

קריסת מערכות

נחום ברנע, כרמיית גיא, שלום קיטל,
רון נשיאל, גדי בלטיאנסקי ורפי מן
על עיתונות תחת טרור

רון שפירא על עופר נמרודי   נעמי לויצקי על דן מרגלית   גבי וימן על רענן כהן

אבנר מולכו: תחקיר מרכזי גילת על יו"ר הכנסת • יריב טיקולסקר: פרסומת באתרי חדשות • שרי מקובר: קשיי למידה בטלוויזיה החינוכית • ענת באליוט: העיתונות האלטרנטיבית • דנה וינקלר: האינתיפאדה בערוצי הילדים • עמוס נוי: שאלות שאין שואלים • מנחם רהט: איפה טעיתי • ארנון לוי: נשיכותיו של שיני ב"הארץ" • תמר ליבס: ספרו של דני דור • איתן להמן: לשון הרע • עוזי בנימין על סיקור הירצחו של רחבעם זאבי

52 עמ', 30 ש"ח

מאת פרופ' ירון אזרחי, ד"ר זוהר גושן וחני קומנשטר

נייר עמדה מס' 25

הטלוויזיה הרב ערוצית בישראל: ההיבט הציבורי

- שוק הטלוויזיה היום ומחר • תחרות, פיקוח והאינטרס הציבורי • הכבלים מול הלוויין
- הפרדה בין תוכן לבין הולכה • השפעת התחרות על התכנים • ריכוזיות ובעלויות צולבות
- תחרות ופיקוח ציבורי • מעמדו של השידור הציבורי • טיפות ועידוד היצירה המקורית • תמצית באנגלית

166 עמ', 50 ש"ח

ספר המסכם את דברי המשתתפים ביום העיון

מאמר תמציתי מאת פרופ' ברוך נבו ויעל שור

נשים בצה"ל פרוייקט צבא-חברה

- השופטת דליה דורנר • רב-אלוף שאול מופז • פרופ' עמיה ליבליך • תא"ל סוזי יוגב
- פרופ' אייל בן-ארי • אלוף יעקב עמידרור • דידי ארזי • גנרל ברברה דורנינק
- פרופ' אבי רביצקי • אלוף אילן שיף • ד"ר הנרייט דהאן-כלב • אלוף יהודה שגב
- אמונה אלון • אלוף גיל רגב • הרבנית ד"ר אילה גליקסברג • אלוף משה יעלון • ואחרים

588 עמ', 125 ש"ח

ראם שגב, בהנחיית פרופ' מרדכי קרמניצר

ספר חדש

הצעה לביטול האיסורים על ביטויים
הפוגעים במעמדם של שופטים ועובדי ציבור

חופש הביטוי נגד רשויות המדינה

היש הצדקה להגבלת חופש הביטוי נגד השלטון, מוסדותיו ונושאי המשרות השלטוניות לשם הגנה על מעמדם בעיני הציבור? האם יש הצדקה להגביל, בפרט, התבטאויות נגד בתי משפט ושופטים כדי להגן על אמון הציבור במערכת המשפט, וכך לאפשר לה למלא את תפקידה החיוני?

אחרי מות

בפולקלור היהודי מוכר הצירוף "אחרי מות קדושים אמור", המבטא את הנוהג להפליג בשבחיו של המת. משמעות הביטוי היא: אחרי מותו של אדם אומרים עליו שהיה קדוש, ועוקצן של ארבע המלים צומח מכך שהן שמותייחן של שלוש פרשיות בתורה – "אחרי מות", "קדושים", "אמור" – הבאות ברצף בספר ויקרא. ואכן, מצוות אנשים מלומדה היא להספיד נפטרים במלים חמות, להרגיש את תכונותיהם ולהתעלם מחולשותיהם, כשהם מובלים למנוחת עולמים. בעניין זה העיתונות הישראלית היא שומרת מסורת ארוכה, כמעט רתית. כולנו נותנים יד לשקר המוסכם הזה, כאשר אנשי ציבור ידועים הולכים לעולמם. עורך "הארץ" חרג פעם מהמוסכמה הזו, לאחר פטירתה של גולדה מאיר: גרשום שוקן פרסם עליה נקרולוג מאוזן, ולכן גם ביקורתי, שהיה צליל יוצא דופן במקהלת השבחים שהרעיפו עליה שאר כותבי ההספדים. קריאת התיגר הזו על הנוהג הרווח נחשבה באותם ימים לתמהונית.

הירצחו של רחבעם זאבי העלה מחדש את התופעה: הדמות שניבטה ממוספי העיתונים, משירורי הרדיו והטלוויזיה שעסקו באיש ובמעל חייו, היתה מאופרת וחדרצרדית. גנדי היה איש מחוספס ורבי גוני, שבצד זכויותיו נרשמו לחובתו גם חיכוכים וכשלונות. בראש ובראשונה הוא ייצג אידיאולוגיה קיצונית, שנויה במחלוקת. הפנים האלה של חייו ואישיותו הוצנעו בסיקור שנתנה התקשורת להירצחו. זאת ועוד, הוא היה לוחם שנהרג על מזבח אמונתו. הכתרים שקשרו לו פוליטיקאים ועיתונאים, לאחר שנודע דבר מותו מידי מתנקשים פלסטינים, עמעמו את המסר שהיה צפון באורח חייו, במשנתו המדינית ובאופן שבו מצא את מותו. העיתונות תיארה אותו כסב רחמיאמי ואוהב אדם שנפל קורבן לזרונם של רוצחים מתועבים: ספק אם גנדי היה מרוצה מהתיאור הזה: הוא נהרג כלוחם בקרב שממשיך להתנהל בין השאר בגלל הקו המדיני שבו הוא החזיק ועלפי כלי משחק – התנקשויות – שהוא נתן להם יד.

הספדים הם מעמד אינטימי היאה לחרר הלוויות ולחלקת הקבר. טבעי שישאירו אחריהם את דמות הנפטר כפי שמשפחתו ומודעיו מבקשים לנצור אותו בזכרונו. הצורך האנושי הזה חל, כמוכן, גם על קרוביהם של אנשי ציבור. אלא שדרך העולם היא שמותם של פוליטיקאים, קל וחומר כשהם נרצחים, מופקע מתחום המשפחה והופך לנחלת הציבור כולו. מרגע שהעיתונות נדרשת לשרטט את דיוקנו של המת, אין לה מנוס אלא להחיל עליו את כללי השיפוט והסיקור שהפעילה כלפיו בעודו חי. לכן, בניגוד לכלל היהודי של "אחרי מות קדושים אמור", תפקידה של התקשורת לערוך את מאזן חייו של הנרצח מבלי להתחשב, באופן מוגזם, בנסיבות מותו ובציפיות משפחתו.

העיתונות לקתה בכשל הזה גם לאחר הירצחו של יצחק רבין: הדמות שעלתה מהסקירות עליו קירבה אותו למעלת מלאך. לאחר רצח זאבי ניכרה מגמה להציג אותו ואת נסיבות מותו כתאומים של ראש הממשלה הרצוח. בשני המקרים לקה הטיפול העיתונאי בהגזמה ובהטעיה. הגיעה העת שהעיתונות תשתחרר מדפוס הסיקור של מנהיגי המדינה לאחר מותם: בהחלטתם להיות אנשי ציבור הם מפקידים בידי התקשורת את הסמכות לשפוט אותם ללא כחל ושרק, גם לאחר שנפחו את נפשם.

עוזי בנימין

4 קריסת מערכות: להקת המעורדות נחום ברנע

6 קריסת מערכות: עמיתים יקרים כרמיית גיא

10 קריסת מערכות: אמריקה היא המדיה גדי בלטיאנסקי

12 קריסת מערכות: איפוק הוא כוח רון נשיאל

14 קריסת מערכות: שקט, יורים רפי מן

17 קריסת מערכות: תבנית נוף המולדת שלום קיטל

18 הרודן והפריבון: תחקיר מוטי גילת על אברהם בורג אבנר מולכו

21 על עיתונאות ומידות טובות: מעמדו של עופר נמרודי רון שפירא

22 עסקים חדשים: פרסומת באתרי חדשות ברשת יריב טיקולסקר

26 אבל דן מרגלית הוא איש של כבוד נעמי לויצקי

28 ליקויי למידה: צרות בטלוויזיה החינוכית שרי מקובר

32 קורא מן השורה: שאלות שאין שואלים עמוס נוי

34 עשה זאת בעצמך: העיתונות האלטרנטיבית ענת באלניט

38 דעת הקהל: ענת באלניט, ארנון לוי, אודי טרלו, רפי מן

40 המפא"יניק האחרון שקע בגיקוזי גבי וימן

42 נפקדים: האינתיפאדה בערוצי הילדים דנה וינקלר

45 איפה טעינו: הייתי פראיר מנחם רהט

46 לשון הרע: עקרונות הפיצוי בתביעות דיבה איתן להמן

48 עד כמה אשמים העורכים: ספרו של דני דור תמר ליבס

49 מסיבת עיתונאים

50 אירועי תקשורת

המכון הישראלי לדמוקרטיה
THE ISRAEL DEMOCRACY INSTITUTE

מזכיר המערכת: ארנון לוי
השער: סטודיו זה
דפוס: העיר העתיקה
כתובתנו באינטרנט: www.idi.org.il
דואר אלקטרוני: arnon@idi.org.il
ISSN 0793-5781

עורך: עוזי בנימין
מערכת: נחום ברנע, כרמיית גיא, רפי מן
"עוזי: פרופ' ירון אזרחי, משה גביש
עריכה גראפית: סטודיו זה
עריכה לשונית: מיכל רוזנטל

"העין השביעית"
בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה
ת.ד. 4702 ירושלים 91046
מלפון: מערכת 025300866
מוניים ומונהלה: 025300841
פקס: 035488633

להקת המעודדות

אל הבטן. חובכי הבטן מעדיפים עמוד קטן יותר, טבלואידי, קל לקריי- אה באוטובוס או ברכבת, ואפילו במקומות אינטימיים יותר שאנשים נוהגים לקרוא בהם עיתונים.

החלוקה הזאת היתה ברורה מאוד בניוירוק, למחרת הפיגועים. כל עיתון עשה מה שהוא יודע לעשות, אבל יותר. ה"טיימס", אינפורמטיבי, מאופק, שכלתני, הטוב בעיתוני העולם, ידע לשתף את קוראיו בכל פרט, בכל סיפור אנושי, מבלי לדחוף אותם להיסטריה. גם הטבלואידיים היו מלאים במידע מאלף, פרי עבודתם של כתבים חרוצים, אבל הוא הוחבא בעמודים הפנימיים. בחוץ היו הפוסטרים.

הדילמה העיתונאית הראשונה צצה, אם אינני טועה, בגלל סרט וידיאו, שהראה את קפיצתו של אחד מעובדי המגדלים מחלון משרדו אל התהום. בסרט ראו היטב את גופו ואת פניו, כאשר עשה את דרכו אל המוות. 2-3 תחנות טלוויזיה שידרו את הסרט. הצופים מיהרו למחות, בטלפון, בפקס, בדואל. הם סברו שהשידור פוגע בקורבן ובמשפחתו, ומסייע לאויב. התחנות התנצלו, והבטיחו לא לחזור על הטעות. תחנות אחרות לא שידרו אותו כלל.

עליפי נסיון העבר מותר לשער שכאן היו משרדים, וחוזרים ומשרדים, את הסרט, ואחריכך מקיימים דיון בשידור חי, בהשתתפות פוליטיקאים, פרופסורים ומנהלי ערוצים, מחליפים עלבונות, משרדים את הסרט שוב, למען הדוקומנטציה, ואחריכך מסכמים שאולי היתה טעות ובפעם הבאה ננהג אחרת.

ההבדל טמון, אני חושש, במנטליות. העורכים בטלוויזיה האמריקאית חיים על לקוחותיהם. לטוב ולרע, הצופה הוא בעל- הבית. אם הוא עובר לערוץ אחר, הלך הרייטינג.

לעומתם, העורכים בטלוויזיה בישראל חיים על הזוכר שהם עושים לעמיתיהם בערוץ היריב. כמו בכניש, כך בטלוויזיה. המטרה איננה להתחרות. המטרה היא להוציא את העיניים. לכן הראו כאן הרוגים ופצועים בפיגועים בשידור חי, חשפו את איבריהם המוצנעים ואת פניהם, וזה לפני שלמשפחות נמסר על האסון; לכן מנחים את הכתבים לעשות ספקולציות מיידיות, לפעמים מנופחות, לגבי מספר הנפגעים; לכן לוחצים על פצועי פיגוע ועל בני משפחה להתראיין ברגעים הקשים ביותר שלהם, ולפעמים, להשלמת העונג, גם עושים אותם ללעג ולקלס.

אמריקה היא המדינה הראשונה בעולם שעיגנה את חופש הביטוי בחוקה שלה. בניגוד למדינות אחרות, היא מתייחסת לתפקידה של התקשורת ברצינות. חופש העיתונות כליכך חשוב, כליכך מועיל לחברה, שכדאי לסבול למענו פגיעות בביטחון ובאינטרס הלאומי.

פיגועי ספטמבר היו כליכך קטלניים, שהצליחו לסדוק את הכלל. עיתונאים וצלמים לא הורשו להתקרב אל אזורי האסון. הסיקור היה מבוקר, סטרילי. בורדים ניסו להתחכם, אבל הממסד התקשורת קיבל את הדין. פעולות חריגות של הממשל, ביניהן פנייה חסרת תקדים לממשלת קטאר לצנזר את רשת הטלוויזיה אלג'זירה, עברו בשקט. התקשורת קיבלה גם, כמעט ללא ספקות,

אוקטובר באו המכתבים: תמימים למראה, ממוענים אל בכירי התקשורת, ומלאים באבקה לבנה, שמכילה, לפחות בחלק מהמקרים, חיידקי אנתרקס.

התקשורת האמריקאית לא היתה זקוקה לדוורור ישיר כדי לדעת שבמלחמה הזאת היא צד, ושאוסמה בן-לאדן, הוא וממשיכי דרכו, הם האויב. היא משרדת את המסר הזה, במלוא גרונה, מאז ה-11 בספטמבר. מכתבי האנתרקס היו בגדר תוסף-דלק: הם הפכו את הכעס מלאומי וגלובלי למקצועי ואישי, ואת הראגה המופשטת לגורל העולם לחרדה מוחשית, פרטית, ובמקרים מסוימים לפאניקה. דבר אחר הוא לצאת אל החזית במשימה עיתונאית רבת תהילה. דבר אחר הוא כשהחזית באה אליך, מחופשת למעטפה סטנדרטית בתיבת הדואר הנכנס.

מאז ה-11 בספטמבר עוברת התקשורת האמריקאית קורס מזורז בהתמודדות עם הטרור. זהו מבחן קשה, מפרך, עתיר כשלונות. אנחנו, שחיים במציאות הזאת שנים, מתקשים להעריך את ממדי ההלם, את קשיי הלמידה ואת הזמן שנדרש כדי לכתוב מחדש נורמות עיתונאיות בסיסיות ולייצבן קו מערכת.

מיד לאחר הפיגועים הגעתי לניוירוק, בשליחות "ידיעות אחרונות". הבאתי משם, כמוכרת, את העמודים הראשונים של שני הצהובונים המקומיים, "דיילי ניו" ו"ניוירוק פוסט". גדולתם של שני העיתונים בצמצומם: מלה אחת, מקסימום שלוש, לאורך ולרוחב כל העמוד הראשון, אמורה לתאר, לפרש ולהפיק לקח

התקשורת האמריקאית היא, לצעורה, התקשורת העולמית. העשנותה גלובלנית. אך על פי בן, הרגשות שניה קרובים מאוד הביתה. כשהדברים נוגעים בליוונה שג' אמריקה, היא לא תהאיים

מאירוע מורכב ומסוכן. במובן מסוים הכותרות האלה הן יצירות אמנות. מהו תמצות החיים למלים בודדות אם לא כתיבת שירה. במובן אחר, הן ניפוח המציאות, גניבת דעת ותעמולה גסה. שהרי נאמר, מיטב השיר - כזבו.

והנה, העיתונים האלה, שזועקים "רצח המוני" על כל ירי שמסתיים ביותר מגופה אחת, עומדים מול מותם של 6,000, קרוב לבית. עורכיהם לא ידעו את נפשם. "מלחמה", אמרה הכותרת, ושוב, "מלחמה", ו"מסע צלב", ו"הגיבורים" (לכבוד השוטרים והכבאים שחירפו את נפשם במגדלי התאומים), וכמובן, "חי או מת" (לכבוד בן-לאדן, שהנשיא בוש הכריז פרס על ראשו). הטבלואידיים היו מגויסים למלחמה הרבה לפני שהנשיא בוש החליט להכריז עליה.

יש בעולם עיתונים שמבקשים להשכיל את הציבור, ויש עיתונים שמבקשים לרגש אותו: כאלה שמדברים אל הראש, וכאלה שמדברים

להעלות ספקות, לפרסם את מה שהשלטון מעדיף להסתיר. יקרה מה שיקרה בהרי אפגניסטאן, היצר העיתונאי ינצח.

• • •

באחרונה התפרסם, בהוצאת בבל, ספרו של ד"ר דני דור "עיתונות תחת השפעה", שסוקר את עבודת העיתונות הישראלית בשבועות הראשונים לאינתיפאדת אלאקצא. הספר הוא המסמך המנומק ביותר בשורה של פרסומים משמאל, שתוקפים את הרעה המקובלת על רוב הישראלים בשנה האחרונה. דור מאשים את העיתונאים בהסתמכות יתרה על גרסאות ישראליות רשמיות, בעיוות המציאות, בליבוי רגשות ובטיפוח שגאה לערפאת ולפלסטינים.

כדאי לקרוא את הספר. הדוגמאות שהוא מביא מאלפות. לקריאה יש טעם נוסף בגלל המהפך שעברה העיתונות האמריקאית, והבינלאומית, לאחר פיגועי ספטמבר. דני דור מצפה שבעיצומה של מלחמת טרור יימנעו עיתונאים מאימוץ גרסה אחת, הגרסה של ממשלתם. שומה עליהם לתת כבוד ומשקל גם לגרסה שכנגד.

בדרך-כלל מותקפת העיתונות הישראלית בגלל ההפך: שלמרות הטרור היא נותנת ביטוי מודגש לגרסה הפלסטינית. אם הישראלים נכשלו במבחן של ד"ר דור, אפשר רק לשער איך היה קוטל את העיתונות האמריקאית.

הנקודה היא שאין דבר כזה, עיתונות מהאור"ם. כל עיתונאי מביא אל המלחמה את השקפת העולם שלו, את סדר-היום שלו, את קהל הקוראים שלו ואת המקורות שבהם הוא נותן אמון. אין בושה בהזדהות של עיתונאי עם ה"צד" – העם – שלו בעת מלחמה. להפך. החוכמה היא לשמור תוך כדי כך על ערנות מקצועית, ספקנות, וחתירה לאמת גם כאשר היא באה מהצד השני.

עמירה הס וגרעון לוי, שניהם מ"הארץ", שדור מציג אותם כדוגמה לעיתונות ספקנית, נטולת דעות קדומות, אינם פחות חדי צדדיים מהפרשנים הצבאיים שאותם הוא מרכה לתקוף. כל אחד והצר שלו. ■

את גרסת הממשל לגבי שאלות מעיקות, בכללן אחריותו הבלעדית של בן-לאדן לפיגועים, טיסותיו המבוהלות של הנשיא בוש ביום האירוע, תוכנית המלחמה, והעיקר, המחדלים המודיעיניים שקדמו לפיגועים.

בישראל היתה עולה תביעה לוועדת חקירה עוד לפני שאחרוני הניצולים היו חוצים את האיסטריבר בדרך לברוקלין. אמריקה אטית יותר. החקירה תבוא, באמצעות שימועים בוועדות הקונגרס ותחקירים בתקשורת. היא תהיה קשה ונוקבת. הרפובליקאים יאשימו את ממשל קלינטון, והדמוקרטים את ממשל בוש. העיתונאים-החוקרים לא ישאירו אבן על אבן. כתבות ראשונות כבר הופיעו. עם זאת, האווירה הכללית בתקשורת אומרת, לא בוער: זה לא הזמן להעסיק את זרועות הביטחון ואת ראשיהן בחקירות. קודם יורים. אחר-כך חוקרים.

ובינתיים, העיתונות מגויסת. ההתגייסות מלאה, גורפת, חסרת מעצורים, לפעמים מרגשת, מעוררת-הערכה בפטריוטיזם הכן שלה, ולפעמים מזיקה ומטופשת. זה מתחיל בדמוניזציה של האויב. האמריקאים, בגלל ריחוקם הגיאוגרפי מזירות הקרב, מרשים לעצמם לנהוג כך בכל מלחמה. האויב הוא מפלצת: היפני, הרוסי, הקוריאני, הווייטנמי, העיראקי. אחר-כך, כשהמלחמה נגמרת, יכול האויב להפוך לידידם הטוב ביותר (רק סרטי קולנוע ישנים, שמוקרנים בהקרנה חוזרת, מעלים באוב את מפלצתיותו).

במקביל לדמוניזציה שעושים לאויב, מעתירים חנופה על ראשי הפוליטיקה האמריקאית. להלן דוגמה, אחת מרבות. טים ראסט הוא מראייני הצמרת של רשת אן.בי.סי. כאשר ראיין את ראש עיריית ניו יורק רודולף ג'וליאני הוא הציג את כל השאלות המתבקשות, ואז ביקש לסכם את הראיין במשפט: "אני מדבר עכשיו לא כעיתונאי", אמר. "כאזרח ארצות-הברית ותושב ניו-יורק אני רוצה לומר לך, אני מעריך אותך. תישאר, תישאר..."

• • •

התקשורת האמריקאית היא, למעשה, התקשורת העולמית. השפעתה גלובלית. אף על פי כן, הרגשות שלה קרובים מאוד היתה. כשהדברים נוגעים לקיומה של אמריקה, היא לא מהאור"ם. סי.אן.אן, שמלווה עכשיו את שידוריו בסיסמאות פטריוטיות וברגל אמריקה, ולא מתבייש לקרוא לבן-לאדן ואנשיו טרוריסטים, היה הרבה יותר מאוזן, הרבה יותר חקרן, כשהטרור פגע בישראלים. מה שמוכיח שלא רק פורנוגרפיה, גם טרור הוא שאלה של גיאוגרפיה.

סי.אן.אן, יחד עם תאגדי תקשורת אחרים, נענה לאחר הפיגועים לבקשת הממשל, וקיבל על עצמו מגבלות סיקור. דבריהם של בן-לאדן ואנשיו לא משודרים, בנימוק הרופף למדי שהם עלולים לכלול בדבריהם הוראות מוצפנות לפעולות טרור. האם זה אותו סי.אן.אן שהתעקש במלחמת המפרץ לדווח על המקומות בישראל שבהם פגעו הסקאדים, למרות שכתביו ידעו, שהזיהוי מסייע לעיראקים לדייק יותר בשיגור הבא? כן, זה אותו סי.אן.אן.

אנחנו מצויים בתחילתה של מלחמה ארוכה. בשלב הזה לקחה על עצמה התקשורת האמריקאית את תפקיד הצי'רלידרס – להקת המעורדות.

אבל לא לעולם חוסן. במהלך הדרך תתכרסם, מטבע הדברים, ההתלהבות המלחמתית. עמית אמריקאי הזכיר לי לאחרונה, שגם מלחמת וייטנם התחילה בתחושה דומה, שאמריקה נלחמת על קיומה, ובגלל פטריוטי לא מבוטל. זה לא אומר שכל המלחמות האמריקאיות חייבות להסתיים בתוצאות דומות, אבל זה אומר שעיתונאים, לפחות חלק מהם, אינם להקת מעורדות. הם עושים, בסופו של דבר, מה שהם יודעים לעשות: לאסוף חומר, לתחקר,

יגוע שבו נהרגים ששת אלפים בני־אדם הוא באמת אירוע שמשנה סדרי עולם. פיגוע שכזה שמתרחש בשידור ישיר הוא באמת אירוע שקשה להתייחס אליו במושגים המקובלים. מטוס החורר בתנועה מעגלית מדהימה היישר לתוך הבניין החזק והגבוה והמדהים והמתנשא ביותר בניו־יורק, כדור האש והעשן, בני־אדם קופצים אל מותם בהילוך אטי, ואנטנה היורדת בקו אנכי ישר ומדויק לתוך ענן של אבק ועשן – זה באמת מחזה ששום הגדרה לא תוכל לו. ומעל לכל הידיעה, שמתחת לגראונד־זירו נשאר קבר אחים של אלפי בני־אדם, שהתאיידו ולא הותירו זכר, באמת חורגת מכל תפיסה ודמיון. במאמר מוסגר, מי שיצא נגד המלחין הגרמני הנודע קרל היינץ שטוקהאוזן, שאמר כי הפיגועים הללו היו יצירת האמנות הגדולה ביותר של המאה, מעיד יותר על עצמו ועל מושגיו המוגבלים את מהות האמנות והאסתטיקה מאשר על המלחין. אך זה נושא לדיון אחר.

ברור לכל שעל פשע נורא שכזה אין עוברים לסדר היום. חייבים לפעול, חזק, מהר, לא אלגנטי, בוטה, חד־משמעי, אכזרי, וכך הלאה וכך הלאה. קשה מאוד להתוכח עם זה. סביבה שכזו היא האלמנט הטבעי של התקשורת, בעיקר זו האלקטרונית, בעיקר זו הנזקקת לתמיכת הקהל לקיומה. הצורך של רבים להתכנס בתוך הבית ולהיות שותף, סביל אמנם, במה שקורה מוצא אפיק טבעי וברור אל הטלוויזיה. וזו לא יכולה להכזיב. המראות כלי־כך מדהימים ומסמרי שיער גם בפעם המאה, שלא ממש צריך להתאמץ ללוות אותם. הם מוליכים את עצמם כמעט.

התקשורת האמריקאית, ככל שאפשר לעקוב אחריה מהארץ, מגויסת בכל הכוח האדיר שלה. קשה להינתק ממנה, ומאחר שכולנו מתנהלים עלי־פי האקסיומה, שהטלוויזיה האמריקאית היא בית־הספר הגדול ביותר בעולם לחדשות, נוסף לצפייה המתמכרת גם אלמנט של בדיקה והשוואה. בייחוד בארץ, ההשוואה בלתי נמנעת. אמנם הממדים אחרים לגמרי, גם העוצמה שונה, ההלם שונה, והזמן שעושה את שלו, אבל תחושת החירום והבהילות והמגויסות מוכרות. מן הצד המקצועי, העבודה באמת מעוררת השתאות. בתוך דקות כבר היה לוגו, כבר שונה עיצוב המסך, פריסת הכתבים בשטח היתה ראויה לציון – חוץ מהפרט הקטן, שהם לא התקרבו לא רק לגראונד־זירו, אלא גם לא לבתי־החולים, ובכלל, היה הרבה פחות רם בדיווחים הישירים מניו־יורק – ועוד פחות מהפנטגון – מאשר בסדרות השוטרים והגנבים של NYPD. המצלמות התמקמו הרחק מהאתר, לפעמים מהגדה הרחוקה של הנהר, ומה שקיבלנו היה מאוד נקי, מאוד חלק. את החסר מילאו השדרים בהבעות המזועזעות, שלא היה צורך להתאמץ כדי לעטות אותן, ובטקסטים, שגם אם לא היתה בהם ממש אינפורמציה, הם העבירו את התחושות.

הרבה נאמר ונכתב כבר בוויכוח על מיקומן של המצלמות, על העדר הקלוז־אפים ועל הניקיון המזור. דיברו על הצורך של הכתבים להישמע לכוחות הביטחון ולא להכביד על כוחות ההצלה בשטח ועל המשמעת שהיא תכונה טבעית לאמריקאים; על ההקפדה בכבודם האישי של הנפגעים וההימנעות מלחדור לקרביהם בשעתם הקשה. מלים כדורבנות. העדר צילומי תקריב וערויות מצולמות בשטח, כמו גם ההימנעות המכוונת מלהגדיל את הצילום של הזוג הנופל מראש המגדל מטה, אף על פי שמן הבחינה הטכנית לא היתה כל בעיה לזהותם ואחר־כך גם ללכת אליהם הביתה ולראיין את בני המשפחה, ולשאל מה לדעתם הם חשבו בשניות האלה – השמירה על איפוק וניקיון יכולה לתרום את חלקה לוויכוח המתמשך אצלנו בדבר הצורך להראות את הזוועות כדי לזעזע ולגייס את דעת הקהל למאבק בטרור, בתאונות הרכבים, באלימות במשפחה או בכל נושא חשוב אחר. דומני שמאום לא נגרע מתחושת השותפות של האמריקאים ושל הצופים בכל העולם. חבל שהאמריקאים עצמם לא מקיימים את אשר הם דורשים. כי שבועות ספורים קודם לכן, בפיגוע ב"סבארו" בירושלים, הראו בסי.אן.אן תקריבים מהסוג שערוצי הטלוויזיה הישראלים חדלו להראות לאחר פיגועי דינוגוף בשנת '95. מספרים שאו דרשו הבוסים באטלנטה צילומים עסיסיים ככל האפשר. ככה זה, כנראה, כשמדובר בדם של אחרים ובכבודם האנושי של אנשים רחוקים.

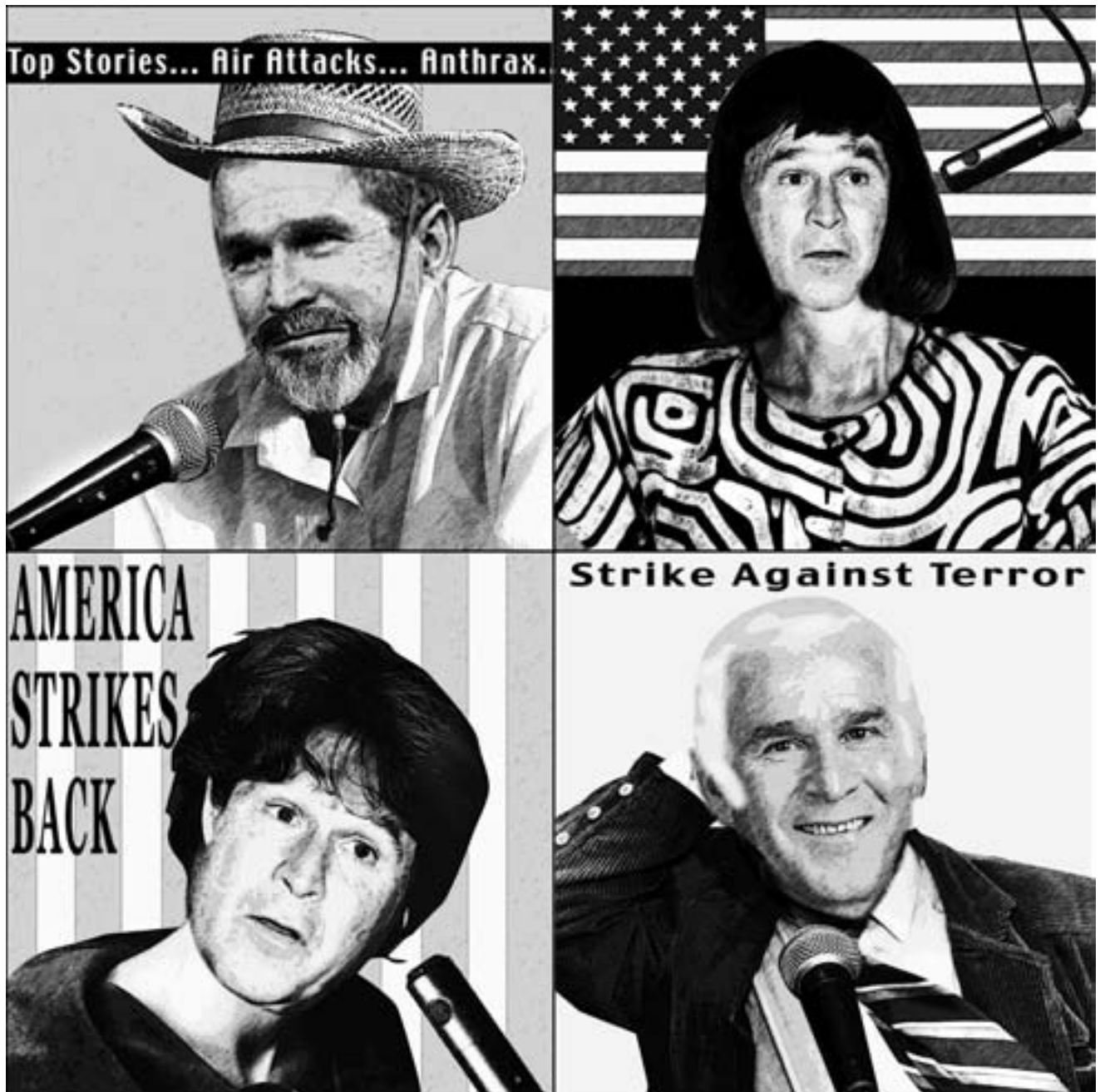
עכשיו רשתות הטלוויזיה לא רק מדווחות, הן גם עושות חדשות, הן גם מושא החדשות, כיעד למעטפות עם אבקות לבנות. וזה כבר מעלה את מעמדן ואת האדרגליזן ואת רמת ההתבטאויות של שדריהן לשיאים חדשים. כאילו מי שלא קיבל מעטפה, כבר פגוע משום שהוא לא נחשב.

כרמית גיא

עמיתים יקרים

פנתב לשדרים בארה"ב

איור: אפרת בלוטסקי

מעקב אחר השידורים הישירים הממכרים, האינסופיים, בייחוד ככל שמוקד הזירה עבר מגראונד'זירו לבית הלבן ולבנייני אן.בי.סי ואיי.בי.סי, ומשם להרי אפגניסטאן, העלה הרהורים ורצון לומר לשדרים ולשדריות של הרשתות האמריקאיות והבריטיות: כן, אין ספק. אתם הטובים ביותר בעולם. איי אפשר להתחרות אתכם באיכות ובזרימה של השידורים, בפריסה המקצועית, באמצעים הטכניים, ברהיטות של הכתבים. אבל עכשיו, כשהצטרפתם למועדון, תרשו לנו, הקטנים, לומר לכם כמה דברים שאולי לא תרצו לשמוע. זאת אומרת, אנחנו בסיפור דומה כבר המון זמן, וכדאי שתדעו לאן אתם הולכים. עד כמה שקשה לתפוס זאת, עכשיו אתם בשלב הקל. עכשיו הכל ברור, החלוקה לטובים ורעים פשוטה וחדה. אולי היה עדיף שלאוסמה בן-לאדן יהיו קרניים, לא רק כיסוי ראש שאתם קוראים לו חיתול. הוא אמנם מטורף שרוצה להחריב את העולם, אבל לא ניגר לו ריר מקצות השפתיים, יש לו דיבור רך, והוא ככל הנראה אדם מבריק בצורה חריגה, בעל קסם אישי ויכולת ארגון בלתי מצויים. אבל אין ספק, הוא השטן האולטימטיבי, ואנחנו הטובים, הצורקים, ובסופו של דבר גם ננצח ◀

► במלחמה. כי אין דבר כזה, צדיק ורע לו. זה רק בספרים הלא נכונים. בסרטים שאנחנו גדלנו עליהם, במערבונים ובסרטי המלחמה, החל בג'ון ויין וכלה בספילברג וברוס ויליס, הטובים תמיד מנצחים, והרעים זרוקים על הרצפה. מה שמחזיר אותנו לשטוקהאוזן, אבל זה, כאמור, נושא לדיון אחר.

השלב הזה, של שיקום ההריסות הפיזי והנפשי הלאומי, הוא הקל. כאן הסיסמאות הן ממש במקום. מלים כמו "נחישות", "אחדות", "ניצחון", "התמדה" נשמעות נפלא, מובנות לכל, נוגעות ללב, מרטיטות, מגייסות כמו שצריך. אין ספקות. כמעט. על מחדלים מוטב להמעיט ככל האפשר לדבר. למה לפגוע במשפחות השכולות, למה להטריד בפרטים הקטנוניים ולקלקל את התמונה המאוחדת, הנחושה? היום כולנו פטריוטים, ואצל האמריקאים הפטריוטיות טבעית יותר, פשוטה יותר. הם גאים להיות אמריקאים, גאים בדגל ובהמנון, ובעצם, הם בכלל לא סקפטים להכעיס כמו אחרים. צריך ללמוד מהם.

גם המנהיגים שלהם יודעים לדבר היישר ללב, ואפילו הקלישאות המביכות שלהם נופלות על אוזניים קשובות. אם בשעות הראשונות היו ספקות, עכשיו כולם אומרים שהנשיא גדל עם התפקיד, מה שאומר שהוא יודע לנאום, יודע לומר את המלים הנכונות בטון הנכון, לגרוף מחיאות כפיים בקונגרס ובתקשורת וברעת הקהל. זו גם השעה הקלה ביותר של המנהיגים, כשאין אופוזיציה של ממש, וגם הנושאים שהטרידו עד לפני כמה שבועות נעלמו, ואפשר לדאוג שהם ימשיכו להיעלם לאורך זמן. העיקר שהסקרים נוחים.

אבל מתחשק ללחוש משהו ולשררים ולשרריות, שאפילו שעות העבודה הארוכות ביום ובלילה לא פוגעות בהופעתם הרהוטה, הבוטחת, הנחושה: אחרי השלב החרמ'משמעי והבטוח הזה, מגיע בדרך-כלל פרק אחר, הרבה יותר מסוכן, הרבה פחות ברור. התשובות הנחרצות והנחושות לא יכולות לבטל את השאלות והספקות, אלא לכל היותר לרחוק אותן הצדה לזמן מה. טיבן של השאלות האלה שהן יוצאות במוקדם או במאוחר, וכשהן יוצאות זה הרבה פחות נעים. תקשיבו למי שבעסק כבר המון זמן.

הדברים נכונים בייחוד בשעת מלחמה. התמונות הנרגשות של הבחורים והבחורות הטובים היוצאים למערכה למען הצדק הנצחי, נפרדים מבני ובנות זוגם ועולים על הסיפון, מלווים בתזמורות כלי נשיפה, נעלמו אצלנו כבר מזמן. ולא רק מפני שאין לנו נושאות מטוסים, וגם בכלי נשיפה אנחנו לא כל-כך טובים. כתבות על מטוסים ממריאים ונוחתים, צוותי חימוש המכינים את הפצצות לשיגור וכותבים עליהם סיסמאות בשם תושבי ניו-יורק המבקשים נקם, או מפקד טייסת שמבטיח בחיך שהבחורים שלו יודעים מה הם עושים, היו אצלנו באופנה עד לפני שלושים שנה בערך. במלחמת יום הכיפורים. אולי גם במלחמת לבנון. בהתחלה. מאז כבר לא עושים כאן כתבות כאלה. אולי קרה משהו לפטריוטיות שלנו. או שכדאי יותר לברר מהי פטריוטיות, ומה מקומה בתקשורת. אצלנו הוויכוח הזה הוא ישן נושן, כמעט משעמם. האם פטריוטיות פירושה להריע לכל מעשי השלטון, לשתוק ולתת למי שיודע מה צריך לעשות לעבוד בלא הפרעות? או אולי פירושה דווקא להציק בשאלות הלא נוחות, כי אף פעם השעה לא מתאימה לשאלות הלא נוחות, גם אם הצופים והמאזינים והקוראים לא רוצים להטריד את עצמם בשאלות קשות, כמו למשל, נגד מי המלחמה הזאת? מי בדיוק האויב, חוץ מ־22 המבוקשים המוכרים ורבי המעללים? איך נערכה הרשימה הזאת? מה מסתתר מאחוריה? למה דווקא הם ולא אחרים?

וכשמדברים על מאבק בכל מי שנותן חסות לטרור ותומך בו ומסייע לו, למי הכוונה? הרי להגדרה הכללית הזאת אפשר להכניס המון יחידים, ארגונים ומדינות, ומי לדינו יתקע שזו לא הזדמנות לחסל חשבוניות אחרים? מה, לא ייתכן? לא היו דברים מעולם בדרום-אמריקה ובאסיה? מה היעדים המוגדרים של מבצע "צדק נצחי" חוץ מ"המאבק הנחרץ והבלתי מתפשר ברוע ובטרור"? ומה האמצעים שמתכוונים להשתמש בהם למען המטרה הנעלה? האם כולם כשרים? האם למען המטרה הנאצלת הזאת מותר לוותר על הכל? האם באמת זכויות אדם הן מותרות מגוחכים שרק רפי שכל פתטים מתעקשים עליהם? ומה יקרה לאחר שנביר את הרשעים ונמחק אותם מעל פני האדמה? האם שוב נקים משטר חדש ונאמן, בסיסמה "האויב של אויבי הוא ידידי", ובעוד שנים אחדות הוא יקום וישתמש בכל הנשק וההכשרה שנתנו לו נגדנו? האם הסוגיות האלה ראויות לדיון ציבורי, או שעלינו להניח אותן לגורמים המוסמכים שיודעים מה הם עושים? האם אנחנו סומכים על המנהיגים שהם פועלים אך ורק ממניעים נאצלים וטהורים? האומנם הספקנות היא מידה מגונה?

ככל שאפשר לשפוט על-פי השידורים מאמריקה, לא זו בלבד שהשאלות לא נשאלות בצורה ברורה, הממשל אפילו מודיע מראש שהוא לא יענה על שאלות כאלה, ובכלל, לא יינתן מידע, "מטעמי ביטחון" כמובן, וצריך לסמוך על האנשים במקומות הנכונים. בכך הוא מסמן את השואלים ועושה את עצם הצגת השאלות ללא לגיטימית.

מניסיון, השאלות האלה יעלו ככל שהמערכה למען הצדק הנצחי תתמשך ותסתבך בלי תוצאות שמצטלמות טוב, כשייפגעו בתי-ספר ובתי-חולים שאין להם כל שייכות לאל-קאעידה, ואפילו לא לטליבאן. הן יעלו גם אם צילומי מיליוני הפליטים האפגנים לא יעשו רושם על אף אחד, כי "בכלל, זה מגיע להם". הן יעלו כשיום אחר יום יחזרו הגורמים המוסמכים ויגידו, בביטחון מלא, שהכל מתנהל כמו שצריך, המטוסים פוגעים במטרות ומחסלים את המפלצת וחוזרים לבסיסהם בשלום. כי אם הכל בסדר, אז כמה פעמים צריך לחזור ולהרוס את אותה מערה מגוחכת שמראים בצילומים המדעיים והסטרייליים לפני ואחרי? סליחה שאנחנו מתעקשים בקטנות כאלה, אבל למדנו על בשרנו שהדברים אף פעם לא כל-כך טהורים ונקיים משיקולים זרים כמו שרוצים שנחשוב. גנרלים לא חסינים אצלנו מפני ביקורת, ולא עובר כמעט שבוע שבו הם נותנים לנו סיבות טובות לכך. למדנו לייחס להם את כל המניעים שבעולם, בלא לוותר כמובן על המניעים המקצועיים והלאומיים, וזה עושה לנו רק טוב. יותר מסובך אולי, אבל טוב.

ויש לנו עוד חדשות בשבילכם: זה יקרה הרבה יותר מהר ממה שאתם חושבים. ואז תצטרכו, עמיתים יקרים, להחליט מה תפקידכם: להיות בפנים, חלק מהמערכה הלאומית והבינלאומית החשובה כל-כך, או קצת בצד, במקום שממנו אפשר לראות את התמונה כולה ולרווח עליה. זו שאלה שאין עליה תשובה קלה. ומה שלא תחליטו, תגלו שהפופולריות שלכם תלך ותרד, ואצלכם זה לא כל-כך פשוט, כי פופולריות מיתרגמת מיד לאחוזי צפייה ולפרסומות, זאת אומרת להרבה כסף, כלומר לעצם הקיום שלכם. וזה לא ממש נעים.

הנכונות המהירה של רשתות הטלוויזיה להיענות ל"פניית" הממשל ולהימנע מלשדר נאומים של בן-לארדן ואנשיו, מחשש שמא בדברים טמונים רמזים להפעלת המחבלים-בכוח, לא מבטיחה רבות מבחינת היושרה המקצועית. כי מי מוכן להסתכן בימים טרופים אלה ולחטט במניעים של הממשל ל"פנייה" הזאת, שמן הסתם אחרי ההצלחה בה יבואו נוספות דוגמתה? כמה טוב, שבעלי הטורים החשובים בעיתונות הכתובה תפסו מהר במה מדובר והתקוממו. ואולי לא במקרה, דווקא בעיתונות הכתובה אפשר היה להתקומם, לא רק בעניין הזה, אלא בכלל

נגד תפיסתו הטבעית כל-כך של הממשל, הרואה בעיתונות בימי מלחמה אויב, או לכל הפחות גורם חשוד. ואילו רשתות הטלוויזיה האמריקאיות עלולות להגיע מהר מאוד למדרגת הבי.בי.סי, שבמשך שנים מנע מהקהל הבריטי לשמוע את קולם של אנשי המחתרת הרפובליקאית באירלנד, וכך נמנע מלראיין אותם ולקיים דיון אמיתי בעיה. גם בעניין זה אנחנו בעלי ניסיון. שנים נאסר עלינו לדבר עם האויב, והיינו אמורים להסתפק במה שהגורמים המוסמכים סיפרו לנו שהוא חושב. אחר-כך גילינו שהחיים הרבה יותר מסובכים. גם היום כל ראיון עם נציג של הרשות-הפלסטינית או ארגוני הסירוב גורר תגובות קשות של הקהל והפוליטיקאים המכנים אותנו בוגדים, עוכרי ישראל ומשתפי פעולה עם האויב וכיוצא באלה. וזה לא נעים, גם מידת היכולת לעמוד בלחצים האלה נשחקת, תופעה אנושית כל-כך. כי קל הרבה יותר לעשות דמוניזציה של האויב מאשר להתמודד עם הדברים שהוא מייצג, כמו למשל, עם השאלה מה גורם לרבים כל-כך בעולם לקבל את תיאורה של אמריקה – או של ישראל – כשטן עלי אדמות.

כשיגיעו השלבים המאוחרים יותר האלה, כשיתברר ששום דבר לא בדיוק כמו שהוא נדמה ושום דבר לא ברור ולא פשוט, תיעלם גם הארשת הבוטחת והנחושה של השרדים, וגם תחושתם שהם חלק ממשהו גדול, צודק ונאצל, שהם מבינים את צורכי הקהל שלהם ומשפיעים ומעצבים את דעת הקהל. אז גם יהיה קשה יותר ויותר להסתיר את המועקה ואת הניכור. ואת זה שום לוגו מתחלף ושום צבע אדום וזהר לא יוכלו להסתיר. ■

בקרו: יהיה עליכם להחליט מה
תפקידכם: להיות בפנים, חלק
מהמערכה הלאומית והבינלאומית
החשובה כל-כך, או קצת בצד,
במקום שממנו אפשר לראות את
התמונה כולה ולרווח עליה

אמריקה היא המדיה

התמוטטות האימפריה הסובייטית נעלם גם משחק הטובים והרעים מהמפה הבינלאומית וארה"ב תשכון לבטח. בין השנים 1989 ל-2000 ירד היקף כיסויי חדשות החוץ ב-65% והרייטינג כמוכרן לא נפגע. רשת סי.אן.אן עקבה בדאגה במהלך חודש אוגוסט האחרון אחר

אחוזי הצפייה העולים של רשת החדשות פוקס ומיהרה לחקותה בסיקור אובססיבי וחסר כל פרופורציה של מעשי הקונגרסמן גארי קונדריט, אשר עוזרתו נעלמה. כן, אפילו מהדורות סי.אן.אן המשודרות בתוך אמריקה דחקו את חדשות החוץ לפינה שבין הספורט לתחזית מזג האוויר.

איש לא התעניין באפגניסטאן שלאחר סיום הפלישה הרוסית, איש לא הסתקרן לגבי מהות משטר הטליבאן, איש לא עקב אחר אוסמה בן-לאדן, אף שהוגדר לא אחת כטרוריסט מספר אחת בעולם. איש לא חשב שרשתות הטלוויזיה צריכות לעורר את דעת הקהל סביב נושאים אלה, וראי שלא סברו כך הבעלים החדשים של

עכשיו כולנו כפופים להוראות הקדימה צעד של הנשיא בוש". דן ראתר, העורך והמגיש הראשי של החדשות הסי.בי.אס, לא הפתיע את המראיין, דייוויד לטרמן, באומרו דברים אלה. הוא בוודאי לא עורר תמיהה אצל איש מצופיו. אמירתו, שהיתה מלווה בארשת הפנים הרצינית והמפורסמת של ראתר, שיקפה במדויק את הלך הרוח של המדיה האמריקאית בימים אלה. לימין שור, הצדעה לדגל וקדימה צעד. אירועי ה-11 בספטמבר לא רק תפסו את החברה האמריקאית בלתי מוכנה, אלא גם חשפו תקשורת נבוכה. בראשית באה הפטוריטיות, ומשהתברר שהיא זוכה להדים חיוביים מהציבור, היא נותרה שם על גבי המסכים ומשתקפת בכותרות העיתונים. כלב השמירה של המשטר החליט להפוך לכלב המשרת את אדוניו, זוכה לליטופי – וכולם מרוצים.

היו עיתונאים שענדו – ועדיין עונדים – את צבעי הרגל על דש בגדיהם. שתיים משלוש רשתות הטלוויזיה הגדולות, אן.בי.סי ואיי.בי.סי, הוסיפו את שלושת הצבעים ללוגו המופיע דרך קבע על המרקע. הכותרות שליוו ועדיין מלוות את המשדרים בישרו כי "אמריקה תחת התקפה", "אמריקה מתאחדת", "אמריקה נערכת", "אמריקה מגיבה". המדיה היא אמריקה, אמריקה היא המדיה ואיש לא יעז בימים אלה להפריד בין השתיים.

גם העיתונאי האמריקאי הוא תבנית נוף מולדתו. הנוף הזה שזור בימים אלה בדגלי ענק הנתלים מבנייני ציבור ומבתים פרטיים, באנשי שים העונדים סיכות עם סמלי הלאום ובאהדי קבוצת בייסבול המריעים לקבוצה היריבה רק כי היא מייצגת את ניו-יורק. הנוף הזה נקלט בעין הערשה הפרטית של כל איש תקשורת מקומי והוא משתקף היטב בתוצאות עבודתו.

לא מצאתי כותרות גג בעיתונים, או לוגואים על המסך, שריכרו על "המחרל" או "ועדת החקירה" או "מי אשם". לא נשאלו כמעט שאלות על העבר, לא הועלתה דרישה לעריפת ראשים. תביעתו של חבר קונגרס בודר להדיח את ראש הסי.איי.איי נדחקה למדור הקוריוזים. בדירתה המזהרת של חברת קונגרס מקליפורניה בהתנגדותה להצעות הנשיא קיבלה ביטוי פחות מהאיומים שקיבלה בעקבות הצבעתה. תוכניות הסאטירה, המושחזות למדי בימים כתקנם, נאלמו דום. גיי לנו, אויב מסורתי ועקבי של כל ממשל, הצליח בקושי להתברר ולהתנצל באחת כשהסביר ש"לא יהיו בריחות על בוש, כי עכשיו הוא חכם".

לא רק שהתקשורת לא מפנה את הזרקורים החוצה, היא בוודאי לא מביטה פנימה אל עצמה. יכול היה כלייתקשורת לברר כיצד קרה שדו"ח מפורט ואמיץ, שחברה ועדה אשר הורכבה בזמנו עליידי הנשיא קלינטון והספיקר גינגריץ' ובראשה עמדו שני פוליטיקאים מוכובדים, לא זכה לתשומת לב מספקת. מסקנת הדו"ח היתה חרי משמעות: הסכנה הגדולה ביותר שארה"ב ניצבת בפניה היא פיגוע טרור המוני בשטחה. התקשורת התעלמה, בעקבותיה הציבור והקונגרס, ועכשיו כולם מתעלמים מההתעלמות.

כאשר הסתיימה המלחמה הקרה, החליטו ראשי רשתות הטלוויזיה הגדולות כי חדשות חוץ לא מעניינות יותר איש. חדשות חוץ הן עסק יקר, הם פסקו, לאיש בציבור לא אכפת מהן ממילא ובצדק, שהרי עם

קריסת סערבות

בלי פאניקה, בלי בהלה, תוך ניסיון מדוד לגעת ברגשות מבלי לחטט בהם, מבלי להתפרץ לתוכם ובוודאי שלא להעצים אותם. רק ימים אחדים לאחר הטרגדיה התחלתי להתגעגע לתקשורת הישראלית. חסרו לי הנשכנות, החוצפה, הביקורת. בעיקר חסרו לי סימני השאלה שנוהגים להציב עיתונאי ישראל לאחר כל אירוע בעל משמעות לאומית. על סימני הקריאה ויתרתי בנקל. התחושה כאן היא שלא יחול שינוי מיירי או דרמטי בדפוסי ההתנהגות של התקשורת, ודאי לא לאחר שהחלה המתקפה האמריקאית. שבחים נחתים עליה מכל עבר, הרייטינג בסדר וכל חריגה קטנה זוכה לביקורת פומבית של דובר הבית הלבן. במדינה המסמלת יותר מכל את הדמוקרטיה ואת חופש הביטוי, מרשה לעצמו פקיד המדבר בשם הנשיא לצנזר דעות ולקבל את כל התמיכה והגיבוי לכך. אני לא רוצה לחשוב מה היתה עושה לי העיתונות הישראלית, אם כדובר ראש ממשלה הייתי נווה פומבית במגיש תוכנית סאטירה שהעז למתוח ביקורת מרומזת על מדיניות הבוס. וכל שהיתה עושה, הצדק היה עמה.

אפילו תוכניות הבידור כבר יודעות להסדר עם המציאות החד-שה. רודי ג'וליאני, עד לא מזמן ראש עיר מפוקפק וחסר ערכים ועתה גיבור לאומי, מככב בהן ונותן להן תעודות הכשר. בתוכנית הבכורה של העונה ביקשו מגישי ה"סטרדיי נייט לייב" את רשותו המפורשת להצחיק, הוא אישר. בקהל ישובים כבאים, שוטרים או סתם תושבי ניו יורק שזוכים לתשואות עצומות. אם צריך לנגח מישהו, מצא ג'יי

בשעת כתיבת שורות אלה, מפציצה ארה"ב את אפגניסטאן. וואבנד ליקולות, לתמונות ולבלייל המילים הבוקעים והחודיה האמריקאית נשמו בניקד העקט

לנו כקורבן את הסי.אן.אן שהעזה להמרות את כללי בטחון הקשר ולרווח כי חיילים בריטים ואמריקאים כבר שוהים באפגניסטאן. ריצ'רד הולברוק, איש ממשל בכיר לשעבר ומומחה לא קטן לתקי שורת, אמר לא מזמן כי המדיה האמריקאית בעת הזאת משקפת את דעת הקהל, לא מעצבת אותה. הזרמן לי לשאול אותו להערכתו לגבי התמשכות התופעה. "כל עוד יהיו ציפיות להמשך התגובה האמריקאית ולעוד פיגועי טרור, כל עוד אורחי המדינה יחיו בחשש – תמשיך התקי שורת לגלות פטרויות, כי כך בריוק היא מחויבת לנהוג", הוא השיב. ייתכן שהוא צודק, ייתכן שלא. אך ברור שבשבעות הראשונים לאחר הפיגועים הנוראים התנהגה המדיה האמריקאית כאילו המלחמה בעיצומה, ובמלחמה כמו במלחמה. תשעים אחוזי הפופולריות שלהם זוכה הנשיא בוש, ומי זוכר את אל גור, נראים כאן כדבר טבעי לעת הזאת ולא כנתון שאמור להדאיג כל אדם חחי במדינה דמוקרטית. בשוליים ייכתבו מאמרים מלומדים שינסו במשנה זהירות לגעת בשאלות הקשות. אך ככלל, התקשורת לא תיתן אפילו אמתלה קלה למי שירצה להאשים אותה בתקיעת סכין בגב אומה היוצאת למלחמה.

בשעת כתיבת שורות אלה, מפציצה ארה"ב באפגניסטאן. ומבעד לקולות, לתמונות ולבלייל המלים הבוקעים מהמדיה האמריקאית נשמע בעיקר השקט. שקט, לא רק כי יורים. שקט, כי אמריקה כולה היא משפחה שכולה. שקט, כי השכול עדיין לא נגמר. שקט, כי כל דבר אחר הוא רפש. שקט, כי עכשיו מאחדים שורות, מתיישרים, וקדימה צעד.

הכותב שימש בעבר יועץ תקשורת לראש הממשלה ועתה הוא משלים את לימודי התואר השני באוניברסיטת הארוורד, ארה"ב

הרשתות, אנשי חברות ג'נרל אלקטריק (אן.בי.סי), וסטינגהאוז (סי.בי.אס) ודיסני (איי.בי.סי). המבטים לא הופנו החוצה ואיש גם לא טרה להתבונן פנימה, האם וכיצד נערכים אל מול הסכנה הפוטנציאלית שאולי ממשמת ואולי באה. ועכשיו אין איש פוצה פה ואין לתקשורת על מי לצפצף.

אופי הסיקור בלט כאמור כבר מהרגעים הראשונים. זירת הפיגוע בניו יורק הפכה לשטח צבאי סגור. מבצע הפינוי וההצלה הגדול ביותר שהתרחש על אדמת ארה"ב לא זכה לסיקור. הכניסה לבתי החולים נאסרה על כלי התקשורת. הדיווח היה ענייני, דרמטי אך סטרילי משהו. מראות הזוועה, כמו גם התמונות הקשות של בני המשפחה, נחסכו מעין הצופה. ההשוואה היא בלתי נמנעת. התקשורת הישראלית, למודת הניסיון המר של סיקור פיגועים, התגברה מזמן על ההלם הראשוני.

איור: בתיה קולטון

העורכים בארץ עדיין נמנעים מלפרסם צילומי תקריב של קורבנות. חוץ מזה כמעט הכל מותר: זעקות השבר של בני המשפחות מלוות בתגובותיהם הראשונות, והלא תמיד שקולות. מראות מבתי החולים. גופות המחבלים המתאבדים. וגם, כמובן, הרבה שאלות: המחבל, האחריות, המסקנות.

ההתקפה על אמריקה שונה כמובן מפיגועי הטרור בארץ. הממדיים, ההפתעה, הראשוניות. אין פלא, לפיכך, שגם תגובת המדיה שונה. איני יודע כמובן מה מעדיף כל אחד מתושבי ישראל או ארה"ב. כשלעצמי, לא יכולתי שלא להעריך בשעות ובימים הראשונים את האופק, שיקול הדעת וקור הרוח של המדיה האמריקאית.

איפוק הוא כוח

בדרים שכתבו מבקרי טלוויזיה על סיקור הפיגועים בארה"ב, חזרה יותר מפעם אחת האבחנה בין הסיקור ה"סטריילי" של רשתות השידור הזרות (ההתייחסות היתה בעיקר לרשתות האמריקאיות) לבין הסיקור ה"אמוציונלי" המקובל אצלנו. השורה התחתונה היתה שמדובר בשני אופני סיקור לגיטימיים כמעט במידה שווה. אני גורס אחרת. עם כל ההסתייגות מקביעות נחרצות מדי בשאלה מהו "נכון" ו"לא נכון" בעבודה העיתונאית (ועם כל ההסתייגות מרגשי הנחיתות הלא-תמיד-מוצדקים שאנו חשים מול "הטלוויזיה המצוינת" שיש בלונדון או בניו יורק), נדמה לי שהפעם נחשף בצורה מכאיבה ממש הפער, התהום הפעורה כמעט, לא רק בין שני סגנונות של דיווח ושידור אלא בין שתי מסורות של תקשורת, אפשר לומר אפילו בין שתי תרבויות: האחת מאופקת, מאורגנת ועניינית; האחרת צעקנית, נחפזת ונטולת דקויות. זו כמוכן הכללה גסה, אבל באותם רגעי אימה שהתחוללו מול עינינו הנדהמות (אגב, בזכות התארגנות תקשורתית מדהימה בוריוותה, שאפשרה לתמונה להקדים את המבוק הראשון בסוכנויות הידיעות), כאשר איש לא ידע מה לחשוב, במה להאמין ולמה עוד לצפות, לא היה אפשר שלא להשתאות נוכח קור הרוח של השדרים האמריקאים, ודאי כשחושבים על כך ששום דבר בעברם המקצועי לא הכין אותם למשהו אפילו רומה לזה.

מאלפת, למשל, ההשוואה בין שדר סי.אן.אן שלא איבד את עשתונותיו גם כשאחד המגדלים התאומים קרס מאחורי גבו, לבין שדר הערוץ השני שהשתנק מהתרגשות, יום או יומיים אחר-כך, כשריווח בשידור חי מנתב"ג על פינוי הנוסעים מבית-הנתיבות מסיבה לא ברורה (כשהתברר בתוך דקה או שתיים שמדובר בתר-

בין זה אצלנו: אי-אפשר לישאון
גל האירוע שיתפתח מאלינו, וגם
לא כדאי להמתין עד שיתחווירו
הפרטים. צריך לנחור לסיפור,
להנצית ואנו את הדרמה

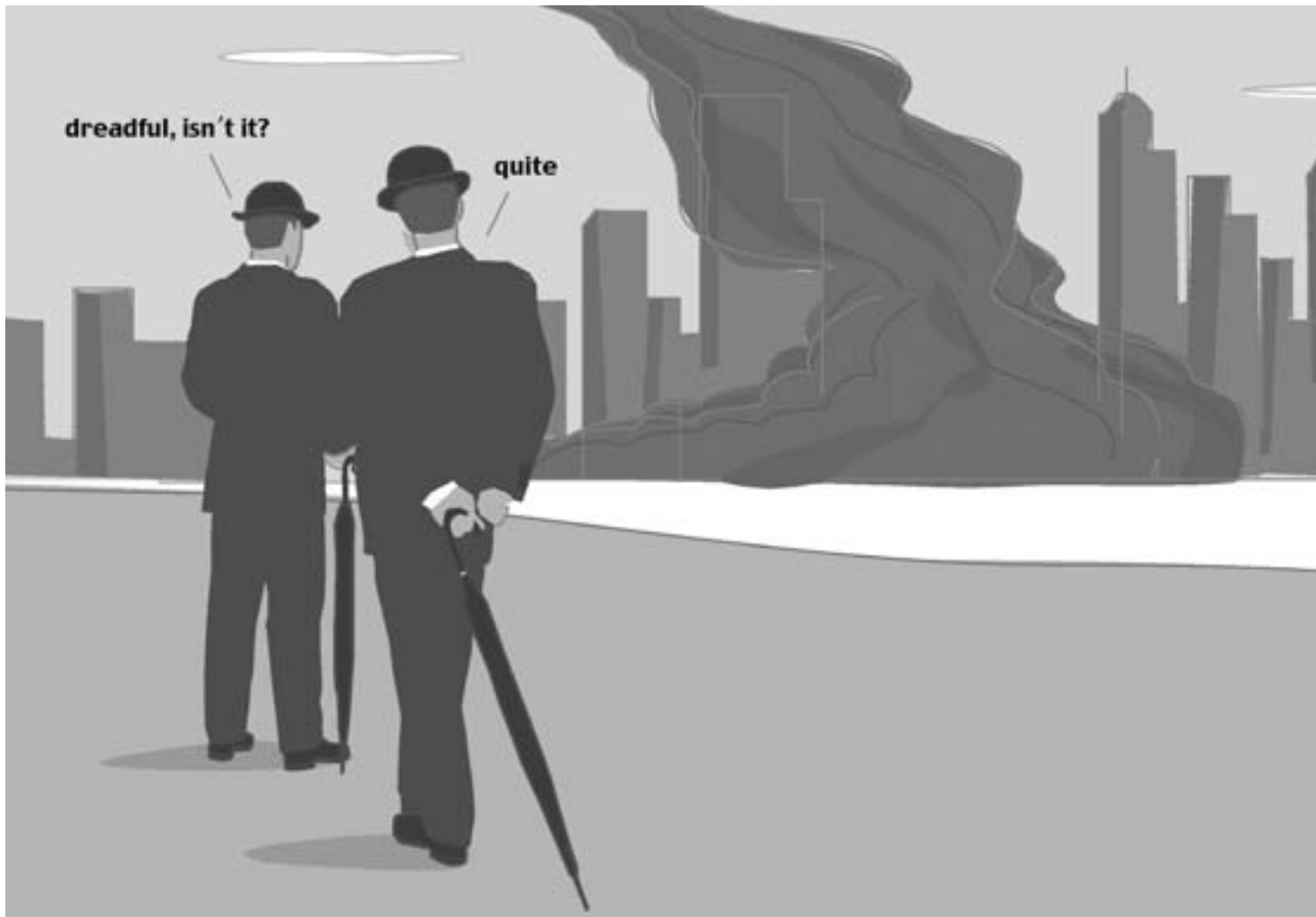
קריסת מערכות

מאוד), הצביעו על האשמים והמליצו על התגובה. בערב שידורים אחד מיצו את הסיפור ורצו לספר לחבר'ה. ואילו השדרים האמי-ריקאים, דווקא הם, כאילו הבינו מיד שמדובר בסיפור ארוך שעוד יפרנס ימי שידור רבים, עברו משלב לשלב כאילו לפי תוכנית מוכנה מראש: קודם כל ניסיון להביא את האירועים עצמם, לברר את ההשש מפיגועים נוספים, ואחר-כך ללוות את פעולות החיי-לוח והשיקום, החקירה וההכנות לתגובה. גם תורם של הסיפורים האנושיים הגיע. "סטרייליות" לא היתה כאן, אלא אם ב"סטרייליות" הכוונה להעדר תמונות וזוועה של גופות או של אנשים קופצים מבניינים.

שני "המגדלים התאומים" שמהם בנוי חוסר האיפוק התקשורתי אצלנו הם חוסר העידון וחוסר הצניעות. הראשון הוא שילוב של עוורון צבעים וקהות שמיעה מוסיקלית, מין חוסר רגישות לניואנסים ולגוויי בניינים, התעלמות מאוצר המלים המגוון שהשפה העברית יכולה להציע, ובעיקר העדר כמעט מוחלט של ה"אנדרסטייטמנט", האמירה הממעטה, המרומזת, הלא מפורשת. לא פלא שהשדרים והעורכים הישראליים התקשו למצוא מלים, הרי את כל מאגר הסופרלטיבים הגדולים והכותרות הענקיות כבר בזבזנו על אירועים מסדר-גודל קטן בהרבה.

לחוסר העידון יש אה: חוסר הצניעות. מפליא לעתים לראות איך כתב ישראלי ניצב במקום האירוע כאילו מסתיר את כל

גולת שגרתית של חפץ חשוד, והנוסעים שבו בנחת לחפציהם, לא נרגעו ונזף במנהל השדה על שכך מבהילים את הנוסעים...
כך זה אצלנו: אי-אפשר לסמוך על האירוע שיתפתח מאלינו, וגם לא כדאי להמתין עד שיתחווירו הפרטים. צריך לעזור לסיפור, להעצים מעט את הדרמה. זו המכשלה המוכרת, אותו חוסר איפוק המוכר לנו היטב מן הכביש ומן הרחוב, אותו קוצר הרוח וקוצר הדעת. כך, עוד בטרם התחווירו ממדי האסון בניו יורק ובוושינגטון, כבר סיכמו אצלנו את מספר הנפגעים (באומדן מוטעה

איור: עמי זילברמן

אינה פטורה מביקורת. גל הפטריוטיות ששטף אותה גרם לא רק לכך שלא הקשתה מדי על דוברי הממשל, אלא גם שלא שאלה את עצמה די שאלות נוקבות בעניין תפקודה ועירנותה בעבר. ובכל זאת, ברמת השידור הבסיסי, המייד, נדמה לי שמעבר לים יש מודעות גדולה יותר לשלל הברירות הנתונות בידיו של העיתונאי ולאחריות הכרוכה בכך. רוב הציבור רואה את האירועים דרך עיניו של הצלם ושואב את המידע מפיו של הכתב. הבחירות של העיתונאים, מה להראות, מה לשדר ובעיקר טון הדיווח ואופיו, יקבעו במידה רבה את הרושם הראשון והמכריע אצל הצופה. אפשר לסמוך עליו שיבין את גודל הזוועה גם בלי צילומי גופות או תיאורי זוועה. הכתב אינו רובוט נטול רגשות, והזוועה תישמע בקולו, אך אסור שתשתלט עליו ותהפוך אותו לעור אחר מאותם עדי ראייה נרגשים ומבלבלים (מנסיוננו אנחנו יודעים שלעתים מוטב להמתין דקה או שתיים ולוותר על דיווח ראשון שרובו מאמצי של הכתב המתנשף לפלס דרך אל זירת אסון או פיגוע, תוך ניסיון לדלות פרטים מעוברי אורח שלא ראו דבר). אפשר שתרבות של איפוק אינה תואמת את סגנון החיים בארצנו המיוזעת, אבל אסור לנו לזנוח את הכללים הבסיסיים של מקצוענו, גם, ואולי דווקא, בשעה של התרגשות גדולה.

המתרחש מסביבו, בשעה שכתב זר נדמה כמשתלב בטבעיות בתמונה. זה קורה בגלל עודף חשיבות עצמית: הכתב טועה לחשוב שהוא חלק מהסיפור ולא צינור להעברת מידע בלבד. כמעט תמיד יוצא שדעת הצופים מוסחת מן ההתרחשות אל הכתב בים עצמם: אם משום שהם לבושים ברישול או שהם ממצמצים כיוון שבחרו לעמוד מול השמש, או שסתם מגזימים במיקה כראוי למי שמדווח על אירועים דרמטיים. רובם מתקשים בדיבור שוטף בשידור חי ושפת הגוף שלהם מעידה על מצוקתם. תוכן הדברים גרוש לעתים קרובות בקלישאות סרק ובמלל שאין בו כמעט פרטים חדשים או תובנות מפתיעות.

באולפני הטלוויזיה אצלנו ישבו המגישים והפרשנים וחילקו ציונים לאמריקאים, לעגו לתמימותם ומחדליהם, כאילו שאצלנו כבר הודבר הטרור, כאילו שלא ידענו כשלונות ומחדלים משלנו. אולי מוטב שנתאזר במעט ענווה ונפשפש במעשינו שלנו. האם אצלנו נעשה תחקיר של ממש על סדרי האבטחה בטיסות הפנים-ארציות? האם אנו יודעים כל מה שאפשר לדעת על קשריו של בן לאדן עם הרשות הפלסטינית או על מידת האיום בטרור לא קונבנציונלי ורמת המוכנות אצלנו?

מן הנאמר עד עתה עלול להתקבל הרושם שהתקשורת במקומותינו היא חובבנית ורשלנית להחריד. מובן שלא כך הוא הדבר. רוב העוסקים בתחום הם אנשי מקצוע העושים מלאכתם נאמנה. מן העבר השני, גם העיתונות המשוודרת האמריקאית

רון נשיאל הוא עורך חדשות בקול ישראל

עֵין בַּיָּנִי אֶל אֲנִי

נסיבות אחרות, ספק אם שמו של תום גאטינג היה מוכר מחוץ לתחומי העיר טקסס־סיטי: עיתונאי צעיר, בן 23, שרק לפני שנה סיים את לימודיו וקיבל ג'וב כראש דסק החדשות העירוניות בעיתון קטן, בעיר הנמל הקטנה (43 אלף תושבים) לא הרחק מיסטון. מפעם לפעם, לצד עריכת החדשות המקומיות, כתב ופרסם גם מאמרים. לאחר הפיגועים במגדלי התאומים בניו־יורק ובפנטגון, התיישב גאטינג מול המחשב, כמו אלפי עיתונאים אחרים באמריקה, וכתב מאמר על תפקודו של הנשיא ג'ורג' וו. בוש.

המאמר של גאטינג התפרסם ב"טקסס־סיטי סאן" בימים שבהם התאחדה אמריקה בהנפת דגלים, בהזדהות עם הקורבנות – ובהתייצבות מאחורי הנשיא בוש וממשלו נגד כוחות הרשע. אבל גאטינג ראה את הרברים קצת אחרת. "אנחנו תקועים עם נשיא נכה, הממשיך להיות נשלט בידי עוזריו", כתב גאטינג, "הוא איננו מנהיג. הוא בובה, והדבר מעולם לא היה כה ברור כמו עכשיו". את דילוגיו של בוש במטוס חיל האוויר מספר 1 ביום הפיגועים תיאר גאטינג כמסעו של "ילד מפוחד, המחפש מקלט במיטתה של אמו אחרי חלום רע". בוש מפגין שיקול דעת גרוע, כתב עוד, ומוכיל את הציבור האמריקאי למלחמה "בעיניים עצומות".

לקורא ישראלי, כתיבת־כאסח כזו על פוליטיקאים ומדינאים היא כמעט עניין שבשגרה, לטוב או לרע. בארצות־הברית, בעיקר בימים שאחרי פיגוע, האמירה של גאטינג היתה כמעט חילול קודש. ושבעתיים בטקסס, מדינתו של הנשיא. מרכזיית העיתון כמעט כרעה תחת שיחות הטלפון של קוראים נזעמים, וכך גם קווי הפקס ואתר האינטרנט. היו קוראים שטענו כי כתיבתו הבוטה של גאטינג נגד הנשיא היא "מעשה לא אמריקאי", בצליל מאיים, וזכר לימי ציד המכשפות שניהל בשנות החמישים הסנטור ג'וזף מק'קארתי. והיו אפילו רמזים על שימוש בכוח נגד העיתונאי.

המו"ל והעורך, לס דאוגטרי, מיהר לפרסם התנצלות בעמוד הראשון של העיתון, "בפני הקוראים, הנשיא בוש ויתר מנהיגינו, על ההחלטה השגויה לפרסם מאמר מרושע ובלתי הולם, שאינו משרת כל מטרה, פרט לעורר כעס וגועל". במקביל פרסם דאוגטרי מאמר מפורט השולל מכל וכל את הטענות של גאטינג – "עיתונאי צעיר וחסר ניסיון", כהגדרתו. "המנהיגות של בוש היא מעולה", הכתיר העורך את מאמרו, המבטיח לקוראים כי מראשית המשבר התגלה הנשיא כמנהיג משובח עוד יותר ממה שאפילו אוהדיו הנלהבים ביותר ציפו ממנו. "אלוהים, ברך את הנשיא בוש ואת מנהיגינו", חתם העורך את מאמרו, "אלוהים, ברך את אמריקה". רק תרועת חצוצרות והנפת הדגל היו חסרות כדי להשלים את המיצג הפטריוטי. אבל הוא לא הסתפק בהתנצלות ובמאמר – ופיטר את גאטינג מעבודתו בעיתון.

גאטינג הלך הביתה, אבל הוא לא היה היחיד: במדינת אורגון, בעיר ג'נטס פאס, פוטר בהליך דומה בעל הטור דן גאתרי, ימים ספורים אחרי שהעז להסתייג אף הוא מבוש ומתפקודו. המאמר של גאתרי שיבח את נוסעי המטוס החטוף שהתרסק בפנסילבניה, שנאבקו בחוטפיהם, ותיאר את התנהגותם האמיצה כניגוד גמור לזו של הנשיא, שבחר באותן שעות ממש להסתתר בנברסקה בצורה מביכה. את הטענה כי בוש התרחק מווישינגטון בגלל מידע שאחד המטוסים החטופים נועד לפגוע בבית הלבן, או במטוס חיל האוויר מספר 1, הגדיר כלא יותר מ"תירוץ קלוש".

הלוגו של העיתון, "דיילי קורייר", מצטט את הפרשן הנודע וולטר ליפמן, כי התיאוריה של עיתונות חופשית היא שהאמת תצמח מדיון פתוח – לא מהצגתה בדרך אחת; אבל העורך בחר להתעלם מן הלוגו, והעדיף להתנצל בפני הקוראים על פרסום המאמר הביקורתי. "לכנות את הנשיא ואת הסובבים אותו פחדנים, ממש בשעה שארה"ב מנסה להתאחד אחרי התקפת הטרור

רפי מן

שקט, יורים

איור: דרון גולן

האכזרית ביותר בתולדותיה – זו איננה עיתונות אחראית או ראויה", כתב העורך. גאתרי פוטר, ובראיון טלוויזיה הגיב: "עיתונים הם יותר מאשר מכונה לעשיית כסף, יש להם אמנה עם התיקון הראשון לחוקה (המבטיח את חופש הביטוי וחופש העיתונות), ובמקרה שלי האמנה הזו הופרה בידי העורך והבעלים".

גאטינג וגאתרי פוטר מעבודתם, אבל זכו לחשיפה נרחבת בארה"ב, והיו לסמלים של חוסר הסובלנות של אמצעי התקשורת הממוסדים בכל הקשור להבעת דעות שאינן מצטרפות להתייצבות האמריקאית מאחורי הנשיא ומדיניותו. "הדיון הציבורי, הצגת דעות שונות, גם אם אינך מסכים להם, הם עורק החיים של הדמוקרטיה", אמר גאטינג בראיון בתוכנית הטלוויזיה של טד קופל. העיתונאית סוזאן סונטאג הצטרפה אליו באותו שידור, והזהירה מפני מצב שבו פטריוטיות תהיה מזוהה באמריקה עם קומץ קלישאות אחידות, על חשבון רעיונות אחרים ומגוונים. הוויכוח הציבורי נמשך באמריקה תמיד, אמרה סונטאג, גם בתקופות קשות, ואפילו נשיאים גדולים כלינקולן ורוזוולט נאלצו להתמודד עם ביקורת ציבורית, גם בימי מלחמה.

לא בריוק, הזכיר הפרקליט הניוירוקי פלויד אברמס, המתמחה בנושאי חופש הביטוי, בראיון ב"ניוירוק טיימס": בעתות משבר רואה אמריקה לעתים אחרת את המשמעות של ערכי הפטריוטיות וחופש הביטוי. "בשעה שאנו חשים מאוימים, התיקון הראשון לחוקה והערכים שלו מוכפפים לעתים לאינטרסים אחרים", העריך אברמס. במלחמת העולם הראשונה, למשל, נחקק חוק שאסר למתוח ביקורת על הנשיא ועל המלחמה. אבל בסתיו 2001 לא מדובר בחקיקה: מה שנראה תחילה כאיפוק תרבותי, אולי גם נימוס והזדהות עם הקורבנות הרבים, הפך בתוך ימים אחדים למתקפה על עיתונאים שסירכו להצטרף לחגיגה הפטריוטית. כך למשל אירע במיזורי, שם הורתה מנהלת החדשות בתחנת הטלוויזיה UMOK לצוות העיתונאי להימנע מלשאת סמלים שיש בהם נקיטת עמדה והזדהות, וגם לא לענוד בשידור סרטים בצבעי הדגל האמריקאי, כפי שעשו רבים לאחר הפיגועים. "תפקידנו הוא להביא את החדשות, משוחררות מכל השפעה

קריסת מערכות

► חיצונית עד כמה שאפשר", כתבה המנהלת, סטייסי וולפל. התגובה לא איחרה לבוא: חבר בית-הנבחרים של מיזורי, מאט בארטל, הביע זעזוע מן ההנחיה, ואיים לפגוע במימון המוענק לבית-הספר לעיתונאות של אוניברסיטת מיזורי, שבחסותו פועלת התחנה. וולפל הסבירה: לא מדובר בעניין פוליטי, אלא בהחלטה הנוגעת לאתיקה העיתונאית. אבל הפוליטיקאי הרפובליקאי לא השתכנע, ושב ואיים לקצץ בתקציב.

רשת אי.בי.סי. למדה על הלכי הרוח של הציבור, כאשר שדר הרדיו הימני ראש לימבו האשים כי מגיש חדשות הערב, פיטר ג'נינגס, נשמע מלגלג על מהלכי הנשיא ביום הפיגועים: לא פחות מעשרת אלפים שיחות טלפון, הודעות אי-מייל ופאקסים של צופים זועמים הציפו את משרדי הרשת, עד שהתברר כי להאשמה לא היה שחר, וג'נינגס כלל לא "חרג מן הכללים". סערה אחרת פרצה בעקבות דברי ביל מאהר, מגיש תוכנית הטלוויזיה הסאטירית "politically incorrect", שהעז לחלוק בשידור על ההגדרה המקובלת כי ריסוק המטוסים אל מגדלי התאומים ואל הפנטגון היה "מעשה של פחדנים". ההתקפה בווראי איננה פחדנית יותר מאשר שיגור טילים מונחים ממרחק של אלפי מילים, כפי שעשתה ארה"ב בעיראק, למשל, אמר מאהר. כמה מפרסמים מיהרו לבטל את הפרסומות שלהם, ותחנות רבות הודיעו שיפסיקו לשדר את התוכנית. מאהר התנצל על דבריו, פעם ופעמיים, אבל חטף נזיפה הישר מן הבית הלבן. הדובר, ארי פליישר, אמר כי בשעה זו "אנשים צריכים להיזהר בדבריהם ובמעשיהם", והדברים עוררו רושם ברור של הנחיה לאמצעי התקשורת שלא לחרוג מן הקו הרשמי, האחיד, הממלכתי, המאחד.

על רקע זה, וככל שהתעצמו ההכנות לפעולה הצבאית שהחלה ב-8 באוקטובר, גבר העניין גם בשאלת היחסים בין העיתונות לבין הפנטגון ויתר גורמי מערכת הביטחון. מלחמת המפרץ הותירה טעם מר אצל עיתונאים רבים, שחשו כי הצבא ניסה – והצליח – למנוע מהם בשיטתיות מידע עצמאי על המערכה נגד עיראק ("העין השביעית", גיליון 30). הפנטגון לא רק ניסה אז להשפיע על התכנים, אלא פשוט לשלוט בהם, בין היתר באמצעות מערכת מתוכננת מראש של תדרוכים בשידור חי, ומניעת תנועה חופשית של כתבים לא רק בחזית אלא גם בתוך מחנות הצבא. בתום המלחמה, בשנת 1991, הגישו כמה ארגוני תקשורת תביעה משפטית נגד הפנטגון, וזו הסתיימה בלא כלום. שנה אחר-כך נוסח מסמך הבנות בין משרד ההגנה לרשתות הטלוויזיה וכמה עיתונים גדולים, מסמך הכולל בין היתר הכרה בצורך העקרוני לסיקור "פתוח ועצמאי" של מבצעים צבאיים, ומתן גישה לכתבים לכל יחידות הצבא העיקריות.

למרות נסיונות ראשונים להידברות בין ארגוני התקשורת המרכזיים לפנטגון, גובר החשש בקרב עיתונאים כי שוב ימצאו עצמם נתונים לחסדי מערכת "ניהול התקשורת" של הפנטגון, שפותחה ושוכללה בימים שסגן הנשיא הנוכחי, דיק צ'ייני, כיהן כשר ההגנה. צ'ייני נמנה עם אותם אישים בווינגטון המשוכנעים שאלמלא התרוצצו כתבי הטלוויזיה ללא פיקוח בשדות הקרב בווייטנם היתה ארה"ב יכולה לנצח במלחמה. קולות חריגים ושונים בסוגיה זו, שאינם מוצאים מקום באמצעי התקשורת הממוסדים, מגיעים לירידעת חלק מן הציבור בעיקר הודות לאותו זרם המכונה "עיתונאות אלטרנטיבית", בעיקר כזו המשגשגת כיום באינטרנט (למשל: www.alternet.org וכן www.mediachannel.org). ה"וילג' וויס", הבולט ב"עיתונות האלטרנטיבית" המודפסת, מגנה בצורה בוטה את הגישה הרווחת שוב בימים אלה בממשל כאילו "מי שמעז לבקר את הממשלה בימי מלחמה הוא בוגד, וכל עיתונאי שיש לו גישה למידע מודיעיני הוא סיכון בכוח לביטחון הלאומי".

וגם בעניין זה מופנית חלק מן הביקורת אל ארגוני התקשורת עצמם: ג'ון מק'ארטור, שכתב ספר על הפנטגון, התעמולה והצנזורה בימי מלחמת המפרץ, חזר והזהיר לאחרונה מפני מערכת היחסים בין התקשורת לצבא בשעת מלחמה. לדבריו, הדרך שבה כבר התייצבה העיתונות הממוסדת לצד הדגל האמריקאי, בגל הפטרוטיות של הימים הראשונים שלאחר הפיגועים, מעוררת לא מעט סימני שאלה באשר ליכולתה לפעול בצורה עצמאית ומקצועית במלחמה. בשעה שהפנטגון מבקש לקבוע את כללי המשחק, נדרשת העיתונות לעשות כל מאמץ להבטיח דיווח אמין ומקיף, כמו גם דיון ציבורי ותקשורתי הולם על יעדי המלחמה ודרך ניהולה, אשר יכלול בשעת הצורך גם ביקורת על הבית הלבן והפנטגון. ■

בימים אלה
מתהדרת אמריקה
בשכוח רבים מן
המקורות של דיון
ציבורי, ומרבית
אמצעי התקשורת
מתייצבים בדום
מתוח ליד הדגל
האמריקאי

תבנית נוף המולדת

לתקשורת הישראלית, האמריקאים שמרו על ריחוק ואיפוק. נכון. חלק נכבד מהאיפוק הזה נכפה עליהם, נקודה. זה לא היה פרי רגישות יתר. פיגועים בישרי אל, או בכל מקום אחר בעולם, מסוקרים עליידי כלי התקשורת האמריקאיים ברם, ואש ותמרות עשן, לעתים עם צילומי גופות ופצועים, שלא היו עוברים את סף המסך שלנו. הייתכן שהכבוד האמריקאי חביב על התקשורת האמריקאית מכבודו של הזר והרחוק? נדמה שההסבר פשוט פי כמה: בניירויק סגרו עשרות בלוקים ושוטרים אדיבים עצרו כל מי שהתקרב, במשפט שאמריקאי לא נוהג לחלוק עליו: "אי אפשר לעבור, אלו ההוראות". באמריקה נוהגים לכבד הוראות. גם הכניסה לבתי-חולים נמנעה בגין תרבות אחרת משלנו. אין אישור וזהו! אצלנו הצילום הוא באישור ובסמכות בתי-החולים והמשפחות, וההסכמה הזאת בתי-חולים-משפחות-תקשורת היא, כנראה, תוצאה בלתי נמנעת של תרבות שמבקשת לראות יותר, לדעת יותר, להשתתף בצער, דרך התקשורת. אינני מגן על פלישה לרשות הפרט בניגוד לדעתו. זה מגונה ובמקרים שחטאנו זה היה, בדרך-כלל, בתום לב. אבל סטרייליות מוחלטת עלולה להוליד ניכור ותחושה שהפיגוע הוא עניין רחוק ולא כלי-כך נורא.

פני כשלושים שנה, והתקשורת האלקטרונית עדיין בחיתוליה, נסע עמית למקצוע להשתלמות בבי.בי.סי בלונדון. נסע למכה של התקשורת הבינלאומית וחזר מלא התפעמות, בעיקר מעצמו. "הבי.בי.סי דווקא בסדר", סיפר, "הם קנו ממני את כל ההצעות שלי לשיפורים. מעכשיו השידורים שלהם ייראו לגמרי אחרת".

עברו שנים, הבי.בי.סי ממשיך בשלו, ולעמיתנו כבר מזמן אין זכר בעולם התקשורת. מעט צניעות ראייה כבואנו לחלק ציונים לזולת. לא כדאי להודרו בחלוקת מתכונות שידור לרשתות הזרות המתמודדות עם אירועים חדשתיים גדולים. אך באותה מידה אני רחוק מלהתפעל מכל חיקוי מתוך התבטלות. העיי תונאי, בפרפראזה על דברי השיר, אינו אלא תבנית נוף מולדתו. לא כל מה שאמריקאי נכון לנו. הרבה למדנו מן התקשורת הבינלאומית ובעיי קר מזו האמריקאית והבריטית. הרבה מיסודות השידור שלנו, היסודות העיתונאיים, הנורמות האתיות, השפה הטלוויזיונית, הקצב, נלמדו ממה שעושים שם. אבל ללמוד אין פירושו לחקות. הניסיון שצברנו כאן, למרבה הצער, בשידור פיגועים, אסונות לאומיים, מלחמות, איננו ניסיון זניח. תהפוכות רבות עברנו מימי פרוץ מלחמת יום-הכיפורים, בלי שקדם לה דיון עיתונאי נוקב, שיאתר את סימני המחלל בהיערכות ליום פקודה, את אותות הזוהחות הבלתי נסלחת.

התבגרנו מאז סיסמת "שקט יורים" עם פרוץ מבצע "שלום הגליל", שהפך, כידוע, למלחמה בלבנון. הפקנו לקחים גם ממלחמת המפרץ, שבמהלכה לא שאלנו אם המסכות יעילות ומועילות. גם בסיקור הפיגועים אין דומה הסיקור בגל הנוכחי לדרך הארוכה ורבת החתחתים שעברנו מאז קו 5 בדינגוף, דרך פיגועי התופת של 96 ועד היום.

לפיכך אינני בא לבקר את הסיקור באמריקה אלא להציב מראה מול פני המתפעלים ממנו. לא כל מה שנעשה שם ראוי לנו, למזוננו, לתרבותנו.

פחות חשובה בעיני השאלה, אם הכיסוי של כלי התקשורת האמריקאיים ראוי או לא. הבה נניח זאת להם. השאלה היא, אם ראוי לאמץ כאן את אופן הסיקור שלהם.

האם נכון, למשל, להתייחס בכבוד ראש, כפי שעשו לפחות חלק מכלי התקשורת בארה"ב, לדרישה של הממשל לא לשדר את בן-לאדן? גם אצלנו היו זמנים שברשות-השידור הממלכתית אסור היה לראיין אנשי אש"ף, אפילו זוטרים. אפשר לסקר את האינתיפאדה, נניח, בלי לשמוע מעת לעת מה חושבים ערפאת, ברגותי, דחלאן?

הרבה נטען על הפטריטיות המופרזת של העיתונות בישראל. יש לי, לא אחת, ויכוח עם המבקשים ריחוק מוחלט בסיקור, עד כדי טשטוש היותנו כלי תקשורת ישראליים. אינני מקבל זאת. אנו כלי תקשורת ישראליים המשדרים לציבור ישראלי. אבל איננו מתחילים אפילו להזכיר את הטון הפטריטיוטי, מיישר הקו עם הממשל, הנהוג בארה"ב.

התמונות הראשונות של האגף הפגוע בפנטגון הגיעו לידי התקשורת כמה ימים אחרי האירוע וגם זה ממצלמות הפנטגון. השאלות על מחדלי מודיעין וביטי חון בארה"ב נשאלו באיחור ובלשון רפה. כך גם התהיות על אופי התקיפה באפגניסטאן. האם היו סולחים לנו על שידור פטריטיוטי כזה?

אינני מבקר, ובאמת אין בדעתי לקבוע מה ראוי לעשות בארה"ב. אותנו משפדים על הרבה פחות הנחות לממשלה, לצה"ל ולרשויות שלטוניות אחרות. לטעמי, התקשורת בארץ שונה כיום בתכלית ממה שהיתה בימי ה"שקט יורים" אצלנו, המאפיינים עתה את התקשורת האמריקאית. נטען כי בניגוד

אינני בא לבקר את הסיקור
באמריקה אלא להציב מראה
מול פני המתפעלים ממנו.
לא כל מה שנעשה שם ראוי לנו,
למזוננו, לתרבותנו

היתה תקופה שהחלטנו, מדעת, להרחיק את המצלמות מאזור הפיגוע ולהימנע מצילומי תקריב, ולצלם במה שנקרא בלשון המקצועית Long-Shot. מיד האשימו אותנו שזוהו שירות לממשלה שמנסה לגמד את אפקט הפיגועים כדי לאשש את הטענה שהיא מיטיבה לפעול למען בטחון האזרחים. זה היה בימים רחוקים, בימי ממשלת נתניהו והפיגועים בשוק מחנה-יהודה והמדרחוב בירושלים.

באותה מידה שיש להיזהר זהירות רבה, ולהימנע ככל האפשר מצילומי תקריב, כך ראוי לא להרחיק מדי את המצלמות. בסופו של דבר המידע החזותי, הרגשי, הוא חלק מהסיפור. צילומי תקריב אינם נובעים מחוסר רגישות או ממה שנוהגים לייחס ל"תאוות רייטינג". טיעון הרייטינג מופרך. איש עוד לא הוכיח שצילומים נוטי פי דם מביאים רייטינג. להפך. רוב הצופים, על-פי התגובות המגיעות אלינו, מסתייגים מקלודיאפים מרממים. הרצון להשיג רייטינג גבוה היה צריך להכתיב דווקא איפוק. אלא מה? בשידור חי, לא ערוך, מסתננות לעתים תמונות מיותרות. האלטרנטיבה היא לא לשדר חי. במציאות הישראלית, אני מבקש לטעון, בשעת פיגוע הצופה רוצה להיות מעודכן מיידית וקרוב למקום בעזרת המצלמות. מות. האיפוק, עד שנערוך את התמונות, עלול להחטיא את המטרה של גילוי רגישות לרחשי לב הציבור. ברור שהניסיון המקצועי המצטבר צריך לסייע לנו, גם בשידור חי, להימנע מצילומים קשים במיוחד.

וראוי להוסיף כאן עוד הערה: התמונה האפוקליפטית של התנגשות המטוסים במגדלי התאומים היתה מהממת כלי-כך, שכל היתר באמת קטן ומגומד. עוצמת האירוע כמעט לא דורשת עוד.

שלום קיטל הוא מנהל חברתי-החדשות בערוץ 2

תחקיר מרכזי גילת ב"דיעות אחרונות" על יו"ר הכנסת אברהם בורג התפרס על שתי כתבות בנות ארבעה עמודים כל אחת. כותרת גדולה בעמוד השער של העיתון, מעל הכותרת הראשית, בישרה לקוראים על התחקיר המיוחד. התחקיר עומד בכל הציפיות שיצר העיתון באופן הגשתו לקורא: כשלושים טענות מופנות נגד בורג כדי לתאר את "דפוסי השחיתות הציבורית של יו"ר הכנסת". הטענות משובצות במלל רב ודמגוגי, ובסגנון בוטה ומתלהם. ניתן, כמובן, לטעון כי המבחן הקובע הוא הממצאים העובדתיים; על כך יש לומר שהממצאים העובדתיים אינם מרויקים לחלוטין, ומה שחשוב יותר – העובדות אינן עיקרו של התחקיר. עיקר כוחו בסגנונו ובאמצעים שבהם הוא מציג את העובדות. שמונה עמודים הם היקף של סיפור קצר, והתחקיר של גילת הוא אכן פיסת ספרות קטנה, המשתמשת באמצעים סגנוניים שונים כדי להציג את הממצאים באור השלילי ביותר מבלי לגלוש לשקר מפורש.

כאן עלי לומר, למען הגילוי הנאות, כי עברתי בעבר בכנסת, ביחידת המחשב ובמרכז המחקר. למען האמת, הסיבה שבגללה קניתי את העיתון באותו יום היתה שביעות רצון על כי סוף־סוף זוכה התנהלות הכנסת, על שפע בעיותיה, לסיקור עיתונאי רציני. אולם קריאה מדוקדקת בתחקיר מעלה סימני שאלה רבים בנוגע לחוקר ולא רק בנוגע לנחקר. חלק מהטענות של גילת אמנם נשמעו משכנעות, וככל שהצלחתי לברר, הן

המאורה היקרה של בורג, שלטענתו חורגת מהנהוג בכנסת. אין הוא מסתפק בכך, ומוסיף גם אווירה של חשאיות, התנגדות עממית ופחד. "הסיפור התגלגל בחדרי חדרים בלי שמישהו יעז לומר ליו"ר". בורג "התחיל להתנהג כאילו הכנסת היא אחוזתו הפרטית". בדומה לרודנים אחרים, "רק טבעי היה שבלשכות בורג והמוזכיר האן יאברו עם הזמן את הבושה". כדי לחזק את הרושם על אווירת האימה, מוסיף גילת גם דיאלוגים מפורטים. הוא מדווח על שיחה בין האן לתקציבאי: "זאת ההוראה ואתה חייב למלא אחריה... תעשה מה שאני אומר לך, הרים מעט את קולו... אתה צריך לציית לי". כישוריו של גילת כתחקיר מוכרים היטב ואינם מוטלים בספק. הפעם הוא מתעלה על עצמו: הוא משחזר בדיוק נמרץ תמליל של חילופי דברים בין שני אנשים וגם את סולם הטונים שבו הושמעו.

גם כאשר מצביע התחקיר על ליקויים אמיתיים, מתווספים לכך טעויות דמגוגיים. כולם נהנו במסיבת יום־ההולדת של האן שמומנה בכספי הכנסת, מספר גילת, "ורק שכחו לשאול מי נושא בהוצאות". אין ספק שמדובר בעניין לא תקין, כפי שהודה בורג, אבל מי בדיוק נוהג לברר מי מממן כל מסיבה

ההרדן והמטרריבון

תחקירו של חוטי גילת על אברהם בורג השפיע על, אם לא קבע את, תוצאות הבחירות לראשות העבודה. חבט שני בתחקיר מגלה שגם במקרה זה הטון, יותר מהתוכן, הוא שעשה את המוזיקה

שהוא משתתף בה? המסיבה עלתה, לדברי התחקיר, 2,679 ש"ח, שאליהם הוא מתייחס כאל "אלפי שקלים". ביטוי זה משמש גם לתאר 350 דולר, שהם, לפי טענת העיתון עצמו, הוצאות הטלפון הלווייני שלקח בורג לחופשת שיט בתורכיה. לא בטוח שמבחינה דקדוקית 1,500 ש"ח הם "אלפי שקלים". בכל מקרה, השימוש בביטוי "אלפי שקלים" לגבי סכומים כאלה מוגזם ומטעה. כך גם הטענה כי "את השיט הזה מתקשים בכנסת לשכוח". ניתן רק לתהות אם אכן הכנסת היא מקום כה שקט ופסטורלי עד כי עובדיו עסוקים עדיין בהוצאות טלפון מלפני שנתיים.

על רקע האווירה הרודנית שמתאר "ידיעות אחרונות" מצטייר גילת כטריבון של הפלבאים, הנחלץ לריב את ריבם. כך הוא קשוב לבעיותיה של עובדת שנאלצה לקבל מחשב חדש. "היינו המומים", מספר גילת בשם העובדת, המתארת את הדרך שבה מוחלפים מחשבים בכנסת. "לא הבנו מה קורה. אני זוכרת שההנהלה באה פתאום בהצעות מפתות... הכל התנהל במין מיסטרין קזה, תעלומה, משהו לא ברור". עובדים המומים, הצעות מפתות, מיסטרין –

נכונות. כאלו הן, לדוגמה, הטענות לגבי הפנסיה וצוות העובדים של בורג. אולם דווקא טענות אלה זוכות בתחקיר להתייחסות קצרה בלבד. מרב תשומת הלב של גילת מופנה לתופעות אחרות בכנסת. בכתיבתו על עניינים אלה משתמש גילת באמצעים דמגוגיים כדי לשוות להם חזות של שחיתות. עיון בתחקיר מגלה בקלות אחרים מאמצעים אלה; אחרים מתגלים לאחר בדיקה פשוטה יחסית. התחקיר הארוך משלב בין טענות

מסוגים שונים המוטחות בקורא בזו אחר זו. כדאי, לכן, לבחון אותן בעיון, גם בפני עצמן, בסגנונו ובמידת ההיגיון שבהן, וגם ביחס לעובדות שאותן ניתן לברר במעט מאמץ.

נתחיל בכותרת המשנה – "אני אללה", אמר בורג לעובדים, 'אריה האן, מוזכר הכנסת, הוא מוחמד נציגי". איזה קורא לא יתרעם על גילוי כליכך בוטה של שרירות וכוחניות? אלא שבמחשבה שנייה מתעורר ספק: האם ייתכן שפוליטיקאי סביר יתבטא באופן כה בוטה? הפקפוק מוצדק. לא שבורג לא אמר את המלים הללו; הוא אמר אותן כבריחה, אולי לא מוצלחת במיוחד, בנאום לפני העובדים.

כמה הם "אלפי שקלים"

המשך הכתבה מחזק את אווירת הדיקטטורה שמשרה לכאורה בורג ומתאר את הכנסת כשריד אפל של הגוש הסובייטי. גילת מספר על רכישת מכונת

צילום: פלאש 90

טוב שחושפים עניינים חמורים כאלה, אבל היכן השערורייה? מדובר על עובדת שאינה מרוצה מקצב השינויים במחשוב הכנסת. מה זה מוכיח? גילת אינו מסכימה. הצגת מורת רוחה של העובדת בסגנון האופייני לספרות ריגול גורמת לסיפור להצטייר כמאבק של אזרחים ישרים ואמיצים בשלטון רודני.

אם מתאמצים, ניתן גם למצוא עובדים שיתמהו מדוע בכלל צריך מחשבים, הרי הכנסת הסתדרה מצוין עם האוגרנים הישנים. בכל מוסד יהיו כאלה שאינם מסתדרים עם שינויים. מעבר לכך, גם העובדות בסיפורה של העובדת אינן נכורות. חדר ההדרכה "שנאלצנו לסגור כדי לרחוס לתוכו כמויות אדירות של מחשבים ומדפסות" שימש לאחסון מחשבים ישנים, ולא מחשבים חדשים. "הרכש המיותר" של מאות המחשבים היה חלק מצעד הכרחי במעבר למערכת "סנהדרין" שעליה הוחלט לפני כארבע שנים, מערכת שנועדה להחליף את מערכת ה"ווקס" מתחילת שנות השמונים. למעט תקלות בודדות, לא החליפו מחשבים לעובדים ש"לפני כמה חודשים" החליפו להם מחשב. "ההצעות המפתות" המדוברות היו

אכן כאלה – עובד שלא יעבור קורס "סנהדרין", ולא ידע איך להפעיל את המחשב, לא יקבל מחשב חדש. אולי בעיני מי שמתנגד למחשוב, הסנקציה עלולה להיראות אכזרית, אבל כך עובדים ארגונים מודרניים ים. גילת מביא את גרסתה השגויה של העובדת כהוכחה לשחיתות.

כך גם לגבי ה"שרת 1600 עם מעבד פנטיום" שלטענת התחקיר קנה בורג ללשכתו. לא ברור מדוע צריך הקורא את המפרט הטכני של השרת. דומה כי בעצם צלילן של המלים האלה יש כדי להרשיע, כאי-לוגיקה של "פנטיום" הופכת את קניית השרת לשע"רווייה, למרות שמטיבים של שרתים בחמש השנים האחרונות הוא שיש בהם מעבד פנטיום. כל מי שמבין ולו מעט במחשבים יתמה מדוע לשכת היו"ר נזקקת בכלל לשרת. התשובה היא שהיא אכן אינה נזקקת

לכך. השרת שבו מדובר הוא שרת הדואר האלקטרוני של הכנסת כולה. כמקובל בכל ארגון, הוחלט על הרצת "פילוט", ניסיון מוגבל, של מערכת הדואר ולמקם אותה בלשכת היו"ר. הסיבה לבחירה בלשכת היו"ר היתה שבורג גילה התלהבות רבה מהמחשוב, בניגוד למחלקות רבות בכנסת, שכרדכם של ארגונים נטו להתנגד לשינויים. לאחר השלב הראשוני שימש השרת את הכנסת כולה.

בזבוז או יוזמה ברוכה

נושא המחשוב הוא המחשה לאמצעי שבו משתמש גילת, פעמים אחדות, כדי להציג החלטות ניהוליות כביטוי לשחיתות חמורה ולהתנהגות רודנית. בדומה לכך מטופל גם מרכז המחקר של הכנסת, הממ"מ, אחד הנושאים העיקריים בכתב-כה. כפי שנחשף בתחקיר "אורץ" מלפני כחצי שנה, משכורות בכירי הממ"מ גבו הות מאוד על-ידי כל קנה-מידה. כפי שמציין גילת, כמה וכמה נושאים הקשורים להתנהלות המרכז מעוררים תמיחות קשות. אולם גילת אינו מסתפק בכך, ומציג את המרכז כולו כפיל לבן, עדות למגאלומניה של בורג. אין זו חוות-דעת של-לית על תפקוד המרכז אלא פסילה מכל וכל של עצם קיומו.

יותר מאשר בכל עניין אחר, מתגלה בעניין הממ"מ נטייתו של גילת להציג את העובדות בדרך השלילית ביותר האפשרית. גילת מספר על אמצעי המחקר המשוכללים שעמדו לרשות הכנסת – הספרייה המפוארת ועוזרי המחקר של המכון לדמוקרטיה שסייעו לעבודת הוועדות. האשמה נוספת היא שבורג הקים את המרכז ללא שיתוף ועד העובדים. הקמת המרכז מתוארת כזבוז חמור וחסר הצדקה. את אותן עובדות עצמן ניתן להציג גם כיוזמה של יו"ר חזק ונמרץ המצליח להתגבר על שגרת המנגנון ולהנהיג שיטות עבודה מתקדמות. מרכזי מחקר גדולים ויקרים יותר קיימים כמעט בכל הפרלמנטים המערביים. מורה במיוחד הצגתם של ועד העובדים של הכנסת ושל עובדי הספרייה כגורמים שאותם רמס בורג כדי להקים את הממ"מ. ולגבי עוזרי המחקר של המכון לדמוקרטיה, שאותם סילק לכאורה בורג – הם מועסקים כיום דרך הכנסת, כפי שהיה מתוכנן מאז ומתמיד. שוב, ניתן כמובן לבקר את ההחלטה היקרה, אך

האם זו שחיתות? לפי גילת לפחות, אין בכך כל ספק. כדי לחזק את הרושם הוא גם מוסיף השוואה דמגוגית וחסרת פשר לתקציב המחקר של משרד הבריאות, "שחיי אדם תלויים בו".

אם בנושא הממ"מ קיים בסיס עובדתי מסוים לדמגוגיה הבוטה, הרי שבנושא הבית של בורג, הסוגיה התופסת את המקום הגדול ביותר בכתבה, אפילו הבסיס רחוק מלהיות מוצק. על-ידי התחקיר, בורג ניצל את דרישות הביטחון של השב"כ כדי לערוך שיפוץ והרחבה נרחבים בביתו. גילת התייחס לכל סעיף וסעיף בהוצאות המיגון. כל אחד מהם מתואר כהוכחה נוספת לנטייתו של בורג לנצל את כספי הציבור לטובתו האישית. "אם מתקינים סורגים, מדוע שלא יהיו דקורטיביים?" שואל גילת באירוניה. מדוע לא באמת? הסורגים המדוברים אינם מזהב אלא רק מעוטרים בכמה עיגולי ברזל, ללא תוספת מחיר, כפי שמעלה בדיקה קצרה. המורה מכך, על-ידי גילת, היא התקנת התריסים: "אם כבר מחליפים את התריסים, למה שהם לא יהיו חשמליים?" וכדי

להוסיף חטא על פשע, מספר גילת בעוקצנות, הותקנו גם מנופים להפעלה ידנית, באלפי שקלים, "ובא לציון גואל". בדיקה פשוטה מגלה את הארסיות שמאחורי הדמגוגיה. תריסי המתכת הותקנו לפי דרישת השב"כ. אומנם אין נתונים סטטיסטיים מדויקים על התקנות תריסים, אך לפחות לפי התרשמות משיחות עם מתקיני תריסים ומהיכרות עם בתים בישראל, ניתן לקבוע כי לתריסי מתכת נהוג להתקין הפעלה חשמלית. משפחות דתיות נוהגות להתקין גם מנוף ידני כדי שהבית לא יהיה חשוך בשבת.

כך לגבי חלון הסקאייליטי, שהיה למעין סמל לשחיתותו של בורג. לפי גילת, הוזמן החלון המפואר בגג כחלק מהוצאות האבטחה בביתו של בורג. בצדק מציין גילת כי להתקנת החלון אין שום

תרומה לבטחון הבית. הוא גם מצטט בהבלטה את הכחשתו של בורג בנוגע לחלון, באופן המצייר את בורג כשקרן הנתפס בקלקלתו. הבעיה היחידה היא שאין סקאייליטי, רק כמה רעפי זכוכית ושני חלונות רגילים שלעין בלתי מקצועית הם נראים ישנים. שבוץ לאחר פרסום הכתבה השנייה הציג גילת הוכחה ניצחת להזמנת הסקאייליטי – טופס הזמנה להתקנתו, אלא שבפועל אין סקאייליטי. לדברי הדוברת של בורג, סירב גילת לבדוק את הבית בעצמו. אם היה עושה זאת היה אולי משתכנע, לא רק לגבי הסקאייליטי אלא גם לגבי ממצאיו על הרחבת שביל הכניסה וגינת הבית.

תקצר היריעה מלעסוק בכל הטענות שבתחקיר. קריאה מדוקדקת מעלה כי המונח שחיתות מוגזם לגביהן. כך לגבי הנסיעות לחו"ל, שהיו מועטות משל קודמו בתפקיד, אם יש בכך להציב קנה-מידה. כך גם לגבי פיטורי החשב, שלפי כותרת המשנה התריע על אי-סדרים ועל כן נשלח הביתה (אגב, אפילו הכתבה עצמה אינה טוענת כי זו היתה הסיבה להחלפתו), ולגבי משגיח הכשרות, שאותו מאשים גילת כי נצפה יושב בחוסר מעש. וכך גם לגבי הסיפור הארוך על מדריך חדר הכושר, שבו האשמה הממשית היחידה היא שהעניק עיטויים לאריה האן, ובכל השאר לא ברור מה בדיוק האשמה. בכל המקרים האלה, הדברים מוגשים לקורא במעטפת דמגוגית הגורמת גם לפעולות לגיטימיות להראות כשקולות לשחיתות חמורה.

כל האמור לעיל אינו אומר, כמובן, דבר וחצי דבר על בורג עצמו. השאלה היא מדוע יש צורך בהצגה כה בוטה וחד-צדדית של העובדות? וראי שיש לפרסם כל מידע מרשיע שעשוי לעניין את הציבור, וחלק נכבד מהטענות בתחקיר הן, ככל הנראה, נכונות. גם אם שאר הממצאים נכונים, מדוע לנפח אותם בעת ההגשה לקורא? אין זו כתבת מקומון על רומן של שחקן כדורגל. מדובר בכתבה בעיתון הנפוץ ביותר במדינה, מאת אחד מכתבי הנחשבים ביותר, על פוליטיקאי בכיר. כל זאת בסמיכות מעוררת תמיהה לבחירות במפלגת העבודה.

■

אבנר מולכו הוא סטודנט לתואר שני בהיסטוריה

על עיתונאות ומידות טובות

בעקבות פסק־הדין במשפטו של עופר נמרודי

הנוראים של תקופה, שבה שררתם של מזכירים וממונים גברה על חירותם של פרטים, והיכולת להתבטא בחופשיות נתפסה כחסר שמקנה שליט קולוניאלי ל"נתיניו". העובדה שאנו מנהלים עד היום את חיינו על־פי חקיקה המאפשרת לשלטונות לתת לאנשים נבחרים בלבד, מבוגרים, בעלי צורה ועבר נקי, רשיון לפרסם דברים רבים – היא בלתי נסבלת.

העובדה שעופר נמרודי נפסל מלשמש עורך עיתון עקב הרשעתו (הקודמת) בהאזנת סתר ושיבוש מהלכי משפט מרגימה את הקושי. ארגיש: אינני בא ללמד סניגוריה על נמרודי, על מעשיו ועל מניעיו, יהיו אלה אשר יהיו. אני יוצא מנקודת הנחה כי נמרודי הוא, בריוק, מי שבת־המשפט קבעו שהוא. מסע־הצלב שהוא מנהל נגד הרשויות שהביאו להרשעתו בדין מופרך בעיני, לא פחות ממסע־הצלב שניהל פרנקלין נגד החיסון לאבטחנות שחורות. ואולם, שוחרי חירות – כאו כן תה – צריכים להתנגד לכל ניסיון להשתיק, בכוחו של צו שלטוני, איזה משני המסעות התקשורתיים הללו.

עיתון "מעריב" מעניין מאות אלפי קוראים, הנכר נים לרוכשו בכספם שלהם, וכך העיקר. מבחנו של הפורנינג, היו שליטינו האנגלים נוהגים לומר, הוא כאכילתו. יומרתם של נציבים עליונים, ממשלות, שופטים ושליטים לקבוע בעבור נתיניהם מה יקראו ולמי יאזינו, בטלה ועברה מן העולם. לדידי, אפילו היה נמרודי מתגלה כרוצח "עם דם על הידיים" (על־פי דימוי האשם העתיק, החוזרים שוב ושוב לפקוד אותנו) לא היה בכך כדי לפגוע במאומה בזכותו לערוך עיתון, לנהל אותו ולהשפיע על הדעות המובעות בו. קל וחומר במצב הנוכחי, שבו רחוקים האישומים שבהם הורשע בסופו של דבר מלהיות מזועזעים בחומרתם.

אתיקה עיתונאית היא, כמובן, חשובה מאוד לקורי אי העיתון; אך אין משמעות הדבר שיש להשתמש בכור זה האלים של המדינה כדי להנהיג אותה. כדי להצדיק הסדרה ממשלתית של "שוק הרעיונות" יש צורך בהוכיח זה ברורה שהשוק עצמו, על מנגנוני המוניטין וההסדר רה הוולונטרית שהוא עשוי לספק, מועד להיכשל. הוכחה כזאת טרם סופקה. משום כך, הכפפתם של עיתונים, עורכי עיתון ועיתונאים לאותה מערכת כללים שמשפטים מכנים "שניות נורמטיביות", כל־מר זאת הרואה בעיתונאים, במידת מה, פקיד־ציבור, היא הרת סכנות. שוק הרעיונות ישיג אפוא את יעדיו רק אם נבין כי עיתונאי אי איננו פקיד ציבור, וכי אין הוא מחויב להיות בעל אופי טוב ומי דות מתוקנות. יאמר נא כל עיתונאי וכל עיתון את אשר על לבו, ויניחו לנו השלטונות לשפוט את הדברים בעצמנו, ללא מחסומי הגנה.

החל משנת 1721 הוציא ג'יימס פרנקלין בבוסטון את ה־New England Courant, בעל הקו הפוליטי הלוחמני. תחילה הוביל העיתון מאבק בחיסון נגד אבעבועות שחורות, שנחשב בעיני מערכת העיתון למוזיק ומסוכן, ולאחר מכן תקף את השלטונות האנגליים על שאינם עושים די למאבק בפיראטים שבסביבה. בתגובה השליכו האנגלים את ג'יימס פרנקלין לכלא, ובית־משפט קולוניאלי קבע כי נאסר עליו לשמש עורך או מו"ל של עיתון. כדי להתחמק מן הצו השיפוטי ביקש פרנקלין מאחיו הצעיר, בנג'מין, אשר שימש מגיל 12 כשוליה בחנות הרפוס של אחיו הבכור, להיות – לפחות למראית עין – עורך העיתון. בגיל 16 מונה אפוא בנג'מין הצעיר כעורך אחראי של העיתון. בגיל 17 ברח בנג'מין פרנקלין לפילדלפיה, ובשנת 1729, בהיותו בן 23, השתלט בעצמו על ה־Pennsylvania Gazette והיה לבעלים, מו"ל ועורך העיתון. עיתון זה הפך במהירות הבזק לאחד העיתונים החשובים בקולוניות, וממנו זינק פרנקלין אל קריירה ארוכה כסופר, עיתונאי, איש עסקים, מדען ומדינאי.

בשנת 1933 חוקק הנציב העליון של המנדט הבריטי בפלשתינה את "פקודת העיתונות". הפקודה שימשה את השלטונות בעיקר נגד העיתונות הערבית, שהסתותיה נגד היהודים נחשבו בעיני הבריטים לסיכון בטחוני. סעיף 5 לפקודה קבע רשת צפופה של תנאים מוקדמים, הנדרשים כתנאי להרפסת עיתון ולהוצאתו לאור, החל מדיווח על "נתינות" של מגיש הבקשה וכלה בהמצאת ערבויות כספיות. לא בנג'מין פרנקלין ולא אחיו ג'יימס היו רשאים, אילו היו בפלשתינה של שנת 1933 בנסיבות של שנות העשרים של המאה ה־18, לשמש עורכי עיתון. בנג'מין לא היה רשאי לכך – משום שעורך עיתון חייב להיות מי "שמלאו לו 25 שנה", ואילו ג'יימס – משום שעורך עיתון, על־פי הפקודה, הוא רק מי "שלא נתחייב מעולם בדין בשל עבירה שנידון עליה לפי פסק־דין סופי למאסר שלושה חודשים או ליותר מכן". ג'יימס, אגב, לא היה כשיר לשמש עורך עיתון אפילו האריך ימים עד שנת 1933, שכן על חוסר הכשרות הנובעת מעונש המאסר אין, על־פי הפקודה, התיישנות או מחילה, לנצח.

קרוב לשבעים שנה לאחר חקיקת הפקודה, היא עדיין תקפה בישראל. קריאתה מסבה לקורא את הנאה המיוחדת שמקנה טיול אל העבר, ולשונה המסורבלת מעלה חיוך של קורת רוח על שפתי־הם של חובבי היסטוריה. "עיתון", מגדירה הפקודה, "פירושו כל דבר־דפוס המכיל חדשות, ידיעות, סיפורי־מאורעות, או כל הערות, ציונים או ביאורים בקשר עם אותם חדשות, ידיעות או סיפורי־מאורעות, או עם כל עניין אחר בעל חשיבות ציבורית". הפקודה, שתוקנה מאז כמה פעמים, מורה כי "מיד להופעתו של כל גיליון של עיתון או של הוספה לעיתון, חייב עורכו למסור העתק אחד לגנזך המדינה, אחד לספריית הכנסת, אחד למשרד המזכיר הראשי, אחד למשרד החינוך ואחד לממונה על המחוז, ואילו שני העתקים לבית־הספרים הלאומי והאוניברסיטאי"; וכן כי "כל אדם שאינו ממלא את הוראות סעיף זה ייאשם בעבירה ובכל פעם שהוא עובר על סעיף זה יחא צפוי לקנס של עשרים וחמש לירות".

פקודת העיתונות היא מסמך מומלץ כתעודה היסטורית. כאמירה נורמטיבית היא פסולה בתכלית. מהדהדים ממנה קולותיה

אפילו היה עופר נמרודי מתגלה כרוצח "עם דם על הידיים", לא היה בכך כדי לפגוע במאומה בזכותו לערוך עיתון. לנהל אותו ולהשפיע על הדעות המובעות בו

צילום: חיקי קרצמן

פרופ' רון שפירא הוא דיקן הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת בראל

ימים אחרים לפני ראש השנה פרסם אתר האינטרנט הישראלי וואלה, במסגרת מדור המזיקה שלו, ביקורת על התקליטור החדש של יהודה פוליקר. כותב הביקורת, איתי נאור, פרגן בחום לפוליקר, וקצת פחות לאלבום החדש, "איך קוראים לאהבה שלי". מי שסיים לקרוא את הביקורת, והחליט בכל זאת לרכוש את האלבום, יכול היה לעשות זאת בקלות: נקישה קלה על מסגרת בשולי העמוד הקפיצה את הגולש היישר אל תוככי וואלה!שופס, בדרך לקנייה מהירה. חוויית הקנייה לגולש היתה ידידותית, קלה ונוחה, למי שכבר סיגל לעצמו הרגלי רכישה בעולם הווירטואלי; אתר וואלה, מצדו, רשם לעצמו הכנסה מעסקת המכירה של האלבום, עניין לא מבטל בעידן שבו אתרי אינטרנט מחפשים מקורות מימון. בקיצור, כולם מרוצים. מישהו בכל זאת נפגע? שמה האתיקה, זו שבשמה מקפידים אמצעי תקשורת להפריד בין הצד המערכתית לעסקי, בין התוכן לבין הכסף?

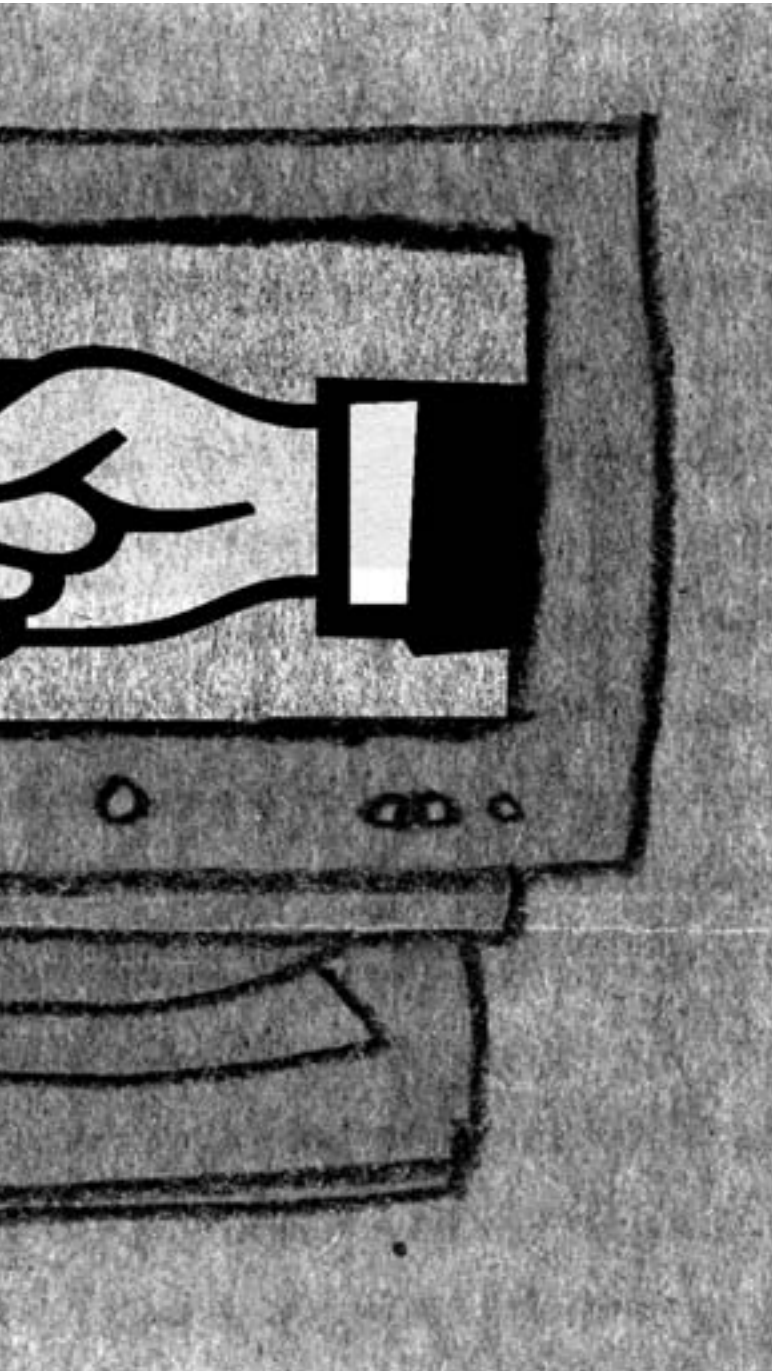
באמריקה נוהגים לדבר על "חומה סינית" שאמצעי התקשורת מציבים בין שני התחומים. אבל עכשיו, סמיכות המקום וקלות ההקלקה בעולם החדש של האינטרנט ממוטטות את החומה על נקלה, ויוצרות קשר הרוק בין שני התחומים. כאשר סוגיה זו עלתה לדיון לפני שנים אחרות בארה"ב, היה מי שהזהיר בתקיפות מפני הקשר החדש. בסופו של מדרון חלקלק עלול להיווצר מצב שאתרי אינטרנט מסוימים יעדיפו לפרסם רק ביקורות חיוביות – כדי לעורר את הגולשים לרכוש את המוצרים כאמצעותם.

וואלה! הוא אחד מאתרי התוכן הבולטים בישראל, ומיוזגו עם IOL עורר לאחרונה עניין רב. בשנים האחרונות התעשר עולם התוכן הישראלי באינטרנט בשורה של אתרים, ביניהם Ynet מבית "ידיעות אחרונות" ואתר הכלכלה TheMarker. במקביל, קריסת מניות הטכנולוגיה ומצבן הרעוע של חברות הרוטקום בעולם הטילו צל כבד גם על עסקי האינטרנט בישראל. בשורה התחתונה, אין עדיין אתר תוכן ישראלי באינטרנט שמראה רווחים כספיים, למרות שיותר ויותר ישראלים נחשפים להם מדי יום.

השילוב בין כלי תקשורת פופולריים להפסדים כספיים הביא את שוק התוכן באינטרנט – בעולם ובארץ – ליוזמות מקוריות וחדשניות. בעוד שכלי התקשורת הוותיקים ידעו כיצד להרוויח כסף כמעט רק ממכירת פרסומות ומחסויות מסחריות, אתרי האינטרנט נהנים מיכולת טכנולוגית המאפשרת להם לעשות שימוש בפורמטים חדשים של פרסומות, לקיים מסחר אלקטרוני, ליצור קשר חדש עם הצרכנים – כולל זיהוי של תחומי ההתעניינות של כל גולש באופן שיאפשר למקד את פניית המפרסמים אליו – ליצור שיתופי פעולה עם חברות מסחריות, מכירת תוכן לגופים אחרים, ועוד ועוד.

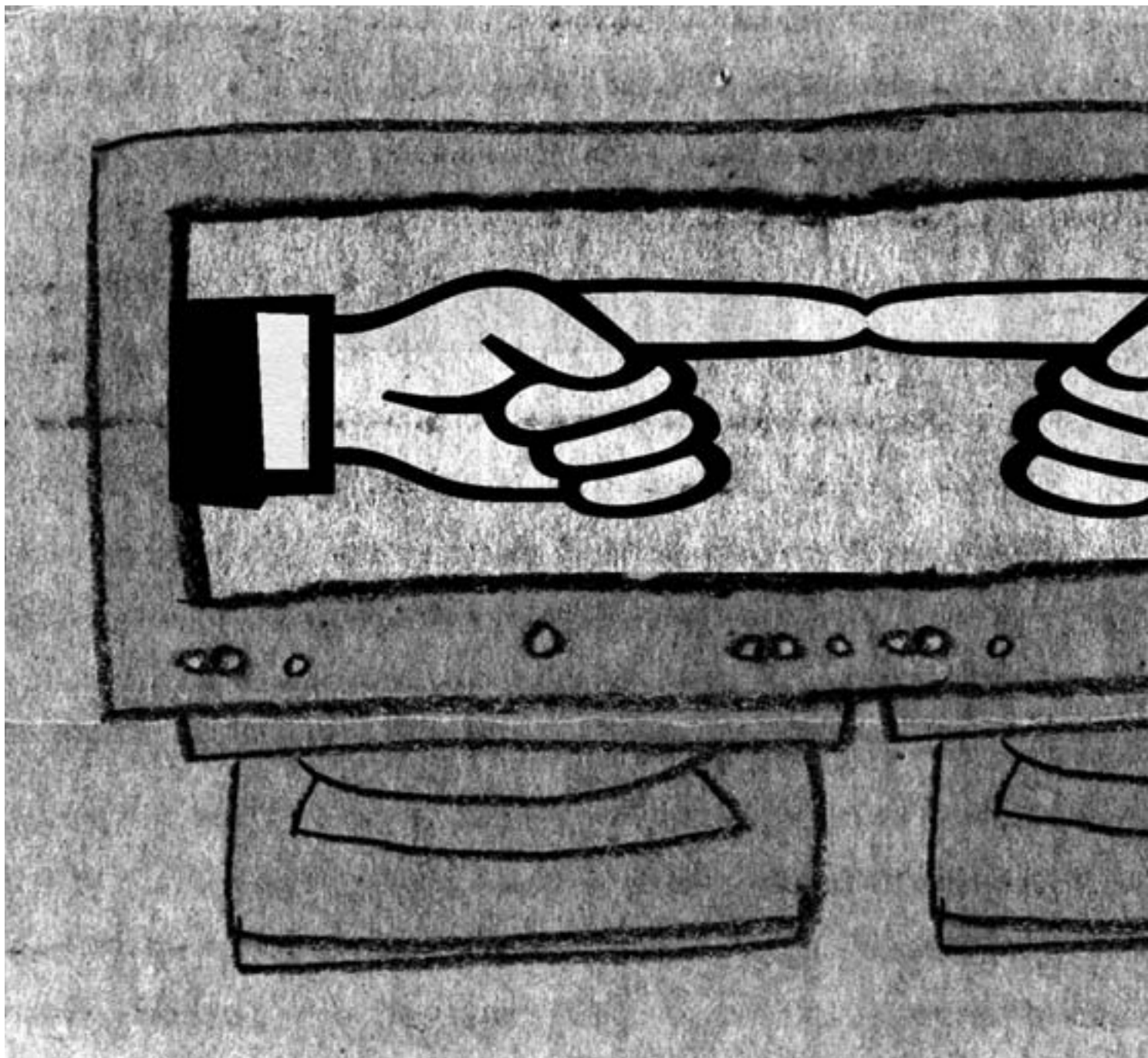
אבל בכל התחומים הללו, שבהם נהנה האינטרנט מיכולת טכנולוגית שלא היתה מוכרת בעידן הישן של עיתונות מודפסת, רדיו וטלוויזיה, צצות בעיות חדשות. כך, למשל, מציע אתר Ynet לגולשים מדור תיירות, אך לצד ההמלצות השונות למסלולי טיולים בארץ ובעולם, יש המלצה מערכתית להיכנס לאתר "הדקה ה-90", המאפשר ביצוע הזמנות בתחום התיירות ושייך אף הוא לקבוצת "ידיעות אחרונות". ולצד השאלות האתיות הקשורות ליחסי תוכן ופרסום מתעוררות גם סוגיות הנוגעות ליחסי עבודה, לזכויות יוצרים ועוד.

בינתיים מתייחסים המבקרים והממסד בסלחנות, כמעט בהעלמת עין, לסוגיות האתיות המתעוררות בעולם האינטרנט, ואיש גם איננו ממחר לקבוע גבולות וכללים, או אפילו לערכן את תקנון האתיקה של מועצת העיתונות גם לעידן החדש, כדי שיתאים

עסקי

ככל שאתרי האינטרנט בישראל מתפתחים, כך

איור: מיכל בוננו

ס ח ד ש י ם

חיטשמש הגבול בין התוכן החדשותי לחומר הפרסומי המופיע בהם

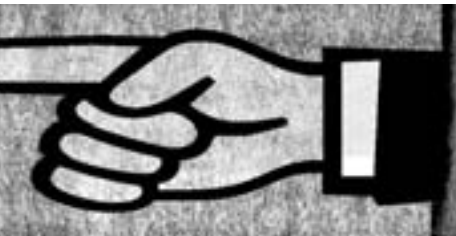
IOL, למשל, הוקם על-ידי קבוצת "הארץ" וניסה במשך שנות פעילותו כאתר עצמאי להפוך בריבזון לפורטל ולאתר תוכן. IOL קיבל את התוכן החדשותי מעיתון "הארץ", אך למרות זאת הקפיד להעסיק עיתונאים משלו בכמה תחומי סיקור, כמו התחום הפיליילי והמשפטי. המיווג המתקשר של IOL לוואלה! הביא לשינויים באסטרטגיה העסקית של החברה החדשה. מאז המיווג בין שני האתרים לא הפך אתר וואלה! למסחרי פחות וחדשותי יותר בהשפעת IOL. עופר לוי, מנכ"ל החברה המשותפת, לא השיב על שאלות "העין השביעית", אך עובדים בחברה הסכימו לדבר שלא לציטוט.

"וואלה! מנסה להישאר אתר תוכן", אומר אחד העובדים, "אבל התוכן אמור להגיע ממקורות אחרים. האתר לא מנסה יותר לייצר תוכן – אלא רק לאסוף אותו ולהגיש אותו לגולשים, כך שבאתר שלנו יהיה הכי נוח לקרוא ולהתערכך. הגולשים לא שואלים מי מקור התוכן, אלא מתעניינים יותר כיצד אפשר לקבל את התוכן בצורה הנוחה ביותר, ובאותו זמן לקבל שירותים נוספים באותו המקום".

וואלה! הקימה גם חברת-בת, המפעילה אתר מסחר בניירות ערך, בשיתוף עם חברת ההשקעות "מנורה גאון". הבעיות האתיות העוללות להיווצר משיתוף הפעולה בין גורמים עיתונאיים (קבוצת

לדפוסי העבודה של אתרי חדשות ועיתונאות באינטרנט. מועצת העיתונות בישראל החליטה אמנם לאחרונה להקים ועדה מיוחדת שתבחן את דרכי ההתמודדות עם הבעיות האתיות בתחום האינטרנט, אך הוועדה טרם התכנסה, ולא ברור אם ומתי ייקבעו כללים בנושא. ד"ר ניצה שפירא-ליבאי, שמונתה לעמוד בראש הוועדה, עדיין אינה יודעת לומר באילו נושאים תעסוק. "השאלה המרכזית היא אם מועצת העיתונות אמורה ליטול אחריות על תחום האתיקה באינטרנט", היא מסבירה, "ולא ברור מה הגבולות בתחום ושל מי האחריות. השאלות הבסיסיות הן, האם אפשר וצריך להגביל את האינטרנט? אילו אתרים יכללו בתוך התחום? הרי יש אלפי אתרים, וזו בעיה בפני עצמה". חברי הוועדה שהוקמה הם עמוס שוקן, אריה אבנרי, עו"ד שאול אלוני, ישראל וולמן וזאב חספר, מקימו ועורכו הראשון של Ynet.

מאז אמצע שנות התשעים עבר האינטרנט בישראל כמה שלבים. ראשוני האתרים שהוקמו היו עמודי שער (פורטלים) שכללו אינדקסים, מנוע חיפוש, ומעט מאוד תוכן. אבל בשלוש השנים האחרונות הפכו התוכן בכלל, והחדשות בפרט, ללהיטים החמים. מיליוני דולרים הושקעו בהקמת מערכות עיתונאיות, בטכנולוגיה ובקמפיינים פרסומיים, כדי למשוך קהל המעוניין בעדכוניים שוטפים, כתבות וניתוחים.

פרופ' ניצה שפירא-ליבאי: לא ברור מה הגבולות בתחום ושל מי האחריות. האם אפשר וצריך להגביל את האינטרנט?

"הארץ" מחזיקה בכשליש מהבעלות על האתר המשותף לגורמים מסחריים, כמו חברת השקעות, הן רבות.

כשהגולשים נכנסים לאתר ומנסים להבין את פעילות המסחר בניירות ערך, הם יראו מיד סקירה על מניות וואלה! (זהו האתר הישראלי היחיד שנסחר בבורסה) ובזק (שהיא בעלת רוב המניות בוואלה!). במצב דומה ספג עיתון "מעריב" ביקורת נוקבת מצד כלי התקשורת אחרים, כשמו"ל העיתון, עופר נמרודי, השתמש בעיתון כדי לקדם את עסקיו האחרים.

וכיצד יכול אתר וואלה! לסקר ללא פניות את תחום הצרכנות, בשעה שהוא עצמו מפעיל אתר מכירות בשם וואלה!שופס? בחברה אומרים כי יש הפרדה מוחלטת בין התוכן באתר ובין הפעילות המסחרית, אך למרות ההצהרות, כפי שראינו בדוגמה של הדיסק של יהודה פוליקר, הגבול מיטשטש לא פעם. האתר גם נוהג לאפשר לגולשים לקבל כניסה חינם להקרנות שונות של סרטי קולנוע, ובאוקטובר האחרון, למשל, נעשה כך עם הסרט "החטא הראשון". הסרט זכה להמלצות חמות באתר, ובמקביל גזר קופון ממכירת כרטיסים לסרט באמצעותו. עד לסגירת הגיליון לא השיבה הנהלת וואלה! לשאלות בנושא.

אתר תוכן אחר הוא Ynet, שהושקעו בו סכומי הכסף הגדולים ביותר. הוא הוקם בידי בעלי "יריעות אחרונות", אך פועל באופן עצמאי ממערכת העיתון המודפס. מאז הקמתו, לפני פחות משנתיים, הספיק Ynet לפרסם סיפורים עיתונאיים שכל כלי תקשורת אחר היה גאה להיות חתום עליהם. בדצמבר 2000 פרסם Ynet באופן בלעדי ציטוטים מנאומו של תת-אלוף אפי איתם באוניברסיטת בר אילן, שם מתח – בעודו משרת בצה"ל – ביקורת על כך שהממשלה מנהלת משא ומתן עם "רוצח עובד". חשיפת הנאום באתר האיצה את פרישתו מצה"ל. האתר גם היה זה שחשף

אלא שעם הזמן התברר שלמרות מספר הכניסות הגבוה שנרשם באתרים רבים, הם מתקשים לייצר הכנסות. הפרסומות הביאו רק טפטוף זעיר של כסף, זעיר בהשוואה להוצאות. עולם הפרסום טרם למד כיצד לעכל את האינטרנט. בעיתונות הכתובה מחירו של עמוד מודעה מגיע לסכומים הנעים בין אלף ל-100 שקל (תלוי בעיתון ובמועד הפרסום); בטלוויזיה מגיעה עלות "ספוט" פרסומת של דקה בפריימטיים לכ-5,000 דולר. אבל אתרי אינטרנט בישראל, גם כאלה הזוכים לפופולריות רבה, המגיעה לעשרות אלפי כניסות ביום, אינם מסוגלים לגבות כיום יותר מכמה מאות שקלים בלבד עבור ריבוע קטן שמפורסם במשך כמה ימים עד שבוע. ברור שמחיר הפרסום באינטרנט עדיין נמוך בהתחשב בחשיפה הגבוהה שהוא זוכה לה, אבל המפרסמים והפרסומאים טרם השתכנעו בייעילותו של המדיום החדש.

כתוצאה מכך, ומשום שאתרי האינטרנט מסוגלים להכיל מגוון רחב יותר של סוגי תוכן לעומת המגבלה של העיתונים המודפסים, הפך המושג "תוכן חדשותי" לפרמטר גמיש, שמהווה חלק מאסטרטגיה שיווקית של גוף תקשורת מסחרי. הדגם העסקי של אתרי אינטרנט נט מאפשר יצירת הכנסות בדרכים נוספות. האחת היא גביית כסף עבור כניסה לאתר, בדמות "דמי מינוי". יון פדר, עורך אתר Ynet, מוכן להתחייב על כך שכבר בשנה הקרובה יתחילו אתרי תוכן שונים בישראל לגבות תשלום עבור הגלישה. "מדובר במגוון של מודלים כלכליים", הוא מסביר, "וחלק מהם יופעלו כבר בשנה הקרובה". בינתיים אין גבייה עבור גלישה, והניסיון של אתרים בארה"ב מלמד כי ספק אם זו תהפוך את אתרי התוכן לרווחיים. יזמי האינטרנט מנסים אפוא למצוא פתרונות אחרים, יצירתיים יותר. בין אתרי התוכן בישראל ניתן למצוא הבדלים מהותיים בגישה לתחום הסיקור החדשותי לצד הפעילות השיווקית.

ביוני 2001 את דברי מאמן מכבי תל-אביב בכדורסל, פיני גרשון, שתיאר בהרצאה בפני קציני צה"ל את ההבדל בין יכולתם האינטלקטואלית של שחקני זרים בצבע מוקה לבין אלה שעורם הוא בגוון השוקו. הציטוטים המוקלטים מאותה הרצאה הסעירו את המדינה למשך שבוע ויותר.

אך לצד עבודה עיתונאית עצמאית ואיכותית פועל אתר Ynet גם בתחומים אחרים, שאמורים לסייע לו להגיע לאיזון כלכלי ולרווחיות. חברת "ידיעות טכנולוגיות", בעלת המניות ב-Ynet, תכננה תחילה להפעיל לצד אתר התוכן גם פעילות מסחרית רחבה כמו מסחר במוצרים, מוזיקה ועוד. התוכנית המלאה לניהול זירת מסחר אלקטרוני לא מומשה לפי שעה, אבל נעשת פעילות מסחרית אחרת. Ycenter מאפשרת לפרסם, למכור ולקנות מוצרים שונים בתחום הנדל"ן, הרכב, האלקטרוניקה ועוד, אך המסחר נעשה בין הלקוחות וללא התערבות של גורמים מסחריים. פעילות מסחרית נוספת היא "שרת הקניות", שמוצגת בדף הבית של האתר כחלק בלתי נפרד מהתוכן, ומפנה את הגולשים לאתרי מסחר שונים שבהם ניתן לרכוש מוצרים.

טטשוש נוסף בין התוכן העיתונאי למסחר ב-Ynet הוא דרך חברות ואתרים נוספים שבבעלות קבוצת "ידיעות אחרונות". הוצאת הספרים של "ידיעות אחרונות" היא מהגדולות בישראל והרבה

בשום פעילות כלכלית, שעלולה ליצור ניגוד עניינים עם עיסוקם העיתונאי. התחייבות כזו לא קיימת אפילו בעיתון "הארץ" או ב"גלובס". בטקסטים של כותבים אורחים ב-TheMarker מופיעה בתחתית הכתבה אזהרה מפני האפשרות שהכותב מושקע במניה כלשהי שעשויה להיות מוזכרת בכתבה.

ד"ר מיכאל בירנהק מאוניברסיטת חיפה, משפטן העוסק בין היתר בדיני מידע בסביבה דיגיטלית, גורס כי כל עוד יש שקיפות מלאה, אין צורך להטיל איסורים על אתרי תוכן או כלי תקשורת מכל סוג. "מבחינה אתית לא אמור להיות הבדל בין מה שנכון לעיתונות המור" דפסת ומה שנכון לאינטרנט", הוא אומר. "הכל לגיטימי, כל עוד הגולשים או הקוראים יודעים מי עומד מאחורי איזו פעילות. אם יש שקיפות מלאה, אני מאמין שהקורא יוכל לבחון את ההמלצות של האתרים. הבעיה היא במודעותם של הצרכנים. אני אישית נגד התער" בות של המדינה, ושכל אחד יעשה מה שהוא רוצה".

במציאות לא תמיד יש שקיפות כזו: בעוד שבבעיתונים בישראל רווח בשנים האחרונות הנוהג לציין בתחתית כתבות או ידיעות אם יש קשר עסקי בין בעלי העיתון לחברות המוזכרות בטקסט, באתרי האינטרנט זוהי תופעה נדירה יחסית. TheMarker, "הארץ" ו"גלובס" מקפידים לציין את הקשר העסקי, אך באתרים אחרים מסתפקים, אם בכלל, בציון ההקשרים העסקיים במקום נפרד, לא

ד"ר מיכאל בירנהק: ברור שזו לא העיתונות שחשבנו עליה בעבר, אבל זה לא אומר שזה לא טוב

בתחתית ידיעות או כתבות. שאלות אחרות נוגעות לתחום יחסי העבודה בין המוציאים לאור לעיתונאים. אתרים של עיתונים כמו "הארץ", "גלובס" ואחרים החלו להפעיל את העיתונאים הכותבים למהדורה המודפסת, כדי שידווחו גם לאתרים החדשים שהוקמו. לכאורה מדובר בשינוי תנאי העבודה ושימוש נוסף בחומרים הכתובים, ומתעוררת השאלה כיצד להתייחס לזכויות היוצרים לגבי החומר שהוכן על-ידי עיתונאים בעיתונות המודפסת, אך מפורסם גם באינטרנט. בארה"ב עתרו עיתונאים לבית-המשפט בקשר לסוגיה זו, ובחודש יוני האחרון פסקו השופטים כי מדובר במדיום שונה, וגם אם עיתונאי הכין כתבה לעיתון המודפס, חייבת המערכת לקבל ממנו הרשאה כדי לעשות בו שימוש נוסף באינטרנט. בעקבות פסקי-הדין שינו המוציאים לאור את חווי ההעסקה עם העיתונאים, כך שההרשאה ניתנת כיום מראש לכל סוגי הפרסום האפשריים. עיתונאים פריילנסרים כבר מתקוממים נגד נסיונות המו"לים לאכוף עליהם הסכמה מראש לפרסום באינטרנט כל אימת שהם מוכרים כתבה לעיתון או לכתבי עת מודפסים.

האינטרנט, מסתבר, ממשיך להציג שאלות חדשות, משפטיות ואתיות, שרבות מהן עדיין רחוקות מפתרון. המדיום החדש לא רק נמצא עדיין בחיתוליו, אלא שהוא משנה מפעם לפעם את דרכי פעילותו ותפקודו, ויוצר שאלות רחוקות מאלה שהורגלו בהן העוסקים באתיקה בעולם התקשורת הישן. "האינטרנט מציע אפשרויות חדשות ומרתקות ואין סיבה למנוע זאת", אומר ד"ר בירנהק, "ברור שזו לא העיתונות שחשבנו עליה בעבר – אבל זה לא אומר שזה לא טוב".

רבי-מכר נדפסים אצלה, אך מעבר לסקירה השוטפת בתחום הספרות, שבה לא ניתן להימנע מסקירת הספרים של ההוצאה, ממליץ Ynet בהבלטה על "סיפור השבוע" או "ספר השבוע" שבהוצאת "ידיעות אחרונות".

גם אתר האינטרנט "הדקה ה-90", שבבעלות קבוצת "ידיעות אחרונות" ובו ניתן לרכוש חבילות טיולים בעולם, מופיע במדור התיירות, כתוכן לכל דבר.

וכמו בעיתון המודפס, גם ב-Ynet זוכה שר האוצר סילבן שלום, הנשוי לג'ודי שלום-ניר-מוזס, בעלת מניות בקבוצה, ללא מעט חשיפה: בשבת, ה-13 באוקטובר, למשל, זכה השר שלום לשתי כתבות מרכזיות עם תמונות במדור הכלכלה של האתר. למרות זאת, ב-Ynet אומרים בתגובה כי יש הפרדה מוחלטת בין הצד העיתונאי של האתר לבין הצד העסקי של הקבוצה.

לצד אתרים כוואלה, המאפיין יותר ויותר בפעילות מסחרית, ו-Ynet, המפעיל אתר תוכן לצד פעילות מסחרית במינון נמוך יותר, יש גם אתרים הפועלים תוך שימת דגש מרבית על התוכן. האתר הכלכלי TheMarker, שהוקם על-ידי גיא רולניק, לשעבר עורך הכלכלה בעיתון "הארץ", במימון קבוצת "הארץ" ומשקיעים מחו"ל, הוא אתר הפועל כמערכת עיתונאית לכל דבר, מעסיק עשרות עיתונאים, פרשנים ועורכים. ההקפדה על הפרדה בין הצד העסקי לתוכני בולטת שם היטב. חברת פלאפון, למשל, משתפת פעולה עם האתר (ניתן להתעדכן באמצעות הטלפונים הסלולריים שלה), אבל הקשר העסקי אינו מונע מהאתר להיות המבקר הראשי של מדיניות הניהול בחברה זו, ומדי שבוע מפורסמות כתבות ביקורת נוקבות אודות הניהול בחברה.

TheMarker הוא, ככל הידוע, כלי התקשורת היחיד כיום בישראל שבו כל חברי המערכת מתחייבים שלא להיות מעורבים

ידיב טיקולסקי כתב ב"העיר" וב"הארץ"

אבל דן מרגלית הוא עיתונאי מוכובד

החברה הגבוהה בניו יורק. Radical Chic & Mau Mauing. קרא וולף לסיפור שבו בא השבון עם פזות המרידה, כביכול, במוסכמות החברתיות והתרבותיות שאימצו עשירי ניו יורק כדי להיראות אופנתיים. דומה שבישראל של שנות האלפיים מתרחשת תופעה דומה בקרב קבוצה מסוימת מאוד של עיתונאים, שבצים ובורגנים, אולי מעט משועממים, אך תמיד מרוצים מעצמם. "המרידה" של הקבוצה הזאת במוסכמות מתבטאת, למרבה הצער, בהתרסה נגד רשויות אכיפת החוק, והיא בוחרת לה כ"דגל" להתייבב לצדם של בעלי העוצמה וההון שהורשעו בפלילים, מסוגם של אריה דרעי ועופר נמרודי.

כאשר רכש עופר נמרודי את "מעריב" לפני כעשור, הוא הזמין את מרגלית לשמש לצדו בתפקיד העורך הראשי. באותם ימים אפפה תחושת התרגשות את הענף וגם אם שורשיה של משפחת נמרודי לא היו בתחום העיתונות, אלא במסחר ואפילו במסחר בנשק, התעוררה איזו תקווה שהורקתו של דם חדש ותחרותי תעורר את המקצוע מהתרדמה שאחזה בו ותנער במשהו את השליטה המוחלטת של "ידיעות אחרונות" בשוק. אולם בתוך פחות משנה עזב מרגלית את עופר נמרודי בטריקת דלת. הוא סיפר שהלך מ"מעריב" כי לא היה מוכן לבצע את הדברים שנמרודי דרש ממנו לבצע. "לא הייתי מוכן להתקרנף", אמר לכל מי שהיה מוכן לשמוע.

ומרגלית, עיתונאי מוכובד, החליט לחשוף משהו מן האופן שבו התנהלו העניינים מאחורי הקלעים של "מעריב". בראיון לאמנון לוי בעיתון "חדשות" האשים מרגלית את נמרודי בהתערבות בוטה בעבודת המערכת ובהעדפה ברורה של האינטרסים האישיים שלו על פני האינטרסים העיתונאיים המקצועיים. גם במשפט הדיבה שהתנהל בין עמוס שוקן, המו"ל של רשת שוקן, לבין נמרודי – שהסתיים בפשרה – תרם מרגלית טפה להבנת אופן חשיבתו של המו"ל הטרי והנלהב. "נמרודי אמר לי שמידע הוא כוח", סיפר מרגלית ואיש לא שיער אז עד היכן מוכן נמרודי להרחיק לכת כדי להשיג את הכוח. מה נשתנה מאז? האם "מעריב" השתנה? האם נמרודי השתנה? ואולי מרגלית הוא זה שהשתנה והתקרנפות כבר איננה נשמעת לו כמלה גסה?

לגרסתו של מרגלית, הוא למעשה פוטר מעבודתו בעיתון "הארץ" ונקלע למצב בלתי אפשרי. "לא באתי להיות שוב עורך ב'מעריב', אלא כותב", הוא מסביר, "וחופש הביטוי שלי מוגן הן במה שאני כותב והן במה שאני נמנע מלכתוב. בטרם החלטתי לעבור ל'מעריב' פניתי לשני עיתוני הערב ("ידיעות אחרונות" ו"מעריב") וב'מעריב' קיבלו אותי במאור פנים".

מרגלית הוא אכן עיתונאי מוכובד וקשה באמת לשכוח לו את הסקופ הגדול (עדיין הגדול מכולם) של חשבון הדולרים של ראש הממשלה המנוח, יצחק רבין. אולם האם ניתן להעלות על הדעת את בוב וודוורד וקרל ברנסטיין, חושפי פרשת ווטרגייט, למשל, עוברים לעבוד אצל מו"ל עברייני?

ישנם צמתים בחיים שבהם אדם נאלץ להכריע בין ברירות קשות באמת. לא מכבר נקלעתי אני עצמי למצב דומה,

עיתונאי בכיר, דן מרגלית, החליט לעבוד אצל משפחת נמרודי. לכאורה מעבר נוסף של עיתונאי מעיתון אחד למשנהו, עוד תזווה קלה בכבז התקשורתית. אולם האמת העצובה היא שהצעד הזה של מרגלית רשם עוד ציון דרך בהידרדרות המוסרית של העיתונות בישראל. עמיתיו של מרגלית, בכירי העיתונות הכתובה והמשודרת, התעטפו בשתיקה רועמת. לאיש מהם, חרי הלשון והעט, לא היה לפתע מה לומר. הנה תמצית סיפור המעשה: מרגלית, שמונה לעמוד בראש חברת "אפיק רום", אחת המתמודדות במכרז לערוץ השלישי בטלוויזיה, יצא לחופשה ללא תשלום מעיתונו, "הארץ". התסבוכות המשפטיות שאליהן נקלע המכרז הותירו את מרגלית למשך כחמישה חודשים ללא משכורת קבועה מ"הארץ" וגם לא מ"אפיק רום". כאשר ביקש לשוב לעבודתו הקבועה בעיתון עד להכרעת בית-המשפט העליון בשאלת המכרז, ניתנה למרגלית הבחירה בין חזרה מיידיית לעבודה סדירה שבצדה משכורת מלאה, תוך ויתור על "אפיק רום", לבין המשך ההמתנה להכרעת בית-המשפט. בין שני אלה בחר מרגלית בנמרודי.

עופר נמרודי, המו"ל של "מעריב", אכסנייתו הנוכחית של מרגלית, הורשע על-פי הודאתיו שלו בפלילים, ובעסקת טיעון שסגר עם הפרקליטות ריצה עונש של מאסר בפועל על עבירות של האוננות סתר ושיבוש מהלכי משפט. ממש בשעה שמרגלית חתם אתו על הסכם העבודה, המשיך להתנהל נגד מעסיקו החדש משפט פלילי נוסף, הפעם בעבירות המורות עוד יותר (שבינתיים הסתיים בהרשעה על חלק מהסעיפים בעסקת טיעון ובגורדין שהטיל עליו 25 חודשי מאסר). גם בית-הדין לאתיקה של מועצת העיתונות הוקיע את נמרודי וקבע שהוא "אינו ראוי להיכלל בקרב קהילת העיתונות שבה פגע ועליה השליך ברגל רמה מלא חופניים של חרפה וקלון". אבל אתיקה שמתיקה – את מי זה מעניין באמת.

הסתבכויותיו החוזרות של נמרודי בפלילים לא הרחיקו מהעיתון את קוראיו, גם לא את המקורות העיתונאיים ובוודאי שלא את הפוליטיקאים. למגינת הלב, כל אלה מוצאים איכשהו דרך להבריל בין העיתון עצמו לבין העבריינות של בעליו. האם מותר במצב הזה לדרוש מהעיתונאים לנהוג אחרת?

עיתונאים רבים עובדים ב"מעריב", חלקם בחריקת שן, ואין כל סיבה לבוא לאיש מהם בטענות. מצוקת התעסוקה, בשוק עבודה מצומצם מאוד ואכזרי מאין כמוהו, מכתובה כללי משחק נוקשים שאינם מותירים אפשרויות בחירה. אולם מרגלית הוא עיתונאי שירדו מלאות עבודה; הוא מנחה את תוכנית "פוליטיקה" בערוץ הראשון, מנחה ב"ערב חדש" בטלוויזיה החינוכית ומנחה דיונים ציבוריים. הוא לא נקט את הצעד שנקט מתוך מצוקת פרנסה חריפה, אלא מתוך בחירה מודעת ומחושבת, שלכאורה יש בצדה גם נקיטת עמדה.

בראשית שנות השבעים פרסם הסופר והעיתונאי האמריקאי תום וולף סאטירה חריפה ונוקבת על התנהגותה והתנוונותה של

כאשר התברר לי
שעופר נמרודי שוב
מסובך בפלילים,
עמדה בפני דילמה
קשה במיוחד: השיקול
המוסרי מול נוחותי
האישית. ההחלטה
שלי היתה הפוכה
מזו של מרגלית

ובתנאים קשים בהרבה. ההסכם המקורי לכתיבת ספרי "כבודו", הביוגרפיה של נשיא בית המשפט העליון אהרן ברק, נחתם ביני לבין הוצאת "הד ארצי", שנמצאת בבעלותו של נמרודי (גם זה כברירת מחדל ועוד לפני הרשעתו הראשונה של נמרודי). כאשר התברר לי שנמרודי שוב מסובך בפלילים, עמדה בפני דילמה קשה במיוחד: השיקול המוסרי מול נוחותי האישית. ההחלטה שלי היתה הפוכה מזו של מרגלית, ובמשך תשעה חודשים נאבקתי לבדי מול העוצמה וההון של משפחת נמרודי עד שהצלחתי לחלץ את הספר מידיו. המחיר היה כבד מאוד, הן מן הבחינה הכלכלית והן מן הבחינה הנפשית. האם זה הופך אותי לאדם מוצלח יותר ממרגלית? אולי נאיבי יותר, ובוודאי עני יותר.

ומדוע בעצם שמרגלית לא ידאג לעצמו? העיתונות כבר מזמן הפכה לשדה קרב, מעין בבואה חדה של החברה הישראלית כולה, שבה לא הטובים שורדים אלא החזקים. החלשים יותר, אלה שאינם יודעים, או אינם מעוניינים, לחבור אל מקורות הכוח וההון,

נותרים בצדי הדרך.

בשנות השלושים של המאה העשרים כתב המשפטן האמריקאי הפרופסור פרד רודל מאוניברסיטת ייל כתב האשמה חריף נגד עורכי־הדין תחת הכותרת Woe Unto You Lawyers (אוייה לכם עורכי הדין), וכך הוא כתב: "בעידן השבטי היו אנשי הרפואה. בימי הביניים היו אנשי הכמורה והיום אלה עורכי־הדין. בכל עידן קמה קבוצה של בחורים מצוינים ומלומדים שמוהלים מיומנות טכנית בלהטוטי הוקוס־פוקוס כדי להפוך את עצמם לאדונים על פני האחרים..."

בישראל של שנת 2001 היה וראי רודל כותב דברים דומים על ציבור העיתונאים. כי פני הדור כפני הכלב, וכל דור בוחר לעצמו את מנהיגיו וסמליו. בדרות קודמים היו אלה עוריאל קרליבך, אריה דיסנצ'יק וגרשום שוקן. לנו יש נמרודי. ■

העיתונאית נעמי לויצקי היא מחברת הספר "כבודו", הביוגרפיה של נשיא בית המשפט העליון, אהרון ברק

ליקויי למידה

שוב מרחף איום חיסול מעל
הטלוויזיה החינוכית. שוב
נזעקים עובדיה להציל את
מפעלם בשם ערכים ותרבות
ואיכות. מתחת לסיסמאות ישנה
אבטלה סמויה ומוסר עבודה ירוד

שרי מקובר

באוגוסט האחרון כינסה שרת החינוך את פורום העובדים של הטלוויזיה החינוכית, והודיעה לו על הקמת ועדה מיוחדת לבדיקת עתידה של התחנה הוותיקה. "לא ברור אם כיום, בעידן רבי-ערוצי, יש בכלל צורך בטלוויזיה חינוכית", נימקה השרה את החלטתה, "לכן ייתכן שחברי הוועדה ימליצו לסגור את התחנה ולשלוח את אנשיה הביתה".

תגובת העובדים היתה, כצפוי, סוערת מאוד. "שאלנו את לימור לבנת", משחזרים חברי ועד הטלוויזיה, שיצאו בימים אלה למאבק הישרדות, "אם היא מודעת לפעילות התחנה בקידום החינוך היהודי ערכי. שאלנו אם היא ראתה לפחות פרק אחר מהסדרה הציונית-היסטורית "הכל אנשים". לבנת הורתה שאינה מכירה את הסדרה הזו, ואנחנו חשבנו שאין זה ראוי ששרת חינוך, המבקשת לחרוץ את גורלה של תחנת שידור, לא טרחה אפילו לצפות בתוכנית הרגל שלה".

תסכולם של העובדים מובן, אך החלטת שרת החינוך לבדוק את נחיצותה של התחנה נכונה וחיונית. סוגיית הטלוויזיה החינוכית העסיקה בעשור האחרון ועדות ממשלתיות לרוב. כולן הגיעו למסקנה כי יש לשנות ברחיפות את מעמדה של התחנה, לייעל אותה ולהגדיר את תפקידיה מחדש. בפועל, דבר לא נעשה. גם החלטת הממשלה משנת 1994, וגם דו"ח מבקרת המדינה מרים בך פורת משנת 1998, קבעו שהתנהלות הטלוויזיה החינוכית במתכונתה הישנה כפי שנקבעה בחוק אינה הולמת את עידן התקשורת החדש. למרות זאת לא נעשה כל שינוי בהגדרת החוק.

בימים אלה הגיע המשבר שפקד את התחנה לשיאים חדשים, ולפיכך סביר שההחלטה על הקמת הוועדה התקבלה מתוך רצון להכריע באופן מעשי על

עתידה, ובכך לשים קץ למצב המתמשך של חוסר ודאות השורר בה בשנים האחרונות. "מסקנותיה של הוועדה יוגשו אלי בסוף חודש זה", אומרת לבנת, "ואני באופן אישי אדאג לכך שהפעם הן יתורגמו מיידית לשפת המעשה, ויחרצו את גורלה של הטלוויזיה החינוכית אחת ולתמיד".

במשך ארבעים שנות קיומה ידעה הטלוויזיה החינוכית עליות ומורדות, טלטלות ומשברים. ובכל זאת, מעולם לא היה מצבה גרוע כפי שהוא היום. קיצוץ בתקציבים, הישובי רייטינג, יחסי עובדים עכורים ואבטלה סמויה הביאו את ספינת הרגל של השידור הערכי לפשיטת רגל. "ידענו זמנים קשים", אומר בכיר בתחנה, "אבל מצב כמו זה השורר אצלנו היום לא זכור לנו. הטלוויזיה החינוכית פשוט גוססת. הכל עומד במקום. אין הפקות. אין תקציבים. האולפנים סגורים. העובדים מחפשים חלטורות. במקום לקדם את ערכם של ספר, מוזיקה ובידור ערכי לילדינו, אנחנו עוסקים באינטרסים פוליטיים ובחישובי רווח והפסד".

המצב העגום שאליו נקלעה התחנה הוא תוצאה של כמה דברים. בשנות השישים העניקה משפחת רוטשילד ערוץ שידור של טלוויזיה לימודית לבתי-הספר בישראל. הממשלה התחייבה בחוק להפעיל את הטלוויזיה הלימודית, והתלמידים התיישבו בכיתות וצפו יחדיו בשיעורי ביולוגיה, היסטוריה, מולדת וערבית. ואולם מה שנראה ב-1964 חידוש טכנולוגי אדיר, נתפס כמיושן בשנות השמונים והחל לאבד מטעמו. בעידן קלטות הווידאו והפקות המחשב לא נותרה הצדקה לשיעורי מסך.

עובדי הלימודית, שקראו נכון את המפה, עברו למתכונת חינוכית. כדי להציג דיק את קיומה ולשמור על שמה הטוב, הגשימה התחנה את המנדט שניתן לה באמצעות תוכניות איכות לנוער ולמבוגרים, מבלי להיות מושפעת משיקולי רייטינג ופוליטיקה. כך נוצרו הסדרות הקלאסיות "קשת בענן" – מושגי יהדות ◀

איור: תמיר שפר

► סביב הלוח העברי, "70 פנים" – מגזין לתרבות יהודית ערכית, סדרות בתחום הלשון, העברית, האנגלית והערבית, "רחוב סומסום", "פרפר נחמד", "קרובים קרובים", "זהו זה", "תיק תקשורת", "הכל אנשים" ו"בקריאה ראשונה". על רקע השימון של הערוץ הממלכתי הפכה הטלוויזיה החינוכית לחגיגה תרבותית. הגם שנחשבה לנחלתה של המפרד"ל, שוררו בה תוכניות נועזות של חינוך מיני, סאטירה על התנ"ך וסוגיות הומוסקסואליות בקרב הנוער.

הבעיות החלו עם הקמתו של הערוץ השני המסחרי. בתחילת שנות התשעים נקראה הטלוויזיה החינוכית ליטול חלק ב"מכבסת הכסף". הייעוד היה להכניס ערכיות לערוץ השני ולהרוויח נתח נאה מהפרסומות. אבל שאלת המימון לא נבדקה כהלכה. הנהלת הטלוויזיה החינוכית, בראשות יהנה פרנר ויעקב לוברבוים, הניחה שהפעילות העסקית כתוצאה משילוב החינוכית עם הטלוויזיה המסחרית תאפשר שגשוג ופריחה. אבל מאז שנת '91 ועד היום, כשהתחנה קיבלה את ליטרת הבשר שלה בערוץ השני, ומאוחר יותר גם בערוץ

צריך את התחנה שלנו. אני רק יכול לקוות שהוועדה תבין שהשירור הערכי חיוני למדינת ישראל, ותמליץ לשרה על שינוי והבראה, ולא, חלילה, על צו סגירה."

תקציב היסוד של הטלוויזיה החינוכית עומד כיום על מאה מיליון שקל לשנה. עוד עשרים מיליון שקלים נוספים לו מהכנסות הפרסומות בשעות השירור בערוצים המסחריים ומשיווק תוכניות הווידאו. 500 עובדים מאיישים את התחנה. אבל החלטת הממשלה משנת '98 קבעה שיש לפטר לפחות תשעים עובדים ממצבת כוחה האדם. הוועד התנגד, העובדים נשארו בטלוויזיה, אך מתק ציב התחנה נגרעו תשעים משכורות. "משכורות חייבים לשלם", אומר איש כספים מהנהלת החינוכית, "ואת הקיצוץ בתקציב חייבים לספוג. וכך נוצר מצב שרוב התקציב מופנה למשכורות ולא נותר כסף להפקות. כתוצאה מכך יש אבט" לה איומה בתחנה. אולפנים מושבתיים מעבודה. בשעות הצהריים התחנה שוממת מאדם. לפחות רבע מהעובדים חתומים על נוכחות ויושבים ומשחקים שש"ש. לפעמים הם מרווחים על נוכחות בעבודה, ובפעל מחלטרים בערוצים מסחריים תחת שמות בדויים. ומדובר ביוצרים מן השורה הראשונה, שלא רק המניע הכספי מדרבן אותם אלא גם ההיכס היצירתי שלהם, המבקש לבטא את עצמו".

מעגל הקסמים, שתחילתו פגיעה בהכנסות וסופו ייבוש ואבטלה, הביא השנה את הטלוויזיה החינוכית למחוזות שלא ידעה

מעולם: דיווחי עבודה כוזבים, שחיתויות, גניבת דעת, התקנת מצלמות נסתרות, מעקב עובדים, חקירות ממשלתיות, מאבקי כוח פנימיים, תביעות ותלונות פליליות. בספטמבר 2000 נחשפה מערכת מצלמות סתר שהורכבה על תקרות כמה חדרים. המצלמות הותקנו בחדרים שבהם היה מצוי מידע רגיש על התחנה, או במקומות שבהם ניתן היה לעקוב אחר נוכחות עובדים. עד היום לא ברור עם מי בדיוק תואמה הטמנת המצלמות. הנהלת הטלוויזיה, המשטרה וקציני הביטחון של משרד החינוך הטילו את האחריות איש על כתיפי חברו.

בנובמבר 2000 הושעה צלם הטלוויזיה מאיר מוטיל, שכיח גם כיו"ר ועד העובדים, מעבודתו בתחנה, כתוצאה מהרשעה משמעתית בגין מתן 19 דיווחים כוזבים על נוכחות בעבודה, וזאת בתקופת מעקב של חודש וחצי בלבד. מוטיל ערער על ההרשעה לבית המשפט המחוזי, ואחריכך לבית המשפט העליון. להגנתו טען כי "קיים נוהג בידיעה או בהסכמת הנהלה שהעובדים מרווחים דיווחים שאינם תואמים את נוכחותם בעבודה, וזאת כדי לאפשר להם לקבל שכר מלא".

השופט, שלא האמין למשמע אוזניו, מתח ביקורת חריפה על ראשי התחנה "שירעו והשלימו במשך תקופה ארוכה עם נוהג פסול של רבים מעובדיהם לרשום בכרטיס הנוכחות דיווחים שאינם אמת, ולקבל בדרך זו מאוצר המדינה שכר שאינו מגיע להם".

חודשיים לאחר מכן, בינואר 2001, התקיימה בדיקת נוכחות ומעקב אחר העובדים בטלוויזיה החינוכית מטעם האגף לחקירות של נציבות שירות המדינה. הממצאים שהעלתה הנציבות היו מבישים: "בטלוויזיה החינוכית נמצאו ממצאים חמורים שעיקרם העדרויות שיתיות של עובדים מן התחנה, תוך ביצוע עיסוקים פרטיים". המצב הזה נמשך עד היום, ורק הולך ומחריף. "היום מצבה של הטלוויזיה החינוכית דומה למצבו של הערוץ הראשון", מודים עורכים בכירים בתחנה. "אנחנו מקבלים

שחאל שם טוב, הנכ"ל הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו:

כרגע אין אלטרנטיבה לטלוויזיה החינוכית, וכל עוד אין

פלטפורמה אחרת, למה לא להפוך אותה עצמה לערוץ הציבורי?

23 ובערוצי הכבלים, היא החלה לשרד תוכניות רבות עליפי דרישה מסחרית, זנחה את תוכניות האיכות ולאט ובהתמדה דרדרה עצמה לתהום כספי וערכי.

בבסיס ההחלטה של פרנר ולוברבוים עמד החישוב שסכומים גדולים שיתקבלו מפרסומות יוקדשו להשבחת שידורים ציבוריים ולהפקות איכות למסעורה משרדות, או נכון יותר לילדיה. בפועל, ההכנסות מהפרסומות לא כיסו אפילו את הוצאות ההפקות עצמן. וכך, במשך כמעט עשור, איברו ההנהלות את הדרך והעובדים שילמו את המחיר.

"פתאום מצאנו את עצמנו בצומת עסקים ובשולי השיקולים התוכניים", אומרת מפיקה בתחנה. "התחלנו לריב על מתח פרסומות, התבקשנו להוריד את התוכניות שלנו לרמה נמוכה של רייטינג, להכניס קצת סקס, לחשוף יותר פופיקים, למצוא דוגמניות במקום מגישים ולהעביר את רוב תקציבי ההפקה לערוצים המסחריים במקום לתוכניות האיכות שהורגלנו להן".

ואם לא די בזאת, בשלוש השנים האחרונות החליט משרד האוצר לקצץ בתקציבה של התחנה. משרד החינוך שיתף פעולה עם האוצר, ותקציב

הטלוויזיה החינוכית קופד בעשרים והמישה אחוים. לא התקבלו תוספות תקציביות להפקות איכות שהיו אמורות לתגבר את ערוץ 23 – השופר הרשמי של התחנה. וכך נוצר מצב אבסורדי, המנוגד לחלוטין ליעודה המובהק של החינוכית: סכומי הכסף שמתקבלים בתחנה מועברים כמעט רק להפקות הקשורות להתחייבות החוזית של החינוכית מול הגורמים המסחריים. אותם גורמים מכתיבים לחינוכית את הזמן, הפורמט והתכנים של השידורים, ובכך שולטים ואף משנים לרעה את זהותה הישנה והטובה.

"הטלוויזיה החינוכית פשוט התבלבלה", אומר צביקה שפירא, מנהל התחנה הנוכחי. "היא איבדה את תעודת הזהות שלה. היא בידור? היא מידע? היא חרשות? היא רייטינג? כן כן הגענו למצב שבו מקבלי ההחלטות בודקים אם בכלל

השרה ליחור

לבנת: יש בהחלט

מקום לערוץ

ציבורי, השאלה

היא רק אם צריך

לשם כך לקיים

את הטלוויזיה

החינוכית

צניקה שפירא,

מנהל התחנה:

הטלוויזיה

החינוכית פשוט

התבלבלה, היא

איבדה את

תעודת הזהות

שלה

הצעירים האחרים מתיימרים לתת מענה לאוכלוסייה הצעירה, אבל בפועל, המגמה שלהם היא אימוץ הממד הבני דורי, השטחי, וכמוהם גם הערוצים המסחריים. המצב הזה ילך ויחריף, כיון שהמגמה המסתמנת כיום היא מעבר למדיניות של רשיונות על-יפי המישר הצרכני בלבד, מהלך שמעדיף תמיד רייטינג על פני איכות. לכן צריך לשמור מכל משמר על המסגרת של הטלוויזיה החינוכית, ולשכך לתוכה תכנים חדשים וזהויות חדשות. הטלוויזיה החינוכית היא היחידה שלוקחת ברצינות נוער וילדים. אם הטלוויזיה החינוכית תיקח על עצמה את השידור הציבורי, היא תיצור הפקות לנוער שיהיו מושקעות, רציניות ואיכותיות, תוכניות עם ערך מוסף ולא מקבץ זול של סרטים מצוירים, חסרי משמעות, שנקנו בעסקת חבילה יד שלישית על-ידי הזכיינים".

הצורך החינוכי בשידור ציבורי בישראל דחוף במיוחד בפריפריה, שאלה לא מגיעים ערוצי הכבלים. ערוץ כזה יזכה את האוכלוסיות החלשות, שמנותקות משלל הכבלים והלוויין, בטלוויזיה מושקעת ואיכותית ששמה את הרגש על מסרים חינוכיים. כיוון שהמחוקק קבע שגם על הערוצים המסחריים חלה אחריות ציבורית, ניתן לחייב אותם להפריש אחוז מסוים מסך הכנסות הפרסום לקיומו של הערוץ הציבורי. במקביל יכולה הטלוויזיה החינוכית לתפקד גם ככית-הפקה לתוכניות איכות לערוצים המסחריים. רוב הערוצים המסחריים במדינות העולם נוהגים כך עם ערוציהם הציבוריים, וגם בישראל צריכה להיות רשות עצמאית בפיקוח ציבורי, המתוקצבת על-יפי חוק לצורכי שידורים והפקות טלוויזיה נקודתיות, והמשרתת את מטרות החינוך התרבותי והערכי.

שבועות הקרובים יגישו עו"ד צבי האוזר (יו"ר לשעבר של המועצה לשידורים בכבלים ובלוויין), רו"ח משה לאון (לשעבר מנכ"ל ראש הממשלה), העיתונאי דני בלך (לשעבר עורך "דבר") ור"ד יובל קרניאל (עו"ד ומרצה לענייני תאגידים ודיני תקשורת) את מסקנותיהם לשרת החינוך. "אני חושב שהטלוויזיה החינוכית עשתה עד היום דברים רציניים מאוד", אומר גורם בוועדה. "נכון שהיא נכנסה למשבר בשנים האחרונות, כי כל גוף שאין לו יעד סופי והוא תלוי על בלימה, קשה לו ללכת קדימה. אבל על אף המשבר, התוכניות שהיא הפיקה היו משמעותיות ביותר. לכן נכון יהיה לתת לה כיוון והגדרה, ולנסות לנצל אותה כראוי לתועלת הציבור".

ובינתיים שרויים עובדי הטלוויזיה החינוכית בחרדה גדולה. "מדינת ישראל נמצאת היום באי סולידריות חברתית", אמרו לי כמה מהם. "כיצד ייתכן שמפעל חינוכי מפואר כמו החינוכית לא נחטף על-ידי משרד החינוך, מחובק ומאומץ בחום לנוכח הפערים הכל-יך מהותיים בחברה הישראלית? למה לא עושים אצלנו סדר? אולי מפני ששיטות העבודה שלנו מיושנות יחסית להסערות האדירה של הערוצים המסחריים. אנחנו, בניגוד להם, עדיין פועלים על-יפי הקוד שהכתיב המודל שלנו – הבי.בי.סי הבריטי. על-יפיו אנחנו קודם כל אנשי חינוך ורק אחר-יך אנשי טלוויזיה. אנחנו לא בוגרי "קמרה אובסקורה". לכן עורד לפני זויות הצילום וקביעת הלוקיישן, אנחנו מקפידים על שפה, על ערכים ועל מורשת. אנחנו יודעים את המגבלות ואת הגבולות. אנחנו לעולם לא נצלם משהו שעלול להביך ילד. אנחנו עוברים על התסריט מאה פעם לפני שאנחנו מאשרים אותו. מה לעשות, אנחנו קודם כל מורים, ובתור שאלה, נוח לנו להתעלם מהמלה רייטינג".

שרי מקובר היא עיתונאית ב"מעריב"

משכורת על עצם קיומנו, ועל עבודה אנחנו מקבלים שעות נוספות".

לאור כל זאת אין מנוס מהקביעה, שהטלוויזיה החינוכית כית במתכונתה הנוכחית חולה מאוד. השאלה היא רק אם יש מקום לסגור את התחנה, לחזק אותה באופטלגין כפתרון בינתיים או לבצע בה ניתוח רציני ברמות הפיכתה לערוץ ציבורי שיעמיד אותה איתן על רגליה.

הוועדה שהקימה שרת החינוך בודקת בימים אלה אם יש צורך בכלל בטלוויזיה חינוכית במדינת ישראל. אין ספק שלאופי התפקוד הנוכחי שלה – שקידה על תוכניות ורייטינג במימון ממשלתי, כשהשוק כיום פתוח למאות ערוצים – אין וכות קיום. לעומת זאת, מרכיב חינוכי בטלויזיה הציבורית הוא חיוני. לכן אסור שהטלוויזיה החינוכית תיעלם. תעשיית הטלוויזיה של ימינו, המעצבת השקפת עולם, קובעת סדר יום ומעודדת אנשים לחשוב, עוסקת בשנים האחרונות בחדשות ואקטואליה במקרה הטוב ובכ"י דור תפל במקרה הרע. חסר בה הביטוי למרכיבים החינוכיים והתרבותיים של החברה. מאגר העובדים המקצועי הקיים בתחנה החינוכית, האמון על איכות, תרבות וערכים מובהקים, הוא אוצר בלום שמסוגל לחולל את המהפך הזה ולהביא לישראל תחנת טלוויזיה ציבורית איכותית, נוסח ה-Channel 4 הבריטית וה-P.B.S האמריקאית.

"בישראל של ימינו יש בהחלט מקום לערוץ ציבורי", אומרת לימור לבנת. "ערוץ כזה יהיה חייב להתמקד בהפקות מקוריות מושקעות וערכיות. השאלה היא רק אם צריך לשם כך לקיים את הטלוויזיה החינוכית. הרי אפשר לדרוש שידור חינוכי מהערוץ הממלכתי או לחבר את הטלוויזיה החינוכית עם הערוץ הראשון". "אני לא הייתי סומך על תחליפים להפקת ערוץ ציבורי", מתנגד שמואל שם-טוב, מנכ"ל הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו. "אני אומר: רבותי, זהירות. קל להרוס, מאוד קשה לבנות. אני לא מקדש שום מסגרת. המסגרת היא רק אמצעי. אבל כרגע אין אלטרנטיבה לטלוויזיה החינוכית, וכל עוד אין פלטפורמה אחרת שתוכל להרים שידור ציבורי ערכי, למה לא להפוך אותה עצמה לערוץ הציבורי? אין כיום ערוץ בישראל שמסוגל להרים הפקות איכות ברמה דומה למה שנעשה בימיה הטובים של הטלוויזיה החינוכית, ואני חושש שאם התחנה תיסגר, איש לא ידאג למלא את החלל שיווצר. לכן אני מציע לשנות את הייעוד של הטלוויזיה החינוכית, להגדיר אותה מחדש כערוץ ערכי ציבורי, שיתפקד כגוף משרד רשמי וייהנה הן מתקציב המדינה והן מהאוזן רוח מסוים שפרישו לו הערוצים המסחריים".

אנשי תקשורת רבים רואים בטלוויזיה החינוכית כלי מתאים מאין כמוהו להפקת ערוץ ציבורי ערכי. הסיבה העיקרית לכך היא התייחסותה של התחנה לתוכניות לגיל הצעיר. רצינותה של החינוכית בהפקות לנוער וילדים אינה מוטלת בספק. לשם השוואה, הערוץ המסחרי מקדיש כ-50 אלף דולר לפרק בתוכניות דרמה או סרטונים למבוגרים, וכ-15 אלף דולר לפרק בתוכניות לילדים. בעוד שבערוצים המסחריים משקיעים הזכיינים רבע עד שליש מתקציב הפקות מקור למבוגרים בהפקות מקור לילדים, מתהדרת החינוכית בהשקעות עשירות ומפוארות לילדים ולנוער ומתייחסת לתוכניות הלימודים לגיל הצעיר באמות מידה זהות לאלו של תוכניות מבוגרים. היא מקפידה על תפאורות נאות, תסריטאים מן השורה הראשונה, שחקנים בעל שם ובמאים שרמתם המקצועית אינה מוטלת בספק.

"חברה חפצה חיים מבינה, שטלוויזיה שפונה לתרבות ולחינוך חייבת לשים את הרגש בעיקר על תוכניות איכות לנוער, כי הנוער הוא העתיד", אומר מוטי שקלאר, יו"ר הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו. "ערוץ הילדים והערוצים

שאלות שאין שואלים

שעשויות לשמור על נייטרליות בינלאומית, או לקיים משטר כלכלי וחברתי שאינו עולה בקנה אחד עם מדיניות הבנק העולמי. והם לא לומדים כלום, והם לא זוכרים כלום. סאנטאיאנה טבע את המימרה היפה, שמי ששוכח את עברו נידון לחזור עליו שוב ושוב. אבל אנחנו, שלא שכחנו כלום, למה, לעזאזל, גם עלינו נגזר לשמוע את המומחים האלה שוב ושוב? למה?

• • •

אם העדרה של אופוזיציה ביקורתית בשאלות גלובליות או אזוריות יכול להטריד, הרי שהשתקתן של עמדות כאלו בשאלות של צבא וביטחון היא כבר ממש מפחידה. מפני שאת מה שהרחוב (על כל גוונים הפוליטיים) יודע וחש, ואת מה שמקורבים ויודעי עניין מלחשים בחדרי חדרים, מסרבת התקשורת לספק לקוראים מן השורה:

• שהאופנה של קעקוע דוברבנים על השכם

ונצחית בינינו ובין סוחרי סמים נוצרים בלבנון? וזה לא הם שיעצו לממשלת ישראל לעודד, באמצעים מנהליים ותקציביים, את התנועה האיטלאמית כמחסום בפני התחזקותה של המפלגה הקומוניסטית הישראלית? והמנהל הצבאי בשטחים, לא הוא שקרא בשקיקה את ניירות העמדה שלהם שהמליצו לסייע לחמאס – תנועה דתית שמרנית ללא שאיפות פוליטיות – ככוח נגד לאש"ף?

אפשר רק לדמיין את בני דמותם האמריקאים, הכליכך חכמים בעיני עצמם גם כן, שיעצו לחזק את הטליבאן (ואת אוסמה בן-לאדן אישית) נגד הקומוניסטים ו/או האיראנים. הם תמיד יעדיפו – מתוך אידיאולוגיה, או פרגמטיזם קצר טווח, או שניהם – כוחות מקומיים, דתיים ושמרניים שיעצרו סחף "רדיקלי", כמו מפלגה חילונית דו־לאומית בישראל, כמו כוח פוליטי התובע עצמאות מדינית בשטחים, כמו תנועות עממיות

אם יש משהו שהתקשורת הישראלית נעדרת כמעט לחלוטין, זהו ייצוג סביר לעמדות ביקורתיות בנושאים חשובים באמת, כאלה שעליהם מושתת הקונסנוס הלאומי. למשל, הטרור האיטלאמי: התקפות הטרור בניו־יורק, והמלחמה(?) שבאה בעקבותיהן, הביאו עלינו, למרבה הצער, גם גל חדש של "מומחים" ברדיו ובטלוויזיה – לטרור, לאיטלאם, ללוחמה ביולוגית וכימית, למה לא, בעצם.

חלקם, לפחות, נראים לי מוכרים. רגע, רגע, זה לא המומחים האלה שניסו להרוג אותי כבר פעם, על רקע מפות מפורטות של לבנון, עם כרס מלאה בחומס עם צנוברים ("ממש מעולה") שהם אכלו רק אתמול בחברת איזה סמיר ג'ע'ע' במסעדה הנפלאה ההיא בג'וניה? זה לא אותו אוצר מלים מתוחכם-ככיכול של בוגר יחסים בינלאומיים/מזרח תיכון/פו"ם, על איוו ברית אסטרטגית (אנטי־סונית או אנטי־שיעית או אנטי־עאלוית) שבשמה נוסדה ידירות מופלאה

אצל חיילי יחידת "דובדבן" (כמו מרד הנגדים הפורץ מדי פעם בקרב יחידות דומות) אינו שעשוע חינני המיוסד על גאוות יחידה, אלא מטריד, מפחיד, מזכיר זמנים אחרים, ויכול להעיד על הפיכתו של צה"ל לפדרציה של פלאנגות נאמנות לעצמן ולמפקדיהן.

● שהרביבו הבלתי נתפס של מעשי התעללות קטנים וגדולים במפגשים של חיילי הצבא הזה עם האוכלוסייה הפלסטינית, התגובות הרפותיער אדישות של דובר צה"ל לאירועים כאלה, המיעוט המגוחך של העמדות לדין (ביחס לאינתיפאדה הראשונה, למשל), הנכונות הבוטחת בעצמה של צה"ל לבנות את בית-המשפט הגבוה לצדק בפרט שת תושבי המערות בדרום הר חברון, הזילות הבולטת לעין של חיי אדם (פלסטיני) באי-הזריות הפתיחה באש – כל אלה רק מדגיגים מים איך מה שעשוי היה להרעיד את אמות הסיים פים רק לפני עשר שנים חולף עתה בסמוך לאוזן הציבורית כאילו לא היה.

● שמה שיודע לספר לך כל טרמפיסט מזדמן (כהתלהבות, לא בחרדה) על היילים הלומי אקסטזי בפסגות ובטוליהם, על איזה רצף של "הכל חוויות" המתחיל במסיבת אסיד בחוף הים, ועובר לאטרפארטי של מכות לישיש באדרם, על סגל פיקוד זוטרי שחלקו "מורעלי לבנון" צמאי פעילות ומעלימי עין, חלקו איבד מזמן שליטה על פעילויות שלהן לא הוכשר ובהן אינו מוכשר, וחלקו בוגר בתי האולפנא של הימין הדתי הקיצוני – כל החבילה הדי מחרידה הו לא עשתה את דרכה מעולם, במרוכז ובמלוא היקפה, אל התקשורת המקומית.

● שהאפשרות, שהועלתה עלידי כתבים

בכירים ברמו, בחשש, בקריצה בין השורות למבני עניין, כאילו אולי, ושמא, וייתכן, שהמספר העצום של קורבנות פלסטינים מיד לאחר הסכם פרס-ערפאת נובע מהפרות יזומות של ההסכם הזה, עלידי גורמים בצמרת הצבא המתנגדים להסכם ומעוניינים בטרפודו – מן הדין שתיחשף לדין ציבורי גלוי בקול תרועה רמה. כי אם יש מי שמוכן אפילו לשקול אפשרות כזו, שהפיקוד הבכיר (המורכב מהרמטכ"ל וממינויו) מנהל סדריום מדיני משלו, אז הצבא הזה הוא כבר לא צבא העם הכפוף לנבחריו.

● ושכלל התופעות האלה יש לא רק היבטים מוסריים, אידאולוגיים ופוליטיים, אלא גם אופרטיביים. ממש כמו צמרת המשטרה, שאלה נדרשנו בגיליון הקודם בהקשר של ועדת אור, שלא רצתה או לא יכלה לאכוף את הנחיות הדרג המדיני הנבחר על הפיקוד בשטח, גם מצבו של הצבא צריך להדאיג את אזרחי המדינה שהוא אמור לשרת. אם אני לא טועה, עופר שלח מ"דיעות אחרונות" הוא הכתב היחיד שניסה (בראיון עם פרופ' מרטין ון קרפלד) להעלות לדין גלוי שאלה פשוטה בניסוחה אבל רחבה בהיקפה: האם צה"ל הפך לצבא טיפש, מסורבל ואכזר. האתגר הזה נענה, כמוכן, בשתיקה רועמת.

● ● ●

אבל ייתכן שהבעיה בכלל במחסור איכותי בכתבים הצבאיים/הבטחוניים/ לענייני שטחים שלנו. אם גם אתם מעוניינים להצטרף לקבוצת העלית הזו, בחנו את התאמתכם בעזרת השאלון הבא.

כיצד פריצה האינתיפאדה?

1. ערפאת תכנן ויום את אינתיפאדת אלאקצא ברחם אמו.
2. ערפאת תכנן ויום את אינתיפאדת אלאקצא לאחר קמפדייוויד.
3. ערפאת לא יום את האינתיפאדה, אבל בחר שלא למנוע אותה משהחלה.
4. ערפאת איבד שליטה ולא מסוגל למנוע כלום.
5. כל התשובות נכונות.

פעולה של עקירת עצי זית עתיקים ממטע

של חקלאי פלסטיני נקראת:

1. תיסוף.
2. חיסוף.
3. כיסוף.
4. שיסוף.
5. למי אכפת.

כוח צה"ל הורס בית מגורים במחנה פליטיים. על הבתבה הנלווית לפלול:

1. תיאורים קורעי לב של משפחה הנעקרת מביתה.
2. ראיון קורע לב עם מפקד הכוח על דילמות מוסריות וביצוע מקצועי.
3. סיפור הגבורה קורע הלב של נהג הכולדורור הנועז.
4. דיווח לקוני מפי מפקד הגזרה.
5. אין כתבה נלווית.

את התשובות נא לשלוח למערכות העיתונים ולערוצי הטלוויזיה, עבור "משרה בדובר צה"ל".

עמוס נוי הוא איש מחשבים

צילום: מיקי קרצמן

עשה זאת בעצמך

היעלמותם של הקונדומים במידות גדולות מהשוק הישראלי היא עדות למזימות אילי ההון העומדים מאחורי תהליך הגלובליזציה, לטענת כתב־העת "42 מעלות". הצצה אל התקשורת האלטרנטיבית הישראלית

ענת בלינט

קו המחשבה הלאומי, האחיד והקונפורמיסטי שהפגינו כלי התקשורת האמריקאיים מיד לאחר ה־11 בספטמבר חשף, כך היה נראה לזמן קצר, דמוקרטיה במערומיה. "נהג", אמר לעצמו הצופה הישראלי הביקורת, כמעט שמח לאיד, "אמריקה המבוהלת נופלת בדיוק לאותם הכורות שבהם נמצאת התקשורת הישראלית כבר שנה. היא מקשיבה בעיקר לעצמה".

אבל ערוצי הטלוויזיה הגדולים רחוקים מלספק את התמונה כולה. מחוץ לערוצי התקשורת המרכזיים, בעיקר בעיתונות המודפסת והמקוונת, מתקיימים מאז ה־11 בספטמבר דיונים סוערים שמציגים זווית שונה לגמרי על ארה"ב, מדיניות החוץ שלה, הסיבות למתקפת הטרור ודרכי התגובה הנכונות. במגזין האלטרנטיבי The Nation, למשל, מתקיים מאז המתקפה ויכוח סוער, בעל אופי אישי, בין כריסטופר היצ'נס, כותב ותיק של המגזין ומחברם של ספרים רבים, לבין פרופ' נועם חומסקי, הבלשן ואיש השמאל הרדיקלי הנודע, דמות נערצת בעיתונים הנוקטים קו ביקורתי כלפי ארה"ב, על היחס הראוי לטרוריסטים המוסלמים והנטייה של

חומסקי להשוות בין מתקפת הטרור לפשעי מדיניות החוץ של ארה"ב. הוויכוח בין השניים הביא לנחשול תגובות של קוראים והוא רחוק מלהסתיים. גם בעיתונים אחרים, דוגמת Z magazine, Mother Jones ו־The Reader, המקבץ כתבות מעיתונים אלטרנטיביים רבים, מושמעים קולות שאינם מופיעים בכלי התקשורת המרכזיים, בעיקר כאלו המתנגדים למתקפה צבאית ומבקרים את מדיניות החוץ של ארה"ב.

בארה"ב ובבריטניה מתקיימת עיתונות שיהיה נכון להגדירה כ"עיתונות אלטרנטיבית ממוסדת". על אף הפרדוקס שבכינוי זה, פירושו של דבר הוא שיש בעולם התקשורת במדינות אלו מקום לעיתונות עצמאית וביקורתית שאינה מונעת משיקולים מסחריים, ומצליחה לקיים את עצמה לאורך זמן תוך שהיא עונה על סטנדרטים מקצועיים גבוהים. באתר האינטרנט של Z Magazine, עיתון אלטרנטיבי מוכר שיוצא ברפוס פעם בחודש, מופיעה רשימה של לא פחות מ־95 עיתונים שיוצאים בארה"ב העונים להגדרה של עורכי Z magazine לעיתונות אלטרנטיבית.

המצב בעולם התקשורת הישראלי שונה לחלוטין. עיתונים המבקשים להתקיים מחוץ לכנפיים של המשפחות השולטות בערוצי התקשורת, ללא גיבוי של גוף כלכלי גדול, ולהשמיע קול אחר, לא בהכרח פופולרי, יגלו מהר מאוד עד כמה קר שם בחוץ. העיתונים שיוזכרו להלן ראויים, לפחות לדעת כותבת רשימה זו, להיכלל תחת ההגדרה "עיתונות אלטרנטיבית" וכמעט כולם, בעיקר אלה שמתפרסמים גם ברפוס ולא רק באינטרנט, נאבקים על חייהם מגיליון לגיליון, נשענים על כספי תרומות, מעט פרסום והרבה עבודה בהתנדבות.

מהי עיתונות "אלטרנטיבית"? בהרצאה שנשא פרופ' חומסקי, אחד המבקרים החריפים של הממשל האמריקאי ומי שמרבה להתבטא בעיתונים אלטרנטיביים ולתמוך בעיתונות מסוג זה, (ההרצאה ניתנה ב־97') ומתפרסמת באופן קבוע ב־Z Magazine תחת הכותרת *What makes the mainstream media mainstream*, הוא התייחס לצד השני של השאלה הזאת – מהי עיתונות הזרם המרכזי. על־פי חומסקי, גופי תקשורת השייכים לזרם המרכזי תמיד יהיו תאגידים המתקיימים על רווחים ושייכים או קשורים לתאגידים אחרים, גדולים עוד יותר. אלו הם גופים בעלי מבנה הייררכי הנשלטים מלמעלה בידי הבעלים ומקבלי ההחלטות, ומי שאינו מתיישר עם הקו שלהם ימצא עצמו בחוץ. עיתוני הזרם המרכזי ממוקמים בחלק העליון של פירמידת השוק הפרטי ומתייחסים בעיקר למוקרי כוח אחרים בחברה – הממשלה, תאגידים אחרים והאוניברסיטאות.

ידידו של חומסקי, מיכאל אלברט, אחד המייסדים של Z Magazine ועורך האתר של העיתון כיום, מפרסם לצדו את המאמר המשלים: *What makes alternative media alternative?* לפי אלברט, גוף תקשורת אלטרנטיבי אינו רואה ברווחיות מטרה ראשונה ואינו מעוניין לגייס קהל קוראים רק כדי למכור אותו למפרסמים. הוא פועל לערעור ההיררכיה החברתית הקיימת, וחייב להיות עצמאי ממוסדות חברתיים מקובלים, בעיקר תאגידים. כל גוף תקשורת אלטרנטיבי, לפי אלברט, צריך לראות את עצמו כחלק מפרויקט גדול לשינוי פני התקשורת והחברה, ולא להגביל את עצמו לפעול רק במתחם הצר שלו. ההגדרות הללו צומחות במקורן מתוך גישות אנרכיסטיות ומוזוהות עם השמאל הרדיקלי בארה"ב. אלברט, למשל, חושב שעיתון אלטרנטיבי צריך לבטל כל הייררכיה בין ממלאי התפקידים בו, כך שלא יהיו אנשים משפיעים יותר ומשפיעים

"נהג": שמואל פמיניסטי

הוא החוליה המקשרת לעיתון אלטרנטיבי אחר, פוליי טי ולוחמני הרבה יותר, שנקרא "כאן" וגיליונו החמישי ראה אור ביולי האחרון. "כאן" הוא באמת עיתון אלטרנטיבי, הן בתכנים שהוא מעלה והן משום שהמערכת שלו פועלת בדיוק בדרך הבלתי הייררכית והשיתוף פית שתואר מיכאל אלברט במאמרו. ברשימת הקרדייטים לא מופיע שם של עורך העיתון, ושמונת חברי המערכת החתומים פועלים כצוות ומחלקים ביניהם את המשימות הכרוכות בהוצאת כל גיליון. "כאן" הוא גלגול של עיתון נסיוני שעסק בענייני גלובליזציה ואיכות הסביבה, ושל "מצד שני", עיתון שהוציא "המרכז לאינפורמציה אלטרנטיבית" ושעסק בעיקר בסכסוך ובזכויותיהם של הפלסטינים. החבורה הנוכחית, בין השאר אידלמן, יולי חרומצ'נקו, רוני ערמון

פחות על קבלת ההחלטות במערכת, ולפעול לצמצום מרבי של פערים במעמד, שכר ותנאי עבודה. חומסקי טוען כי פעולתה של עיתונות הזרם המרכזי מתבססת על רעיונות שצמחו במשרד התעמולה האמריקאי בזמן מלחמת העולם הראשונה, ועיקרם "ייצור הסכמה" – האמנות החדשה של המשטר הדמוקרטי. האלטרנטיבה היא, אם כך, בשבירת ההסכמה שיוצרת עיתונות התאגידים ומוקרי הכוח.

העיתונים המזדהים עם הגדרה זו של אלטרנטיבה מזוהים בהכרח עם הצד השמאלי של המפה, ומביאים עמם מקבץ של רעיונות הנראים בלתי שייכים, אך למעשה קשורים זה לזה בקשר הדוק: הם יתנגדו לכוחם הרב של בעלי ההון, לתהליך הגלובליזציה המעצים את רמיסת זכויות העובדים במדינות העולם השלישי, ולפגיעה בבעלי עסקים קטנים. הם יתמכו בזכויותיהם של מיעוטים וקבוצות חלשות ומדוכאות ויפעלו לקידום ערכים פמיניסטיים ולקיומן של מסגרות משפחתיות שונות מן המקובל. הם גם יתנגדו לתרבות הצריכה המעודרת אנשים לצורך דברים שאינם באמת נזקקים להם, יקדמו פרויקטים "ירוקים" ויחשפו מפעלים הפוגעים באיכות הסביבה. הצעירים המפגינים בסיאטל, פראג וגנואה הם התמצית הסוערת של הרעיונות האלה.

מעטים העיתונים בישראל שעונים להגדרה המחמירה של אלברט לאלטרנטיביות.

בשדרות רוטשילד פינת שינקין בתליאביב ממוקם הסטודיו של החבורה היוצרת את "42 מעלות", מגזין לתרבות אלטרנטיבית שהוציא לאחורונה את

רוני אידלמן: יכולנו לעבוד בעיתונים הגדולים ולקטר על למה לא נתנים לנו לעשות את מה שאנחנו רוצים, אבל במקום זה העדפנו ליצור את מה שאנחנו אוהבים בשביל עצמנו

"42 מעלות": עיסוק בטקסט במיניון גבוה

הגיליון העשירי שלו. שלושה מעצבים גראפיים צעירים, דוד חליבה, אריק איציקס ורוני אידלמן, נפגשו במהלך לימודיהם והפכו לחבורת "42 מעלות" שעוברת יחד בעיצוב גראפי ומוציאה עיתון שאינו מיועד למטרות רווח ונעשה בעבודת צוות. המטרה הראשונה בהוצאת העיתון היתה לתת ביטוי לתרבות שהם וחבריהם מזדהים אתה, ואינה מסוקרת בעיתונים הגדולים. אידלמן: "42 מעלות" הוא מגזין לתרבות עכשווית וישראלית לאנשים צעירים, אורבנים, חילונים וישראלים ומדבר על אופנה, מוזיקה, אמנות וקולנוע וגם קצת פוליטיקה, בעיקר בהקשר של אקולוגיה. אנחנו מכירים מגזינים דומים לזה מערים גדולות בעולם, ואילו פה – הסתכלנו על הדוכנים ולא ראינו שום דבר שמדבר על התרבות שאנחנו מכירים".

מה שהופך את "42 מעלות" לאלטרנטיבה הוא נטייתו לסקר תרבות שוליים שנעשית

בגישת D.I.Y (Do It Yourself) – רעיון המשקף את ההתנגדות לכוחם של התאגידים והתמיכה בכוחות יצירתיים מקומיים הצומחים מלמטה. אידלמן: "עצם עשיית העיתון היא היישום הכי משמעותי של הערך הזה. שלושתנו יכולנו לעבוד בעיתונים הגדולים ולקטר על למה לא נתנים לנו לעשות את מה שאנחנו רוצים וכו', אבל במקום זה העדפנו ליצור את מה שאנחנו אוהבים בשביל עצמנו. זה בעצם תמצית ה-D.I.Y. בתחומים אחרים. זה יכול להיות חבורה של אמנים צעירים שמעדיפים, במקום ללכת לגלריות מוכרות עם תיק עבודות, לשכור חלל משלהם ולהציג בו ביחד את מה שהם רוצים".

העיתון, כולו על דפי כרומו, מעוצב והפליא ועשיר מבחינה ויזואלית, אך עדיין לא ערוך ברמה מספקת ומעט מבלבל מבחינת תכניו. יש בו כתבות על מוזיקה אלטרנטיבית, אמנות פלסטית, צילום פרובוקטיבי, אופנה שנעשית בידי מעצבים צעירים, אבל גם סגידה לגאדג'טס, ועיסוק במיניון גבוה במיוחד בסקס. הניסיון לשלב בין האחרונים לבין האידיאולוגיה המתנגדת לגלובליזציה ותרבות הצריכה הוא, לפעמים, משעשע: שלוש כתבות בגיליון מס' 10 עסקו במין, אחת מהן עסקה בהיעלמותם של הקונדומים במידות גדולות מהשוק הישראלי, עניין שגם הוא, לפי הכותבת, תוצר של תהליך הגלובליזציה. מדוע? התקן האירופי למידות הקונדום יהפוך בקרוב לתקן העולמי, ומצרכיהם המיוחדים של תושבי העולם השלישי, כרגיל, מתעלמים.

אידלמן, שבחמש השנים האחרונות פועל לקדם עיתונות אלטרנטיבית בארץ,

ואסף שור, נפגשו לראשונה בהפגנות האנטי-גלובליזציה בפראג. אסף שור: "פוליטית אנחנו רואים עצמנו כאנרכיסטים ביחס למוקדי כוח וכלכלה. אנשי 'מצד שני' מזוהים יותר עם טרזקציות ומרקסיזם, אבל מה שמחבר בינינו זו לא אידיאולוגיה מנוסחת, אלא נטייה מוסרית, מחויבות לערכים של סולידריות וזכויות אדם". העיתון במתכונתו הנוכחית החל לצאת לאחר תחילת האינתיפאדה השנייה בעקבות התסכול שלהם מהסיקור בכלי התקשורת המרכזיים. שור: "נייסינו להקים מרכז אינפורמציה בתקווה להשפיע על הסיקור התקשורתי המוטה, אבל זה לא עזר. ראינו שיש פעילות של צה"ל שלא מסוקרת בכלל ופעולות אלימות של מתנחלים שלא מופיעות בתקשורת. אז החלטנו לעשות את 'כאן' והקדשנו בגיליון הראשון כתבה לנושא של אלימות המתנחלים". בשנה שחלפה עבר "כאן" כמה שינויים שהפכו אותו מעלון חובבני, אולי תופעה חולפת, לעיתון בעל תכנים מגוונים שמעורר עניין ומספק נקודת מבט אלטרנטיבית, אם כי עדיין מזכיר לפעמים עיתון מפלגתי מהסוג הישן. ◀

לכל מי שמעוניין לפרסם בו חדשות או מאמרים. האתר מגדיר את עצמו "ערוץ מידע דמוקרטי שבו באה לידי ביטוי יצירה עיתונאית רדיקלית ומדיקת המכוונת לחתירה אל האמת". על אף שאינו מצהיר במפורש על נטייתו לפרספקטיבה שמאלית רדיקלית, אלה הם בסופו של דבר החומרים המתפרסמים באתר: ממעקב אחרי הקמתן של התנחלויות חדשות והצטרפותם של סרבני שירות החדשים, דרך התנגדות לכביש חוצה ישראל, ועד לציון יום ההזדהות הבינלאומי עם בעלי-חיים במשקים. הדמוקרטיה בו היא אמיתית, אך גם חושפת את הבעייתיות שבניהול ערוץ תקשורת מסוג זה. לצד מאמרים של כותבים מוכרים, כגון סמי שלום שטרית ודני רבינוביץ', מופיעות ידיעות שחתומות על-ידי ארגונים ("הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל" ו"שלום עכשיו", למשל) וידיעות שאינן חתומות בשם מלא. המאמרים המוצגים באתר מספקים באמת זווית אלטרנטיבית, אבל איזו אמינות אפשר לייחס לכלי תקשורת כזה כמקור מידע?

העיתון הפמיניסטי "נגה", שיוצא שלוש פעמים בשנה, מהווה אף הוא אלטרנטיבה לתכני הזרם המרכזי. גם כאן נעשית עבודת העריכה במשותף ובאופן דמוקרטי ושוב מעידה התוצאה כי לא ניתן להפריד בין לחימה למען זכויות הנשים לנקיטת עמדה מוסרית לגבי זכויותיהן של קבוצות חלשות אחרות. "נגה" הוא, למעשה, עיתון שמאל המציב את העניין הפמיניסטי במרכז. רחל אוסטרוביץ' היא בין המייסדות והעורכות: "אין בעיתונות הרגילה נקודת מבט פמיניסטית, אלא רק נשית. ב-21 השנים האחרונות אנחנו היינו המסתערות בשער, תמיד נגענו בנושאים הרבה זמן לפני שעיתונות הזרם המרכזי החלה לטפל בהם, אם זה הטרדה מינית בעבודה, נושא שאיש לא עסק בו בשנות השמונים, זכויות של עובדים וזים וכן מה שמעולל משטר הטליבאן לנשים האפגניות. איש לא התעניין בכל זה עד שזה הפך להיות קשור לארה"ב, לטרור ולנו".

נשאלת השאלה, האם רק העיתונים הללו, המביעים רעיונות דומים ומגיעים בסופו של דבר לקהל אליטיסטי ואוהד מראש, ראויים לתואר "אלטרנטיבה"? מפת העיתונות בישראל היא כליך מצומצמת ונתונה בידי גורמים אינטרסנטיים, בעיקר מבחינה כלכלית, שכל יוזמה תקשורתית שנעשית באופן עצמאי, ומנסה להשפיע על הרעיונות הנחשבים לקונסנזוס, ראויה לתואר "אלטרנטיבה", לא רק כזו שמציגה רעיונות המזוהים עם השמאל, המקומי או העולמי.

האינטרנט היה יכול להיות כר פורה לפעילותם של גופי תקשורת עצמאיים, אלטרנטיביים, בגלל עלות ההפקה הזולה והנגישות לקהל גדול של קוראים, אך בפועל רק מעטים הרימו את הכפפה והצליחו להפוך לערוץ תקשורת הפועל באופן קבוע ושוטף. האתרים של רמי יצהר ונעם רוטר מכריזים על עצמם כספקי חדשות עצמאיים. בפועל, רבות מהחדשות המתפרסמות בהם לקוחות מאתרי חדשות אחרים ואינן בלעדיות. יצהר מצליח להצדיק את קיומו כאלטרנטיבה רק בזכות הבוטות בניסוח הידיעות, ובזכות זה שפרץ כמה פעמים גבולות מוסכמים בעולם התקשורת הישראלי ופרסם דברים שאיש לא העז לפנוי אך כולם ציטטו בעקבותיו. כאלה היו פרשת מותה של עפרה חזה מאידס, מותה של בן-אלישר ב"נסיבות מביכות", שמו של יצחק מרדכי כשר החשוד בתקיפה מינית וכן ידיעות על מינויים ופיטורים של אישים שונים. רוטר מתאפיין בקו ימני, אך מספק מעט מאוד חומר מקורי, ונראה כי מאמרי המערכת שלו לא עודכנו בחודשים האחרונים. אלטרנטיבה אחרת מן האגף הימני היא אתר החדשות שמפעיל ערוץ-7. האתר עשיר בידיעות חדשותיות ובמאמרי דעות של אנשי ימין ובהחלט מספק הצצה לשפה הרווחת ולהלכי הרוח של אנשי הימין, בעיקר המתנחלים.

העיתונאי יואב יצחק יום אף הוא ערוץ תקשורת עצמאי באינטרנט, "חדשות מחלקה ראשונה", ובו הוא מפרסם תחקירים שהוא עורך והרבה מידע מסחרי על בעלי מקצועות חופשיים. האתר של יצחק הוא ייחורי, אך ספק אם ראוי לתואר "אלטרנטיבי", בין השאר בשל הבמה שיש ליצחק ב"מעריב" וב"גלובס", מחויבותו לעיתונים אלו, ויכולתו לברור אילו מהסיפורים שלו יתפרסמו באתר ואילו בעיתונים הגדולים, מה גם שמתמלילי שיחות יעקב נמרודי עולה לכאורה כי יצחק נתמך, כספית, על-ידי בעלי "מעריב".

מכיוון אחר לגמרי עורך עניין בחודשים האחרונים האתר "דבקה" העוסק בעולם המודיעיני והבינון. האתר הוא עדות לבעייתיות הקיימת בעיתונות האינטרנט, שנותנת מקום שווה לכל אחד, בין אם זו המערכת בעלת המוניטין של ה"ניירורק טיימס" ובין אם זה אתר אנונימי המפרסם ידיעות תמוהות בעלות ריח גונספירטיבי. דוגמאות לכותרות באתר: המטוס הרוסי התרסק בגלל פצצה

"כאן": פרספקטיבה שמאלית רדיקלית

אסף שור: חלק מאתנו רואים את עצמם אנרכיסטים ביחס למוקדי כוח וכלכלה, ואחרים מזוהים יותר עם טרוצקיים ומרקסיזם, אבל מה שמחבר ביניהם זו נטייה מוסרית, מחויבות לערכים של סולידריות וזכויות אדם

▶ בגיליון האחרון התפרסמה כתבה גדולה על אי הצדק שבהגבלת סחר התרופות העולמי המונע את הגעתן למדינות העולם השלישי, רשימה המסבירה מדוע זרי-קת עוגה בפרצופו של רובי ריבלין איננה אלימות, כתבה התוקפת את הכוח הניתן בידי חברות הכבלים ורשימה על סכנות הנשק הגרעיני של ישראל. לא נושאים שהתקשורת המרכזית מתעלמת מהם לחלוטין, אך ההבדל הוא בעיקר בדרך הצגת הדברים ובהפניית האצבע המאשימה (חברות הכבלים, למשל, מכוונת "קבוצת כוח דורסנית ופורעת חוק" ובמקום אחר מוזכרת "תבל דיגרעל").

"כאן" הוא הזרוע המודפסת של הקבוצה הישראלית של "אינדימדיה", רשת עולמית של קבוצות הפועלות למען תקשורת עצמאית שאינה כפופה לתאגידים. אתר האינטרנט שמפעילה הקבוצה אף הוא ערוץ תקשורת אלטרנטיבי, פתוח

"אנה פרנא"
שוני השוליים

המרכזי בארץ מאפשרת טווח רחב מאוד של הבעת דעה, בעיקר בנוגע למה שקורה בתוך ישראל, הרבה יותר מאשר עיתונות הזרם המרכזי בארה"ב. אכחזה זו מעניינת כשהיא באה מצופה חד וביקורתי כמו חומסקי, ובכל זאת, תמונת המצב היא כזו: עיקר השיח הציבורי בישראל מתקיים בכלי התקשורת המרכזיים הנגועים באינטרסים שונים, ומשמרים את הנושאים וסגנון השיח הנחשבים לקונסנזואליים. העיתונות הראויה להיקרא אלטרנטיבית מצליחה רק לעתים רחוקות לקנות

"קונספציה"
תרבות דיגיטלית

מקום של כבוד כ"שוליים משפיעים" ולהחזיר את השפה והמסר שלה אל המרכז. לרוב היא מתקיימת ברוחק, בסיוע תרומות ובמימון עצמי, ועונה בקושי על סטנדרטים עיתונאיים ראויים. זוהי, בסופו של דבר, תמונה בלתי משמחת. אידלמן וחבריו היו רוצים לגשת לרוכני עיתונים שעליו שפע של עיתונים ומגזינים, המייצגים נושאים מגוונים ותפיסות עולם שונות. בינתיים, כפי שזה נראה כרגע, אין להם איך לממן את הוצאת הגיליון הבא של "42 מעלות".

ענת בלינט היא סטודנטית לתואר שני בפסיכולוגיה חברתית ועיתונות

שהוטמנה בו והופעלה בקשר אלחוטי, כוח של הטליבאן נע לעבר מרכז נשק גרעיני בפקיסטאן, הצבא הסיני העלה את הכוננות לדרגה של מלחמה מלאה וכו'. מי שעומד מאחורי האתר הוא ג'ורא שמיס, שערך בעבר את העיתון "מוניטין" ז"ל. שמיס הגיב ברוגע על שאלות הנוגעות לאתר ובשלב מסוים סירב לענות, אך טען שמדובר במוצר עיתונאי לכל דבר, ושהסיבה לכך שהידיעות בו אינן התומות בירי איש היא אחריות "הצוות העיתונאי" על כל מה שמפורסם בו.

בתחום עיתוני התרבות המקוונים, האתר "קונספציה" הוא אחת הדוגמאות הבודדות לעיתון נסיוני באמת, שבינתיים עולה יפה. "קונספציה" עוסק בתרבות דיגיטלית, דהיינו תרבות הנוצרת באינטרנט, ומשמש במה ליוצרים צעירים, מעצבים וכותבים הדנים בקשר שבין טכנולוגיה לתרבות. "קונספציה", קצת בדומה ל-"42 מעלות", הוא הוכחה לכך שניתן לרחוף פרויקט שלא למטרות רווח ובכל זאת להפיק מוצר שיהיה מעוצב ומוקפד. הוא ראוי לתואר אלטרנטיבי בשל הבמה שהוא מעניק ליוצרים צעירים לבצע נסיונות בעיצוב ברשת ובכתיבה.

בשולי השוליים של האלטרנטיביות מתקיימים שני ז'אנרים צנועים. ברשת אלה הם עיתוני הדואר המופצים לרשימה קבועה של נמענים ומכוונים בדרך-כלל לקהל מוגדר ומצומצם. New Profile הוא דוגמה לעיתון-דואר שמפיצות פעילות ארגון באותו שם, הרוגל באזרח החברה הישראלית. הנמענים שלו מקבלים מדי יום תליבת הדואר האלקטרוני שלהם ידיעות על הפרת זכויות אדם בשטחים. מכיוון אחר, אך באותה שיטה, פועל העיתון "אפעס", שנעשה בידי העיתונאים החרדים קובי אריאלי וירידיה מאיר, ומכנה את עצמו "פורטל ההידברות בשוליים השפויים של מדינת ישראל". העיתון נע בין כתיבה סאטירית על השטע החילוני-דתי לפרסום קטעים ביקורתיים שלא היו זוכים להופיע בעיתונות החרדית. מבחינה זו "אפעס" הוא אלטרנטיבי לכותבים החרדים והצצה מעניינת בשביל קוראיהם החילונים. יוצריו נקטו טקטיקה מתוחכמת של שיווק: הנמענים הם בעיקר עיתונאים, חלקם בעלי עמדות מפתח בתקשורת, וכך, כמו יחידת קומנדו חשאית, חדרו אל תודעת הזרם המרכזי וכבר זכו לאזכור פה ושם בעיתונים הגדולים.

מחוץ לרשת מתאפיינים במחתרתיות דומה ה"פנונים", עיתונים הנעשים באמצע עים דלים, כמעט ביתיים, ומופצים באופן עצמאי בחינם. מקור השם בעיתוני מוזיקה שיצרו מעריצים של להקות פאנק באנגליה בשנות השבעים, אך כיום הוא משמש לתי אור עיתונים רדיקליים ומחתרתיים. טבעם של עיתונים אלו הוא שהם מופיעים ונעלי מים אחרי זמן קצר. "נקרופיליה לנוער" ו"מלחמת המלים" הם שניים מהם, בעלי מסרים

אנרכיסטיים, שהופיעו ונעלמו. "סטיות של פינגווינים" היה עיתון קומיקס שזכה להצלחה מסוימת, אך הפסיק להופיע בסופו של דבר ופה ושם צצים אחרים במקומו, למשל פניו בשם "הקורמורן" שנושא מסרים אנרכיסטים. לאחרונה החלה קבוצה של לסביות רדיקליות להפיץ פנוין חדש, הנושא את השם "אנה פרנא, יומנה של נערה" וכתוב בצורה פרר בוקטיבית ושנונה, מלאה גסויות ששום עיתון לא היה מעלה על דפיו. בעמוד הראשון מכונים ההטרסקי

סואלים "מתרבים", באמצעו יש קריאה להשמיד את כל הבחורות שמעוניינות רק "להתנסות" בחוויה לסבית, ובעמוד האחרון נראים אריאל זילבר וח"כ נסים זאבי חבוקים בתנוחה שלא היתה משמחת אף אחד מהם. אגב, הגרסה החרדית-דתית לז'אנר הפנונים (הדמיון אינו בתוכן כמובן, אלא בפורמט ובאופן ההפקה) הם עלוני השבת המחולקים חינם בבת-יהונת ומביאים תערוכת של דברי תורה והטפה פוליטית. אחדים מהם נושאים מסרים של הימין הקיצוני, כמו "לכתחילה" של יהודה עציון ואנשי "חי וקיים", ו"דרכה של תורה" שמוציאים תומכי כהנא.

גם הניסיון שנעשה כאן, להגדיר ולסקור תקשורת אלטרנטיבית במובנה הרחב, אינו מכסה על המחסור ודלות הייצע. נקודת המבט האופטימית בעניין זה מגיעה דווקא מכיוונו של חומסקי. בתגובה לשאלות שהעברתי לו בדואר האלקטרוני, כתב חומסקי, שעוקב אחרי העיתונות הישראלית כבר 35 שנה, כי אמנם יש בישראל מעט עיתונים אלטרנטיביים, אך חשוב לזכור שתקשורת הזרם

דעת התקלה

■ חלק מהמרכולת של "הארץ"

כמעט מדי יום שישי מופיעה בפינה השמאלית העליונה של עמוד השער של "הארץ" קריקט טורה מבית היוצר של תועמלני שינוי, שמככב בה תינוק מחייך, שיני שמו, המצוי באחת ממבחר פוזות (עומד כשידיו שלובות על זוהו ומחייך, יושב פשוט רגליים ומחייך, משעין את ידיו על מותניו בנינוחות ומחייך, וייתכן שפספסתי כמה). אל לקורא התמים להתבלבל ממראהו התינוקי כי לכאורה ומן הפווה והחיוך החינניים של שיני, שכן בלון הטקסט שהוא מתבטא באמצעותו שופע ארס. חידודיו – המצליחים לשעשע לעתים נדירות, אך בררן-כלל לוקח לי זמן-מה להבין את הברירה – מכוונים חצי לעג כלפי כל מה שזו ומעורר עניין חדשותי: פוליטיקאים, מפלגות, מדינות ואישים בעולם, אך כמובן, יותר מכל – כלפי החרדים ובראשם ש"ס ומנהיגיה. כלפי אלה הוא פולט שניות מורעלות במיוחד, לעתים על סף הגזענות, ותמיד טובלות בשנאה יוקרת. כך, למשל, ב-12 באוקטובר תהה שיני: "מעניין איזה צופן מעביר הרב עובדיה בדרשותיו למאמינים". הברבים התייחסו לאזהרת ממשלת ארה"ב לרשתות הטלוויזיה האמריקאיות להיזר בשידור הודעות שמוסר אוסמה בן-לאדן לרשת אלג'זירה, פן יכילו ההודעות הללו מסרים מוצפנים לפעיליו בארה"ב. במלים אחרות, שיני מנסה להעביר לקורא "הארץ" מסר שלפיו הרב עובדיה הוא "הבן-לאדן שלנו". כמה שבועות קודם לכן הכריז התינוק סתור השיער, בלא כל פרובוקציה מוקדמת, כי "השיבה היחידה שלא פיקטיבית היא השיבה במעשיהו".

האסטרטגיה הציבורית-פוליטית של תנועת שינוי, המטפחת שנאה ומדון בין דתיים לחילוניים, היא מגונה בעיני. ייתכן שבעיני עורכי "הארץ" היא איננה. למרות זאת, משונה בעיני שהם מאפשרים לקריקטורה של שינוי להתפרסם כך מדי שבוע, ולהפוך לחלק מן המרכולת של העיי תון בסופי-שבוע. זו איננה תקופת בחירות, הפור-מט של מודעת התעמולה הזאת הוא עיתונאי במובהק, והיא מופיעה, כאמור, מדי שבוע, כמעין טור סאטירי לשישבת. השילוב הזה יוצר תחושה

ש"הארץ" מאמץ את דבריו של שיני (מה שקרוי ב'גוגל האמריקאי Endorsement), ולא ברור על מה ולמה, ובאיוז מידה. מאמרי המערכת של העיתון ודאי אינם מבטאים, על-פי רוב, עמדות המזוהות עם שינוי. אני מניח, לכן, שלא ב'Endorsement' רשמי עסקינן. אך בכל זאת, מתוך כבוד לשיח פוליטי מהוגן ונטול שטנה, אולי כדאי לעורכי "הארץ" לשקול מחדש את הקרבה הפיזית ממש בין כותרות סוף השבוע שלהם לבין התינוק החייכן.

א ר נ ו ן ל ו י

יוסי קליין היה האיש שעיצב והקים במו ידיו בשנת 1984 את הטבלואיד "חדשות", שניסה בשנותיו הראשונות לחקות במודע את ה"בילד" הגרמני ואת ה"סאן" הבריטי, אבל מהר מאוד גילה כי הציבור הישראלי איננו מוכן לקבל עדות על סימני זרע על גופת צעירה שנאנסה ונרצחה באותיות של קידוש לבנה בעמוד הראשון. נסיון העבר איננו פוסל את מבטו הביקורתי העכשווי של קליין, אבל מחייב להזכיר עובדה היסטורית: יציאתו לאור של "חדשות" האיצה באופן ניכר את תהליך הטבלואידיוצייה שאר תו הוא מבקר/מבכה עכשיו. "חדשות" מת, אבל כמה ממאפייניו טפספו, לטוב או לרע, ל"ידיעות אחרות" ו"מעריב".

ר פ י ן

■ יוסי קליין, אתה התחלת

לנהרות המלים, המחקרים, המאמרים והספרים העוסקים בשנים האחרונות ברחבי העולם בתהליך ה"טבלואידיוצייה" העובר על אמצעי התקשורת, הוסיף כאן בגיליון הקודם יוסי קליין כמה הערות כחול-לבן, על מה שמצטייר בעיניו כתהליך הפיכתם של "מעריב" ו"ידיעות אחרונות" ל"טבלואידים מוחלטים" כהגדרתו.

נכון, דרך ארוכה עברו שני העיתונים, ובעיקר "מעריב", בעשורים האחרונים. אבל הם לא צעדו לבד. בכל העולם שינו עיתונים לא רק את עיצובם אלא גם חלק ניכר מתכניהם. הנה, למשל, בבריטניה, ששם מתקיימים אלה לצד אלה טבלואידים ססגוניים ו"עיתוני איכות" רחבי יריעה, חשף פרופ' פטר גולדינג, שברק רבנות כתבות וידיעות, כיצד גם הבכירים שבעיתוני האיכות שינו את פניהם ותכניהם. לא רק ה"טיימס" המיתולוגי (שעבר לידיו של רופרט מורדוק) אלא גם ה"גארדיאן" צמצמו את הסיקור הבינלאומי, וידיעות על פוליטיקה וכלכלה, שמילאו יותר מתשעים אחוזים מן השטח החדשותי עד אמצע שנות השבעים, נדחקו על-ידי "סיפורים אנושיים", עיסוק בבידור, תרבות, רפואה ועוד.

וגם בארה"ב: משפטו של או.ג'יי. סימפסון ופרשת מוניקה לינסקי היו נקודת ציון נוספת בהתקרבות בין טבלואידי המרכולים, כדוגמת ה"נישיונל אינקוויירר", שנתפסו תמיד כמי שחיים מחוץ לגדר העיתונות "הלגיטימית", לעיתונים הרציניים. מי חלם לפני עשור שידיעות על כתם זרע נשיאותי על גבי שמלת ערב יופיעו בין דפי ה"ניו-יורק טיימס" ושמין אוראלי יככב בעמודו הראשון של ה"ושינגטון פוסט"?

מדוע מתרחש התהליך הזה? ככל שמתרבים אמצעי התקשורת, נעשה התחום תחרותי יותר. כדי למשוך תשומת-לב ולשרוד בעולם של אינסוף ערוצים דיגיטליים, ואוקיאנוס של אתרי אינטרנט, תחנות רדיו, מגוינים וכתבי-עת, חייב החומר העיתונאי להיות בהיר וקליט שבעתיים, ולפעמים גם צעקני בכותרותיו. ויותר מכך: כפי שהיטיב החוקר האמריקאי גיל פוסטמן לתאר בספרו "בידור עד מוות", הביאה הטלוויזיה יותר מכל אמצעי אחר לגוויעתו של השיח הציבורי, על חשבון עסקי השעשועים.

מצער ככל שיהיה, זה תהליך העובר על פני העורלם כולו, והעיתונות הישראלית לא ניצלה ממנו.

■ משהו שונה לגמרי

והנה יריעה מסעירה: העיתונאי דן מרגלית עוזב את עיתון "הארץ" וישוב לכתוב בעיתון "מעריב". ויש עמנו גם כמה פרטים: הוא הולך לעשות משהו חדש, לא כמו הרברים שעשה לפני כן, משהו באמת אחר. הוא יכתוב טור קבוע, שבועי, בעניינים פוליטיים. באמת משהו שונה לגמרי. והנה יריעה נוספת, שהגיעה זה עתה: העיתונאי דן, אה, דן שילון, יתחיל לכתוב ב"מעריב". גם הוא יתחיל לכתוב ב"מעריב"! וזה יהיה משהו אחר לחלוטין,

באמת, לא כמו כל הרברים המוכרים האלו שמוצאים תמיד במוסף הפוליטי ביום שישי. או כמו הרברים שעשה בעבר. הוא הולך לעשות ריאיון-ת. אחד על אחד. עם אישים פוליטיים. את זה באמת עוד לא עשו.

כדאי להקדים ולומר, אין בכונת הרברים האלה לגזול משהו מהזכויות הרבות שעומדות לשני העיתונאים הוותיקים האלו, מרגלית ושילון. בשום אופן לא. ובכל זאת, משהו במינויים האלו והעובדה שלא רק ב"מעריב", אלא גם בכלי תקשורת אחרים, חשבו שיש בהם עניין חדשתי גדול, מעלה איוו

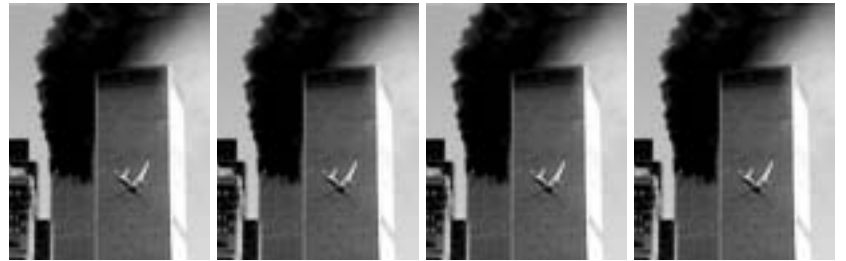
תחושה לא נוחה לגבי מנגנוני הפעולה של התקשורת והדרך שבה היא "מתמחרת", במונחים של יוקרה, את הפועלים בה. אפשר לכנות זאת בכל מיני שמות: מיחזור. שמרנות. קיבעון. תקיעות. לא חשוב המינוח, השורה התחתונה היא אחת: בגלל חוסר הרצון לקחת סיכונים, ובגלל הרצון להצליח ללא מאמץ ממושך, מרבית כלי התקשורת מעדיפים לעשות שימוש אינסופי באותו מספר מצומצם של כוכבים מוכרים וותיקים, לפעמים אפילו באותה מתכונת, על פני טיפוח של כוחות צעירים, בעלי אמירה חדשה, שיצמחו מתוך הארגונים עצמם.

המפגש עם שני העיתונאים האלה (ושוב, אין הכוונה לגזול משהו מזכויותיהם וכו') נדמה לי לעתים כמו הרהור של חלום ביעותים; אני נמצאת במקום מוכר מאוד, אבל קשה לי לזהות איפה בדיוק (ערוץ 2? ערוץ 1? "יריעות אחרונות"? "מעריב"? "הארץ"?). אני פותחת קופסת הפתעות והופ, קופץ אלי, ירו מושטת קדימה להרגעת הרוחות, דן מרגלית. אני פותחת איוו דלת מסתורית והנה יושב מולי, בחליפה לבנה וחולצה שחורה, דן שילון. אני מורידה ספר מאובק מן המדף, פותחת אותו בזהירות, והנה, שוב, זה מרגלית! הוא מחיך חיך קטן, רכון על הלאפטיטופ. הוא כותב. אני מחפשת בריצה את הדלת החוצה ופותחת את הראשונה משמאל. או, לא! שילון!!!

קשה להאמין, אבל על אף השינויים הדרמטיים שעברה התקשורת הישראלית מאז ימי שלטון היחיד של הערוץ הממלכתי, עדיין, גם היום, חלק ניכר מהשמות המבוקשים, הכוכבים, הם אלו שצמחו בערוץ 1 ובעיתונות של אותה תקופה. במקום שהמגוון התקשורתי יעודד כניסה של עיתונאים-כוכבים חדשים, ואתם נקודות מבט אחרות, דעות חדשות שיש בהן לשקף תהליכים חברתיים, נוצרת תחושה שהתקשורת עובדת במעין סירקולציה פנימית. יש קבוצה קטנה של אנשים שמשחקת במשחק כסאות מוזיקליים בין ערוצי התקשורת השונים. כבר לא ממש משנה איפה, העיקר שבסוף נשאר מקום לשבת.

דן מרגלית ודן שילון הם שני אנשי תקשורת מנוסים ומוכשרים, אבל כאלה שעשייתם מוכרת לעיפה, ודעותיהם מייצגות קונסנזוס שמרני ובלתי מאתגר. המחשבה שעצם הופעתם בעיתון או בטלוויזיה תגרום לנהירה המונית של קוראים או צופים היא זלזול בקהל הצרכנים ועלולה להתגלות כמוטעית, ממש כמו מרד הצופים בערוץ 2. פנים מוכרות הן לא תמיד מרשם מספיק להצלחה.

ענת באלינט

■ רוצים הילוך חוזר

המחזור השלישי בליגת האלופות כדורגל, אי שם באוקטובר, הפגיש את ברצלונה עם ליון הצרפתית. התוצאה בסיום היתה 2:0 לבארסה, אבל את התוצאה אף אחד לא יזכור. עוד משחק אחד בשלב המוקדם של ליגת האלופות, מה זה חשוב. לעומת זאת, כל חובב כדורגל שראה את המשחק הזה לא ישכח זמן רב – אתם יודעים מה, בואו נהיה בומבסטיים: לא ישכח כל חייו – אירוע שדווקא לא נכנס לסטטיסטיקה.

ברקה השלישית החזיר מגן צרפתי כדור ארוך לשוער שלו, גרגורי קופה, שבאותו רגע ניצב הרחק מקו השער. נראה היה כי הכדור הקשתי יעבור אותו ויחדור לשער, מה גם שחוקי המשחק אוסרים על שוער לעצור בידיו כדור שהוחזר אליו עלידי שחקן קבוצתו. תוך ריצה עם הפנים לכיוון השער זינק קופה בוויטרואוזיות והצליח לנגוח ברגע האחרון את הכדור, שפגע במשקוף. מהמשקוף ניתז הכדור היישר לראשו של ריבאלדו, שנגח משישה מטרים לפינה – אבל קופה, שהיה שרוע על הרשא בתוך השער, הצליח איכשהו להוציא גם את זה!

גם אם במשך שנתיים מהיום ארע שבכל יום, בשעה יעודה, משורר הילוך חוזר של ההצלה המופלאה הזו, אפעיל את הטלוויזיה במיוחד כדי לראותה שוב.

יש דברים שהמוח האנושי – במקרה הספציפי שלי, מוח פרימיטיבי של אוהד כדורגל – מסרב לעכל. גם כשהעניינים מעבירות לו את התמונה, המוח מסרב להאמין. וכך ניתן לחזור ולראות תמונה ולהתפלא בכל פעם מחדש.

להבריל אלף אלפי הברלות, כאלה היו התמונות המזעזעות, מזוויות שונות, של מטוסי הטרור הנכנסים לתוך מגדלי התאומים. בימים שאחרי הפיגוע נצמדת לסי.אן.אן. כמעט 24 שעות ביממה, כאשר בכל פעם ששודרו התמונות נדרכתי מחדש על הספה, מחדר את כל חושי בניסיון לפענח את התמונה המטורפת: מטוס נוסעים ענק נכנס לתוך בניין, וכמו בסרט מצויר משאיר בו חור בצורתו. המוח מסרב לקלוט, מתרוצץ לכיוונים שונים: מה עבר בראש הנוסעים בטיסה? מה עבר בראשו של מי שהציץ מחלון המשרד וראה את המטוס מתקרב? איך הבניין הענק לא זז אפילו ברגע הפגיעה, רק עומד שם, פגוע, נעלב, מעלה עשן. הגירוי לראות שוב רק מתחזק.

אלא שאחרי משהו כמו שבוע נעלמו התמונות האלה מהמסכים. מאלה של סי.אן.אן, מאלה של סקאי, וגם מאלה של הערוצים הישראליים. החליפו אותן תמונות של ההריסות העשונות, תמונות סטילס של רגע הפגיעה במגדל הדרומי, של המגדלים מעלי העשן.

לא ברור מה גרם לקברניטי הערוצים לגנוז את הסרטים. מאז שג'ון ברד המציא ב־1926 את הקופסה, דומה שלא ראינו רגע טלוויזיוני חזק ומוזעזע כל-כך. שום דבר אפילו לא מתקרב. אם כבר התקשורת האמריקאית מתגייסת להצדיק את המלחמה שהכריז הממשל, למה דווקא אז מורידים את התמונות המחרידות האלה, הלוקחות כאילו מעולם אחר, אשר מטלטלות את הצופה בכסאו וממחישות לו יותר מכל תמונה אחרת, שהעולם באמת אינו מה שהיה אתמול.

אודי טרלו

המפא"יניק האחרון שקע בג'קוזי

רענן כהן לחד על בשרו (העירום) את חחירה של נקמת העיתונאים

אך לא רק על האיש ומפלגתו מלמדת התמונה. היא גם מלמדת הרבה עלינו, על הישראלים ועל מה שאנו רוצים, אוהבים, מעריכים. מפכ"ל משטרה, רפי פלד, הודח בגלל ג'קוזי והנה גם מוזכ"ל מפלגה אינו יכול לעמוד בפני הקסם המבעבע. סוד קסמו של הג'קוזי הוא בפינוק, בנהנתנות של מי שמפקיר בשרו להנאות של זרמי מים, בוועות וקצף דביק. הג'קוזי של רענן כהן הוא החלום של ישראל העכשווית, זו שקצה במאבקי ביטחון, מלחמות, פיגועים, מילואים ומסכות אב"כ. כמו רענן כהן שכרסו משתפלת, גם ישראל הוסיפה קפלים וקמטים, והיא מבקשת רק להתפרקד בג'קוזי ולתת להנאה את הכבוד הראוי לה. כי עכשיו כולנו רענן כהן באהבת הפינוק המלטף, והג'קוזי הוא סמל הפינוק הנהנתני. אחרינו המבול אולי, אבל בינתיים אנחנו בג'קוזי.

תמונת הג'קוזי מלמדת גם על הפרשנות הישראלית, על ה"כאילו" של תואמי הדבר האמיתי. יש עליבות מסוימת בפירות העיצוביות של הג'קוזי שבו משתכשך רענן כהן. כמה שתילים ירוקים אמורים להקנות את האשליה של "כאילו" סביבה טרופית טבעית ולשם כך אף הוצב סלע טבעי. למעצב החסכני נראה היה, ובצדק כנראה, כי כמה עלים ירוקים וסלע אחד יספיקו כדי לשוות למקום את ה"כאילו" של יוקרה וטבע וישייך את מראה גג הפלסטיק הגלי שהוא כה פונקציונלי אך מכוער. באופן דומה, אולמי ורסאי עם העמודים והקשתות אמורים היו להביא את ההוגנים לווהר של ארמונות רחוקים, לקסם האירופי הקלאסי. "פואבלו אספניול" היה שיכון צפוף אשר כמה אלמנטים עיצוביים חיצוניים אמורים היו לשווקו כשכונת נופש בסגנון ספרדי. הנוף הישראלי עשיר בדוגמאות עצובות ומגוחכות של ה"כאילו" הפשרני, החסכני והעלוב. אבל לישראלים רבים די בשמות היוקרתיים, בכמה אלמנטים סמליים, בעלים בודדים ובסלע אחד כדי להתרפק על האשליה – כדי "לגעת באושר" – שהיתה גם היא הפקת חיקוי פשרנית לדבר האמיתי.

תמונה אחת – והיא מלמדת הרבה על יחסי תקשורת-פוליטי-קה בישראל. רבות דובר ובמידות גרושות של שמחה לאיד על הטעות הקשה של רענן כהן שחשף עצמו באופן כה נלעג, כה מבזה. הברנז'ה הפוליטית אף הגיבה בבדיחה מרושעת שהכתירה את מוזכ"ל העבודה בשם "קופי רענן" (על משקל קופי ענאן, מוזכ"ל האו"ם, אך ברמיזה עבה להופעתו השעירה של הפוליטיקאי). רק מעטים מצאו לנכון להתייחס למלאכתם של העיתונאים ביצירתה של תמונה זו. עסקאות חליפין חלקלקות, חשאיות ומר-רכבות נרקמות בין עיתונאים לפוליטיקאים. בכתבות תדמית

מונה בודדת אחת על שערו של מוסף סוף השבוע על "ידיעות אחרונות" (14.9.01) ראויה לכל פרס עיתונות אפשרי. זוהי תמונתו של השר והר"ר וגם מוזכ"ל מפלגת העבודה, רענן כהן, ישוב בבגדיים מינימלי על גדותיו של ג'קוזי מבעבע. אין בתמונה זו הישג צילומי, אין בה גילוי תקשורתי מרעיש, אין בה ביטוי רגשי עז ואין בה דבר שיעורר זעזוע פוליטי או חברתי. היא כמעט בנאלית אבל היא תמונת העיתונות הטובה ביותר שראיתי מזה שנים. צריך "לקרוא" אותה שוב ושוב כדי לגלות את המסרים החבויים בה. תמונה בודדת אחת והיא אומרת כה הרבה על החברה הישראלית, על הפוליטיקה הישראלית, על יחסם של עיתונאים לפוליטיקאים ולהפך, על מצבה של תנועת העבודה וערכיה, עלינו ועל מה שאנו חושבים על עצמנו.

התמונה מראה לנו איש נמוך שכרסו זולגת מעל לבגדיים קטנטן ושחור, איש מקריח, מכריס ושעיר מאוד. ישבנו גולש מעבר לדופן הג'קוזי והוא ניבט ישירות למצלמה. המבט הישיר מלמד כי ידע שמצלמים אותו, כי התכוונן לצילום ואף חשב שכך יאה למוזכ"ל תנועת העבודה הישראלית. כפות רגליו מיטלטלות באוויר, לא נוגעות בקרקע הסלעית שמתחתיו, ומשמניו הרופסים מוצגים לעין המצלמה כאשר המצולם פורש את ידיו כדי להציג את מלוא גופו לעדשה שמולו. "כבוד המוזכ"ל" היא הכותרת המלווה את התמונה ואין יותר אירוני מאשר לקשור כבוד למצולם בתמונה כזו. אך מי שצילם ומי שבחר את התמונה ומי שכתב את הכותרת ידעו היטב את המשמעות המיצרפית של המסרים הוויזואליים והטקסט. זהו "המפא"יניק האחרון" הם הבהירו לקשיי תפיסה בכותרת משנה. המוהיקני האחרון לא טבע בג'קוזי אבל הוא היה האחרון בשושלת מפוארת שהגיעה לקצה.

רענן כהן בג'קוזי הנהנתני, שעון יקר על ידו, עם החשיפה הגופנית – הוא סיום עצוב לתנועת העבודה. הרבה סיסמאות, חלומות והבטחות חרטה תנועת העבודה על רגליה השונים. הם כללו, בין השאר, ערכי עבודה ועבודה קשה, טיפוח ההקרבה למען הכלל, ציות לציווי החלוצי. טבילה בג'קוזי בוודאי לא היתה חלור-מם של אלה שהאמינו בכיבוש שממות, בעבודה עברית, בפועלים העברים. מפלגת פועלי ארץ ישראל, מפא"י ההיסטורית, מסיימת דרכה עם עסקן שמנמן ורטוב בג'קוזי מקציף. למוהיקני האחרון, אגב, נותרו הרבה יותר סממנים של מורשת המוהיקנים מאשר יש לרענן כהן, בין קפלי השומן וקצף הג'קוזי, ממורשת מפא"י. תנר-עת העבודה לא מתה, היא פשוט שקעה בקצף החם, מכריסה, לא מגיעה לקרקע, נהנתנית וטובעת.

מהסוג שאליו משתייכת כתבת הצבע על רענן כהן יש הרבה "קח ותן" מוסכם מראש בין הצדדיים: העיתונאי יספק את עמודי הצבע, את הבולטות במוסף סוף השבוע, את הציטוטים הרבים מהגיגיו של הפוליטיקאי, וזה מצדו יספק גישה לפינות אינטימיות של חייו, נתחים צבעוניים ועסיסיים של ביוגרפיה אישית או גילויים חדשים. עסקות כאלה נרקמות מדי יום בין כתבים לפוליטיקאים אך כאשר ההסכם הוא כה חשאי, נטול כל כסיס אתי ומוסרי, מחוסר יכולת אכיפה – רבות גם ההפרות של תנאי העסקה. לא אחת נופלים פוליטיקאים תמימים או מחוסרי ניסיון למלכודת תקשורתית ומגלים שחשפו יותר מדי מעצמים וציידו את העיתונאים בחומר המשמש לכתבה פוגעת, חושפנית, שורטת.

השר רענן כהן אינו פוליטיקאי חדש או תמים. הוא מקושר עם עיתונאים רבים, בקי היטב בעסקאות אתם, ומתמרון היטב בקשריו הטובים עם העיתונות. לא התמימות או חוסר הניי-סיון הפילו את רענן כהן במלכודת הג'קוזי. הוא כשל בשל רעבתנות יתר, אותה רעבתנות לכיסוי תקשורת תי שאת מחירה משלם גם עמיתו למפלגה אברהם בורג. יש ברעבתנות הזו פגיעות רבה שכן היא מחלישה

את הפוליטיקאי תאב הסיקור מול תכתיבי העיתונאים והצלמים ("תעמוד ככה, עם התפוח ביד, תפתח עוד שני כפתורים"). אך יש בה ממד סמוי נוסף: היא מעניקה לעיתונאים את ההזדמנות לנקי מה מתוקה. בריקוד המושחת שבו חוברים פוליטיקאים ועיתונאים, רבה הסלידה ההדדית. שני הרקדנים חבוקים וצמודים, בוחלים במניעי הזולת. הם מודעים לחיזור החנפני, לזיעה מעוררת הקבס של הזולת, אך נאלצים להמשיך לרקוד יחד. לעתים מזדמנת האפשרות להכשיל, להיפרע, לנקום. ואז נשלפות המקלדות המושחזות, נבחרות התמונות המשפילות, נכתבות הכותרות העוצצניות. רענן כהן למד על בשרו (העירום) את מחיי רה של נקמת העיתונאים. מי שבחר את זווית הצילום, מי שכנע את רענן כהן לשבת כך (ואולי אף החנפי לו שהוא "נראה נהדר"

כך), מי שבחר מביג התמונות הרבות את התמונה הזו, מי שמיקם אותה על כל עמוד השער, מי שחיבר לה את הכיתוב המושחז – כל אלה ידעו את שהם עושים. והם לימדו אותנו מעט על דעתם האמיתית על הפוליטיקאים שעמם הם נאלצים לרקוד צמוד. תמונה בודדת אחת – ויש בה כה הרבה עלינו, על הפוליטיקה שלנו, על העיתונות שלנו ונקמתה הקטנה, על מפלגת העבודה השוקעת במי ג'קוזי חם ועל מחירה של רעבתנות יתר. כל זה בתמונה אחת, הישג תקשורתי ראוי לכל ציון. ■

פרופ' גבי וימן הוא ראש החוג לתקשורת באוניברסיטת חיפה

נפקדים

הסכסוך הישראלי-פלסטיני כמעט אינו קיים על המרקע בתוכניות הילדים והנוער. כך מונצח התיג

דנה וינקלר

"...מה נעים ריח השאהירים, אני אלך למקומי בשמים, מה נעים ריח השאהירים"; "אני מנופף לכם לא כדי להיפרד, אלא כדי לומר בואו אחרי" – דברים אלה, הנאמרים על רקע תמונותיו של הילד מוחמד אידורה, שמתו ותמונתו הפכו לסמל ברשות-הפלסטינית ובעולם כולו, משודרים תדירות בטלוויזיה הפלסטינית. קליפים כאלה ואחרים בכיכובם של ילדים הקוראים למאבק פרצו לתודעת הציבור הישראלי בעיקר באמצעות הצגתם באמצעי התקשורת עליידי "מבט לתקשורת פלסטינית" בראשותו של איתמר מרכוס, והם הדרך היחידה, כמעט, שבה נתקל הציבור הישראלי בשידורי הטלוויזיה הפלסטינית. קליפים כאלה ודומים להם מחזקים את הדימוי החקוק בתודעת הציבור הישראלי – שהטלוויזיה הפלסטינית מפיצה שידורי תעמולה והסתה, ושהילדים הפלסטינים יונקים את ביטויי השנאה והאלימות מגיל צעיר. כמעט ואין עוסקים בשאלה באיזה אופן מוצגת האינתיפאדה בתוכניות הילדים והנוער הישראליות. למעשה, ההתמודדות עם אירועי האינתיפאדה כמעט אינה קיימת, ומצטמצמת לרוב לתגובות לפיגועים גדולים שבהם היו מעורבים ילדים ובני-נוער. כמו שלושת ילדי משפחת כהן שנפצעו קשה בפיגוע בכפר-דרום וכן הפיגוע הענק בדולפינריום.

שלא כבעבר, כאשר הטלוויזיה החינוכית והערוץ הראשון היו ערוצי הטלוויזיה היחידים, ומתוקף כך גם בעלי המונופול על תוכניות לילדים ולנוער, כיום נהנה קהל הצופים הזה מאפשרויות בחירה מגוונות יותר. האופציות העיקריות העומדות כיום לרשות הצופים הצעירים הם שידורי הטלוויזיה הלימודית (המת-חלקת לחינוכית 1, חינוכית 2 וערוץ 23), שידורי הערוץ הראשון, ערוץ הילדים, ערוץ YTV של הטלוויזיה בלוויין וערוץ ביפ למנויי הכבלים הדיגיטליים. כמו כן קיימים ערוץ "הופ" לצעירים מאוד וערוץ "פוקס קידס".

בערוץ הילדים מעדיפים בימים של "אירועים שגרתיים" שלא להעלות את האינתיפאדה כלל, למעט פיגועים חריגים; או מקדישים זמן בשידור החי לשיחה עם ילדים שהיו באירוע ונותנים לאנשי מקצוע, דוגמת פסיכולוגים ותרפיסטים, להשיב. הילדים יכולים להתקשר לאולפן, לשלוח פקס או הודעה בדואר האלקטרוני. זה גם אופי השידורים, במקרים של אירועי טרור גדולים בערוץ YTV בתוכנית הלילה.

בשידורי הטלוויזיה הלימודית, ההתמודדות עם אירועי האינתיפאדה נחלקת לשניים, האחת בתוכנית לגיל הצעיר "החדר של חני", שבה משוחחת חני נחמיאס עם ילדים על נושאים שונים; בכמה אירועים הביאו לאולפן בשידור חי פסיכולוג או אנשי ביטחון שהגישו סיוע נפשי וסיפקו מידע. התוכנית גם אירחה ילדים שנפגעו באירועים. עורכי התוכניות מעידים כי בימים שבהם נפתחו קווים לאולפן לשיחות על המצוקות שמעוררים הפיגועים, היענות הילדים היתה גדולה.

דרך נוספת שבה נהרו בטלוויזיה החינוכית להתמודד עם האירועים האלימים, מיד עם פריצתם, היתה סדרה של שלוש תוכניות תחת הכותרת "ממשיכים לדבר", שאחת מהן הפגישה ארבעה בני-נוער ערבים וארבעה יהודים. הדיון נערך בתיאטרון היהודי-ערבי ביפו, כאשר הקהל, גם הוא מורכב מבני-נוער, קיבל הזדמנות להעלות שאלות.

במחלקת הילדים והנוער של הערוץ הראשון קיים, לעתים, איזכור מינורי של האירועים במסגרת קטעי הקישור בין התוכניות, אך לא בתוכניות עצמן. שלא בניגוד ישירה לאינתיפאדה, אך בקשר הדוק לדו-קיום ולהכרת האחר, משודרת בערוץ הראשון מדי שבוע תוכנית לנוער, "זאפ שחיתן", תוכנית טריוויה תחרותית בין שתי קבוצות, כשבכל קבוצה יושב זוג ילדים יהודי וערבי המשתפים פעולה בניסיון לנצח את הקבוצה השנייה. לתוכנית מנחה יהודי ומנחה ערבייה והשפה העברית והערבית משולבות בה בליווי כתוביות (על אף היתרון שניתן לעברית). בתוכנית אין נגיעה בנושאים פוליטיים וכן אין התייחסות לאירועים ספציפיים, גם משיקולים טכניים – התוכנית מוקלטת מראש בשל הצורך להביאה לתרגום. בסוף חודש אוקטובר שודרה תוכנית מיוחדת במסגרת "זאפ שחיתן", שמתעדת מפגש שנערך בוורמונט בין בני-נוער מאזורי עימות בעולם, ביניהם יהודים וערבים, במטרה המוצהרת להגיע למסמך משותף הקורא לפתרון הסכסוך.

בערוץ הילדים מתגבש עתה רעיון להנהיג מהדורת חדשות יומית קצרה, ובה ייעשה ניסיון להציב בפני הילדים תמונת עולם מורכבת יותר, שתראה כי ניתן לראות כל אירוע מכמה נקודות מבט. בערוץ הראשון תעלה גם, במסגרת תוכניות הילדים והנוער, תוכנית חודשית שתעסוק בפוליטיקה, ובה יידון, כמובן, גם הסכסוך הישראלי-פלסטיני.

נשאלת השאלה, מה גורם לכך שהסכסוך היהודי-ערבי בכלל, והאינתיפאדה בפרט, מיוצגים במינן כה דל בתוכניות הנוער?

איור: גיא סורד

סבורה שיש להביא את הדיון באירועים האלימים במינוח לא גבוה מדי, במטרה לא להפוך את הנושא ליומיומי. היא מציינת: "האינתיפאדה היא אחד הנושאים, מתוך מגוון של נושאים שעלו בתוכנית, במסגרת התמודדות והעברת אינפורמציה ומסר על קשיים שילדים מתמודדים איתם".

משיחות עם הורים לילדים צעירים מאוד עולה כי הם אכן אינם ששים לחשוף את ילדיהם לאירועים הקשים. ודווקא בעתות שבהן קשובים כולם לדיווחים מהשטח, הם מעדיפים לגונן על הילדים ולנתב אותם לעיסוקים אחרים שלא יפרו את שלוותם.

דליק ווליניץ, מנחה תוכניות ילדים, גורס גם הוא כי "עד גיל 13 משימת

הרעה הרווחת בקרב עושי התוכניות לגיל הרך היא שאין להפוך את האינתיפאדה לנושא יומיומי ושיש להגביל את העיסוק בה מעל המרקע. קרני זיו, מנהלת ערוץ הילדים, מנסה לשלב בין שמירה על שגרת חיים רגילה אצל הילדים ובין הצורך לתת מענה והתייחסות למתרחש: "זו התלבטות קבועה בין עד כמה צריך לשוב ולדבר ובין הצורך לתת לילדים להמשיך בשגרה ובשפיות נורמלית, מתוך אמונה שמגיע לילדים לשמור על שגרה נורמלית". זיו מוסיפה עוד כי עצם הפיכת האירועים לסוג של שגרה, והעובדה שהטלוויזיה באה פעמים רבות במקום בילוי מחוץ לבית בתקופות כאלה, יש בהם כדי להשפיע על מינוח העיסוק בנושא. גם לילך רחמן, מפיקת התוכנית "החדר של חני",

העל של הערוצים הייעודיים לילדים היא לשמור על אי של שפיות במקום שבו העולם מתערער. העולם שבו יש סרטים מצוירים יכול להתמודד בדרכים עקיפות עם קבלת השונה ולא באופן ישיר. עוד מעיד ווליניץ כי בעתות של לחץ ומשבר, מוצאים לעתים גם האחים הבוגרים יותר "מקלט" בערוצים המיועדים לילדים הקטנים. כאשר מדובר בילדים מבוגרים יותר סבור ווליניץ כי "זו יוהרה לחשוב שהתא המשפחתי הישראלי הממוצע יכול לתת מספיק אינפורמציה לנער המתבגר, ושם יש חובה לדבר ולספר מה שמרגישים, וזה חייב להיעשות בשידור חי".

אם ניתן היה לצפות לטיפול אחר, מורכב יותר אולי, באירועי האינתיפאדה במסגרת התוכניות לנוער הבוגר, בני חטיבת הביניים והחטיבה העליונה, גילאים שבהם היכולת להבין מורכבות גבוהה יותר, הרי בפועל לא זה המצב. הרושם הוא שפעמים רבות האחרים על התוכניות לגילאים אלה מעדיפים לא להתמודד עם נושאים שעשויים להיחשב שנויים במחלוקת או "כבדים", או

שאנם מבטיחים צפייה גבוהה. הדעה הרווחת בין עורכי התוכניות האלה היא שאקטואליה שוטפת אינה מעניינת את הילדים. מי מבני-הנוער שמעוניין בחדשות פונה לתוכניות המבוגרים. הצידוק האידיאולוגי לגישה הזו: הרצון לנתק את הצופים הצעירים מהוויכוח הפוליטי, והאפשרות העומדת לרשותם לפנות לכלי תקשורת אחרים ולתוכניות לאוכלוסייה הבוגרת.

ד"ר רמי בריגורא, פסיכולוג לילדים ונוער: "עם אחריות חינוכית ציבורית צריך היה לאפשר לילדים ונטילציה, להיות חופשיים לדבר על הפחדים שלהם אם הם רוצים. אחר מלחמת יום-הכיפורים היה טרנד שצריך לדבר, אבל אחר-כך למרו שיש אקלים רגשי כזה שאפשר לדבר אך לא חייבים". בריגורא מוסיף: "הטלוויזיה צריכה לדאוג לילד שלא מקבל את המענה הנכון לצרכיו לא מבית-הספר ולא מההורים. לילד כזה צריכות להיות סקירות על המתרחש. הנכון הוא לקחת קבוצה מדגמית מייצגת (מתנחלים, עירונים, קיבוצניקים וכו'), שייצגו את קבוצת הגיל ובעקבות סקירה רוטינית של מה שקרה השבוע, לתת להם להביע את דעתם".

אם לא די בכך שאין כמעט עיסוק באינתיפאדה, ברמה של דיון באירועים או ניסיון להביא בפני בני-הנוער את המורכבות של הסכסוך, תוכניות הנוער (למעט "זאפ שח" תן" ותוכניות המיועדות למגזר הערבי) כמעט אינן משתפות נוער ערבי. לו היו נוהגות אחרת, הן היו מאפשרות לצופים שלהן להתוודע לבני העם הפלסטיני ולראות אותם כיצור אנוש, ובאופן זה לשבור סטריאוטיפים. אדריאנה סגל, מפיקת "זאפ שחיתן", מנתבת את התוכנית לעסוק בסכסוך ברמה עקרונית: "התוכנית עוסקת באיך אפשר למנוע אינתיפאדה. אנחנו תוכנית אנושית שבורקת איך אפשר להבין האחד את השני". מאירה אטינגר, מפיקת התוכנית, מוסיפה: "בגלל התהום הפעורה בין שני הצדדים צריך להאמין קודם בלגיטימיות של התחושות של העומד מולך – להאמין

שמולך עומד אדם עם זכות לדעות משלו". השתיים מאמינות עוד כי העובדה שהתוכנית אינה עוסקת בשאלות אקטואליה, ומתמקדת במאמץ תחרותי משותף של שני הצדדים, מאפשרת פתיחות גדולה יותר ומגדילה את הסיכוי להשגת הבנה, היכרות הדדית והיחשפות למכנים משותפים לכלל בני-הנוער. ההבדלים בין הקבוצות והמשתתפים באים לידי ביטוי בשלב השאלות המחייבות הבעת דעה.

על פי רוב (למעט מקומות שבהם יש מגע יומיומי בין האוכלוסייה היהודית והערבית), המפגש של הנוער היהודי עם ערבים ככלל ועם נוער ערבי בפרט הוא רק בהקשר לאירועים אלימים. או מוצגים היהודים על פי רוב כקורבן הראוי לסיועם של אנשי מקצוע. לעומתם, מטבע הדברים, נתפס הערבי

כתוקפן, כמי שהמיט פורענות וגרם למצוקה. מכאן שההבניה התקשורתית ותמונת העולם שאליה נחשפים הילדים והנוער הישראליים היא של היהודים כקורבן והערבי כדמות שלילית – הבניה שמלווה אותם אל תוך עולם המבוגרים. "הטלוויזיה היא אמצעי התקשורת הדומיננטי בתרבות הנוער", אומרת ד"ר רפנה למיש מאוניברסיטת תל-אביב. "תרומת אמצעי התקשורת גדולה כשאינן מקורות אלטרנטיביים למידע. עבור רוב הנוער היהודי המפגש הראשוני עם ערבים הוא דרך אמצעי התקשורת, ולכן זה הופך את הפוטנציאל של אמצעי התקשורת להבניית המציאות לגדול יותר". למיש מוסיפה כי תפיסת הישראלי כקורבן אינה נחלתם של הילדים בלבד והיא רווחת בשידורי הטלוויזיה גם לאוכלוסייה המבוגרת.

כיפאח מסארווה, יועצת לתוכניות טלוויזיה ועוסקת בפתרון קונפליקטים, מוחה על עצם העובדה שכאשר מארחים בתוכנית בני-נוער ערבים הם יופיעו כמעט תמיד "על תקן סקטוריאלי של ערבי". "התרומה האמיתית יכולה להיות אם אראה בתוכניות נוער ערבים ולא כעלה תאנה", אומרת מסארווה ומוסיפה: "יש וילדים יהודים מופיעים בתוכניות והם לא ילדים 'מבריקים'. כדי שערבי יופיע צריך להיות ילד 'לוקסוס' – ילדים רגילים לא מגיעים. ברוב התוכניות, הילדים מהמגזר הערבי מגיעים כערבים ולא כחובבי ספורט למשל".

במרבית המערכות של תוכניות הילדים והנוער תולים את העובדה שנוער ערבי כמעט שאינו מופיע בשידורים העבריים בהעדר יוזמה מצדו או מצד הוריו ומחנכיו. עם זאת מאשרים שם, שחלקן אינן רואות את הקהל הערבי כקהל היעד של התוכניות. "אם היה מגיע מכתב של ילד ערבי הייתי מזמינה אותו לאולפן", אומרת לילך רחמן. לעומתה, בערוץ הילדים רואים בילדים ערבים חלק מקהל היעד, אך טוענים כי בגלל האינתיפאדה ייצוג הסקטור הזה קשה יותר.

כיפאח מסארווה דוחה על הסף את הטענה שהציבור הערבי מתעניין פחות בתוכניות הילדים המיועדות למגזר היהודי: "הדמיון בין בני-נוער יהודים וערבים הוא של מאה אחוזים כמעט. האחיינים שלי צופים בערוץ הילדים ובתוכניות שמיועדות לקהל היהודי. הם מכירים את יעל בריזוהר ומיכל ינאי ומכירים ואוהבים את אביב גפן". למרות זאת, "במקביל אני תומכת בערוץ משלהם (המיועד לאוכלוסיית הנוער הערבי; ד"ר) עם דגש על דברים שמעניינים אותם ושעוסק בדילמות שלהם".

דולי וולברום, מנהלת תוכניות בטלוויזיה החינוכית, מאשרת כי אין מדיניות עקרונית בסוגיה זו. לשאלה, מדוע אין המשך לפרויקטים דוגמת "ממשיכים לדבר", מצביעה וולברום על בעיה תקציבית ומזכירה את התוכנית "רחוב סומסום" ששילבה ילדים יהודים וערבים. האידיאולוגיה שממנה צמחה התוכנית היתה להתחיל לחנך מגיל צעיר להכיר את השונה והאחר. צלילה רוז, מנהלת מחלקת תוכניות הילדים והנוער בערוץ הראשון, מעידה שאצלם מעדיפים "התייחסות שוטפת לנושא מאשר התייחסות

כיום של פרעות. כשישנן בעיות פוליטיות קשות אנחנו מורידים את הטון, אך ככלל אני מאמינה בקיום השגרה".

חשוב להדגיש כי ההתעלמות מהצד הערבי בתוכניות הילדים והנוער אינה תולדה של קשר או של תוכנית-אב אלא ביטוי להבניה תקשורתית שמשפיעה על דפוסי החשיבה של הדור המבוגר, בתוכו עורכי תוכניות הילדים והנוער בערוצי הטלוויזיה. עד לסגירת הגיליון לא הגיעה תגובת הטלוויזיה הפלסטינית לשאלות שהוצגו לה על האופן שבו מצטיירת ישראל בתוכניות הילדים והנוער שלה.

דליק ווליניץ: עד גיל 13 משיחת העל של הערוצים הייעודיים לילדים היא לשחור על אי של שפיות במקום שבו העולם חתערער

ד"ר רמי בריגורא: הטלוויזיה צריכה לדאוג לילד שלא מקבל את המענה הנכון לצרכיו לא מבית-הספר ולא מההורים. לילד כזה צריך לתת סקירות על המתרחש

דנה וינקלר היא סטודנטית ללימוד תקשורת

הייתי פראייר

כבר, אז כבר. הדרכים היו מוכרות לי היטב. וכך, כעבור שעתיים של נסיעה בלתי אחראית – ישראלי בודד ברכב בודד במדינה עוינת – מצאתי את עצמי בחניון של אחת מיחידות צה"ל בפאתי ביירות.

שם קלטתי, בתדהמה, את הסקופ האמיתי: לפני שעה קלה הותקף אוטובוס "אגר" שהסיע חיילים בכביש ביירות-דמשק (אז הובלו החיילים באוטובוסים) באש מהמארב, וכמה מנוסעיו נפגעו.

דהרתי למקום האירוע. עברתי ללא קושי מחסומים דלילים של המשטרה הלבנונית ושל חיילי צה"ל והגעתי מוקדם יחסית לזירת ההתרחשות. הספקתי לצלם את הפעילות לחילוץ הפצועים, את האוטובוס הפגוע שמושבו מגואלים כדם. שוחחתי עם חיילים שהיו באוטובוס ולא נפגעו. צילמתי סרט אחד או שניים. היו לי ביד צילומים "חזקים" מכל בחינה. גם מבחינת התוכן הדרמטי וגם מפני שהיו בלעדיים. צילומים יחידים של אירוע ראשון מסוגו.

חזרתי עם האוצר שבידי למטולה, והפעם בשיירה מאובטחת שאליה הצטרפתי.

למחרת הופיעו צילום או שניים מהאירוע הקשה בעמודו הראשון של העיתון, אבל לא בהבלטה שלה היה ראוי הסיפור הדרמטי, הבלעדי הזה. בכל זאת הוצפתי בעשרות שיחות טלפון מכתבים זרים שביקשו תצלומים מן האירוע. הפניתי את כולם ל"מעריב". "אל תהיה אידיוט", אמר אחד מהם, "תראה איך העיתון התייחס לעניין ולא ניצל את אוצר הזהב שהיה בידו כפי שצריך היה".

אינני זוכר כיצד הסתיים העניין, אבל דבר אחד זכור לי: רוב הכתבים הזרים שביקשו את התמונות טענו באוזני: "אתה מפסיד בגדול! יכולת למכור את הסרט הבלעדי הזה לאחת הסוכנויות באלפי דולרים, אולי עשרות אלפים. היית פראייר". ההזדמנות להחליף את הסובארו המקרטעת שעמה הגעתי, תוך סיכון עצמי אידייתי וחסר פשר, עד לאירוע החמור בכביש ביירות-דמשק – הוחמצה.

בודד, ברכב ישראלי בודד, לברו בלבנון. כיוון שהכרתי היטב את הדרכים, הזדורתי להדביק את השיירה. אבל לשווא.

החלטתי להמשיך. ישראלי בודד, ב"סובארו" סטיישן לבנה, שעל לוחית הרישוי האחורית שלה מצויר דגל ישראל.

הנסיעה התנהלה ללא בעיות. עד מהרה מצאתי עצמי בסמטאות השוק של העיירה השיעית נבאטיה. עכשיו היה צורך לחצות את השוק שהמה עוברים ושבים. המשכתי. שלפתי את האקדח שהיה עמי והנחתי לצדי על המושב

וכך נסעתי ישראלי

בודד, ברכב ישראלי

בודד, לברו בלבנון.

במאחץ לחלא את

חובתו לעיתונו

הסמוך, מתחת לפיסת עיתון עברי. כך התקדמתי, באטיות, כשמכונית מתחככת בצעירים שיעים מזוקנים, במבוגרים, בילדים ובסבתות עטופות שביס. כולם זוו הצדה כדי לפנות דרך לרכב הישראלי החותר באטיות צפונה.

כאמור, בימים ההם עדיין שרר שקט בלבנון. ועל אף זאת, במבט לאחור, נראה לי שזה היה מעשה חסר אחריות מכל בחינה. שהרי לא חסר היה הרבה שאיזה קנאי שיעי רווי משטמה, או איזה איש פתח פלסטיני מאלה שסולקו מאזור דרום לבנון למערב ביירות הפלסטינית ואולי חזרו לשטח כדי להיטמע באוכלוסייה המקומית, ישלשל רימון לתוך הרכב או יפתח באש לעברו או ינפץ את זוגיגית החלון ויתקוף את הנהג הישראלי בסכין ארבעה אינץ'.

אבל אז לא חשתי בסכנה. חציתי את השוק הסואן תוך התחככות מתמשכת בקהל הרוחש בו. ההרפתקה המטורפת לא הסתיימה. החלטתי להמשיך לביירות. אם

סיפור ה"איפה טעינו" הפרטי שלי התרחש לפני זמן רב. זה היה כמה חודשים לאחר שצה"ל נכנס ב-6 ביוני 1982 למלחמת "שלום הגליל". במבט לאחור, ממרחק של 19 שנה, אין כל דרך לתאר את הטעות הזו, שנטייתמה למרבה המזל בשלום, אלא כהתנהגות מטורפת, כמעט התאבדותית, והכל למען הסיפור העיתונאי שבאותו שלב לא היה אפילו וירטואלי.

באותם ימים שימשתי כתב "מעריב" בצפון. כשאר כתבי הצפון הוטל עלי להשתתף, לצד הכתב הצבאי, בסיקור פעילות כוחותינו בלבנון.

הכניסה ללבנון היתה, כמובן, אסורה לאזרחים, אבל נציגי התקשורת, הישראלית והעולמית, זכו מדי בוקר לאישור כניסה ללבנון. התרגולת היתה כזו: העיתונאים היו מתייצבים בבוקר במרפסת מלון "ארזים" במטולה, שהפך בהסכמת בעליו, ביאליק ונעמה בלסקי, למטה הקדמי של דובר צה"ל, ומוסרים לקצין התורן מהו היעד המבוקש מבחינתם. אנשי דובר צה"ל ארגנו את הכתבים לקבוצות, כשכל אחת מהן פונה ליעד שביקשה – ביירות, צידון, אגם קרעון, הבפור, הרי השוף וכדומה. הנסיעה בתחומי לבנון היתה בשיירה מאובטחת של כלי רכב אזרחיים, כל כתב ברכבו הוא, אך בליווי חיילי צה"ל וקצין של יחידת דובר צה"ל.

בימים ההם נהגו כתבי הצפון לצאת ללבנון כמה פעמים בשבוע. לא חשוב לאן. העיקר להביא סיפורים יומיומיים וצילומים מהשטח. אך באותו יום, בשל תקלות שאינן זכורות לי ממרחק של 19 שנה, הגעתי ל"ארזים" רק לאחר שכל השיירות יצאו. מצאתי עצמי "מקורקע" – ובמערכת הרחוקה יחכו בוודאי בערב לסיפורי אותו יום.

מה עושים? בניסיון להתגבר על הבעיה, החלטתי לנצל את קשרי ההיכרות שלי עם הקצינים האחראים ב"ארזים". ביקשתי שתנין תן לי אפשרות להיכנס ללבנון, כדי להדביק לפחות את השיירה האחרונה, זו שיצאה למחנה שבקרבת העיירה השיעית נבטיה, הסמוכה כדי קילומטרים אחדים למטולה.

ההפתעה נענית בחיוב. חשתי לשער פטמה, ותוך שניות הייתי בלבנון. ישראלי

מנחם רהט הוא כתב לעניינים פוליטיים ב"מעריב"

עקרונות הפיצוי בתביעות דיבה

בגיליון 32 דיווחנו על מחלוקת פרשנית בבית־המשפט בשאלת גובה הפיצויים בתביעות דיבה: האם מגביל החוק בנוסחו היום את גובה הפיצויים שיכול אדם לקבל אם נפגע שמו הטוב ל־50 אלף ש"ח (או 100 אלף ש"ח אם המפרסם פרסם בכוונת זדון), אלא אם כן הוכיח נזק גדול יותר, או שהחוק אינו קובע כל מגבלה על גובה הפיצויים בתחום זה.

לאחרונה דן בית־המשפט העליון בסוגיה, במסגרת ערעור של בני הזוג נפתלי ולימור אמר. השניים תבעו מקומון טברייני של רשת "ידיעות אחרונות", שדיווח על כך שבני הזוג נטשו בבית־החולים ילדה שנולדה להם לאחר שהתברר כי היא סובלת ממומים קשים, והוסיף וטען כי הנכות נגרמה בשל היות האם נרקומנית, טענה שהתבררה כשקרית. מתוך הפרטים שפורסמו במקומון יכולים היו מכרי הזוג לזהות אותם כגיבורי הסיפור.

התביעה, על סך 100 אלף ש"ח, התקבלה בבית־משפט השלום בנצרת, והשופט אברהם אברהם העניק לבני הזוג פיצוי במלוא הסכום שדרשו. העיתון ערער לבית־המשפט המחוזי בנצרת על גובה הפיצוי, ואת הערעור קיבלו הנשיא יהודה אברמוביץ' והשופטים מנחם כרדור ונסים ממן. השלושה קבעו שבית־המשפט הפריז בשיעור הפיצויים, בפרט מאחר שרוב טענות התובעים בכתב־התביעה נדחו (דהיינו, הוכח שהפרטים על מצבה של הילדה הנטושה ועצם הנטישה הם נכונים), וגם מספר האנשים שיכולים היו לזהות את הגב' אמר כמי שמואשמת בשימוש בסמים היה מצומצם למדי, והעמיד את סכום הפיצויים על 40 אלף ש"ח בלבד.

בני הזוג שבו וערערו לבית־המשפט העליון שקיבל את ערעורם. נשיא בית־המשפט העליון, אהרן ברק, הוא שכתב את עיקרו ורובו של פסק־הדין, ובו הוא מבקש להציב עקרונות לקביעת פיצויים בתביעות דיבה. הנשיא ברק קובע כי עשויות להיות שתי מטרות עיקריות לפיצוי בתביעות דיבה: פיצויים תרופתיים, שיהיה בהם כדי להשיב את מצב הנפגעים לקדמותו; ופיצויים עונשיים, שיהיה בהם כדי להעניש את המפרסם (בפרט כאשר הפרסום נעשה מתוך כוונת זדון) וגם כדי להרתיע ולחנך את כלל הציבור מפני פרסום לשון הרע. בפיצויים לגב'

יותר, אף אם אין המדובר בנזק לא רכוש. אמנם, קביעה זו של ברק אינה מחייבת במקרים הבאים, מאחר שהיא מהווה אוביטר ופסקי־הדין כלל לא חייב התייחסות לתיקון לחוק, ואכן יש בה בעייתיות שבוודאי תחייב בעתיד התייחסות נוספת של בית־המשפט. כך הרי עוד לפני התיקון לחוק לא חייב בית־המשפט העליון הוכחת נזק לצורך קבלת פיצוי בתביעות דיבה. ועוד, יהיו שיטענו שפרשנות כזו יש בה כדי לרוקן את החוק מתוכו.

על כל פנים, השופטים תיאודור אור ושלמה לויז, שהסכימו לדברי ברק, לא מצאו לנכון להתייחס כלל לתיקון לחוק, ובית־המשפט החזיר את סכום הפיצויים לגובהו המקורי – 100 אלף שקל, בפרט לאור העובדה שהעיתון לא התנצל, לא תיקן את הפרסום השגוי ועוד ניסה להוכיח במשפט כי האשה אכן נרקומנית. השופט לויז אף קבע, כי לו היה נפסק בערכאות הנמוכות שיעור פיצוי הגבוה באופן משמעותי מ־100 אלף שקל, לא היה מפחית מסכום זה כלל בערעור שהיה בא בפניו.

מחירה של כותרת

בית־המשפט העליון הפך בימים אלה פסיקה של השופטת הילה גרסטל מבית־המשפט המחוזי בתל־אביב. בפני השופטת גרסטל באה תביעתו של הקבלן אמיליו פלוס נגד כתבה שפורסמה במקומון "שתי ערים", ובכותרתה, באותיות קידוש לבנה, נקבע ש"משרד השיכון בודק חשדות שאמיליו פלוס גנב מיליוני שקלים מכספי המדינה". בגוף הכתבה פורטה תביעה אזרחית שהגישו נגד הקבלן רוכשי דירות שבנה באריאל על ליקויים בבנייה והקמת הבתים במתכונת שונה מזו שנתחייב אליה מלכתחילה, מתכונת אשר כתוצאה ממנה קיבל מהמדינה את שטח המגרשים חינם אין כסף. כן סיפר המקומון על תלונה שהוגשה למטרה נגד הקבלן והליכים משמעותיים שנפתחו נגדו אצל רשם הקבלנים.

השופטת גרסטל קבעה, שאף שיש בכותרת הכתבה משום לשון הרע, הרי עומדות לעיתון שתי הגנות: הגנת אמת דיברתי, והגנת תום הלב,

אמר, קובע ברק, אין מקום לתת פיצויים עונשיים, אשר לא נתבקשו, אלא רק פיצויים תרופתיים.

אולם כיצד ניתן להעריך את גובה הפיצויים כאשר, כפי שהוא המצב בדרך־כלל, הנזק שנגרם מפרסום אינו רכוש מובהק אלא פגיעה בשם הטוב, במעמד האדם בחברה ובהערכתו את עצמו, וכיצד יוכלו פיצויים להשיב את מצבו לקדמותו? ברק מסכים כי פיצוי כספי יש בו משום מענה בעייתי לפגיעה שכזו, אולם סבור כי בית־המשפט יכול להשתדל להעריך את הנזק, ואם יטיל פיצוי הולם (שאותו הוא מכנה "פיצוי מלא", בהבדל מפיצוי נמוך או סמלי מצד אחד, ומפיצוי גבוה מצד שני), יוכל בכך לעודד את רוחו של הנזוק ולתקן את הנזק לשמו הטוב. ברק קובע כי בפסיקה זו יש להתחשב בהיקף הפגיעה, במעמד הנזוק בקהילה, ובמידת ההשפלה, הכאב והסבל שסבל ויסבול בשל הפרסום. הבחינה תהיה אינדיבידואלית, ולצורך כך חשוב להתייחס להתנהגות הנפגע לפני הפרסום ואחריו, וכן להתנהגות המפרסם (כאשר התנצלות יש בה כדי להקטין את הנזק ולכן גם את שיעור הפיצויים).

מנגד מתנגד ברק לדיני פיצוי מיוחדים כאשר מפרסם לשון הרע הוא כלי תקשורת. אמנם, תפוצת הפרסום הפוגעני רחבה יותר במקרה זה, אך מנגד הטלת פיצויים מוגברים על כלי תקשורת יכולה לפגוע בחופש הביטוי, מאחר שכלי התקשורת הם במת השיח הציבורי, והם המאפשרים דיון ציבורי. למרות זאת קובע ברק, שככל שתפוצת עיתון רבה יותר הרי הנזק הנגרם גדול יותר, ולכן גם הפיצוי גדל.

לבסוף מתייחס ברק בקצרה גם לתיקון לחוק איסור לשון הרע משנת 1998, אשר קובע סכומים מדויקים של 50 אלף ו־100 אלף שקל כפיצויים שיכול בית־המשפט לחייב מפרסמים אף אם הנפגעים לא הוכיחו נזק. ברק מודע לבעייתיות של לשון התיקון לחוק, ועוקף אותה במקרה זה, בכך שהפרסומים שעליהם תבעו בני הזוג אמר היו משנת 94 ו־95, ולכן התיקון אינו חל עליהם. למרות זאת אומר ברק כי נראה לו שהתיקון לחוק קבע רף תחתון, שמשחרר את הנפגע להוכיח נזק שנגרם לו, אך הוא איננו מגביל נתבעים להוכיח שזנזם גדול

איור: יערה עשת

גדולה במיוחד ביחס לרשימה, היותה משקפת את האמור בכתבה וכו'. במקרה זה, קבע השופט, הכותרת נראית כ"חי הנושא את עצמו", הן לאור הגודל הבולט של הכותרת ביחס לכתבה, והן משום שהכתבה עצמה לא עיגנה את טענת הגניבה, שנטענה באופן צעקני בכותרת עצמה.

השופט חשין גם שלל מהעיתון את הגנת תום הלב בנימוק שהוא לא נקט צעדים סבירים לכירור השאלה, אם אכן משרד הבינוי בודק חשדות נגד הקבלן על גניבה מהמדינה. לצורך השאלה אם ננקטו צעדים סבירים פנה השופט חשין, בין היתר, אל תקנון האתיקה המקצועית של מועצת העיתונות, אשר בסעיף 5 שבו מחייב את העיתונאי לברוק את נכונות הידיעה "במקור המהימן ביותר". הוא קבע, שהימנעות כתבת ועורכת העיתון מלפנות אל משרד הבינוי כדי לוודא שחשד לגניבה מהמדינה של הקבלן פלוס אכן נברק שם, מהווה הפרה אתית של התקנון וממילא אי נקייטתם של "אמצעים סבירים" שהיה עליהם לנקוט לפי חוק.

חשין מודע להלכת קראוס, שבה נותר ברעת מיעוט כאשר ביקש לראות בתקנון האתיקה העיתונאית מקור מחייב, השולל הגנות של עיתון בתביעת דיבה, ולכן הוא נזהר ואינו קובע, שכל סטייה מהתקנון האתי תפורש כסטייה מהסביר. במקום זאת הוא מגדיר את כללי האתיקה העיתונאית כ"תחנת מוצא" שבה יש להתחשב, אף שאין הם מחייבים. אכן, ייתכן שיימצאו מקרים שבהם סטה עיתונאי מכללי האתיקה, ועדיין יימצא כי פעל בתום לב או באופן סביר לפי החוק, וכך, למשל, ביחס לסעיף 5 לתקנון האתיקה, אם פנה עיתונאי לבדיקת ידיעה במקורות מהימנים, אף שאינם עונים להגדרה של "מהימן ביותר", ניתן יהיה להסתפק בכך. עם זאת, במקרה זה מצא חשין, כי העיתון הסתמך אך ורק על מתכבים, תביעות ותלונות מתועדות שסופקו לו על-ידי הדיירים, ובכך אין די, קבע.

לפיכך, תביעתו של הקבלן פלוס התקבלה, ובית-המשפט העליון החזיר את התיק לבית-המשפט המחוזי לקביעת שיעור הפיצויים שלו יהיה זכאי הקבלן.

שווא ברבר מתכונת הבנייה, אך המשרד עצמו לא הצטרף להאשמה זו.

אף שהדבר הובהר בגוף הכתבה, לא היה השופט חשין מוכן להתייחס לכתבה כמכלול, ובחר לבחון את הכותרת בנפרד. חשין הסביר כי יש מקרים שבהם על השופט לקרוא את הכותרת והכתבה במכלול אחד, כאשר הכתבה עשויה לאזן את הכותרת (ולהפך), אך במקרים רבים הקוראים בוחרים לקרוא את הכותרת בלבד ומדלגים על הכתבה עצמה, ואם בכותרת יש לשון הרע, גוף הכתבה לא יעקור ממנה את הרושם שנותר בקורא הכותרת. מתי יש להתייחס לכותרת בנפרד, ומתי בצוותא חדא עם הכתבה גופה? הדבר תלוי בנסיבות, קובע חשין: דרך ניסוח הכותרת, הבוטות שלה, היות הכותרת

בשל חובתו של העיתון לפרסם חשדות שנתעוררו נגד הקבלן. לפיכך נדחתה התביעה. השופט מישאל חשין בבית-המשפט העליון, שאליו הצטרפו בהסכמה נשיא בית-המשפט אהרן ברק והשופט תיאודור אור, שלל את ההגנות שהעניקה השופטת גרסטל לעיתון וקבע כי היה מקום לקבל את התביעה. השופט חשין קבע כי העיתון לא דיבר אמת בכותרת. בהתבסס על תכתובת בין עורך-דינו של פלוס לבין משרד השיכון נמצא, כי החשדות של המשרד כלפי פלוס התרכזו בתחומים של ליקויי בנייה ואי הבטחת השקעתם הכספית של הדיירים, אך המשרד לא חשד כלל בפלוס בגניבה מהמדינה. אמנם הדיירים הטיחו בפלוס כי "גנב מהמדינה", מאחר שקיבל קרקעות בחינם על בסיס מצג

עד כמה אשמים העורכים?

על ספרו של דני דור, "עיתונות תחת השפעה"

שלושת העיתונים, לטענת דור, אינם עומדים במבחן של סיקור מאוזן בדיווח על הריגת שני פלסטינים (ואולי שלישי). "ידיעות אחרונות", שמקבל ציון נכשל, מביא כתבה על הריגת פלסטיני מידי מתנחלים רק בעמ' 14, "מעריב" דווקא מביא בעמודו הראשון ידיעה על הריגת שלושה פלסטינים, אחר מהם עליידי מתנחל, אך מפסיד נקודות על כך שהידיעה מופיעה "מתחת לקיפול", כלומר בחלקו התחתון של העמוד, ו"הארץ" נזף על כך שרצח הפלסטיני עליידי מתנחל, שמוכר בעמודו הראשון, מופיע "תחת הכותרת 'עיקר החדשות', באותיות הקטנות, בצד ימין של העמוד" (וההרג הפלסטיני האחר מופיע בכתבה בעמוד 5 בלבד). דור אינו מציין שגם הכותרת על ההחלטה על הפסקת האש בשארם, ששני הטבלואידים מביאים בכותרת הראשית, מופיעה ב"הארץ" באותיות קטנות, כאחת מתוך ארבע ידיעות תחת הכותרת "עיקר החדשות" בטור שבו מופיעה הידיעה על רצח הפלסטיני.

נראה שהסכנה כשנעלים על קונספציה היא הנטייה להסביר לאורה גם תופעות שיש להן הסברים אחרים. כך, למשל, פרשנותו של המחבר על העדרה של ידיעה על פציעתו של שוטר מג"ב מגיליון ה-18 באוקטובר של "מעריב", שזכתה לכותרת גדולה ב"ידיעות אחרונות" וב"הארץ". מאחר ש"מעריב" אינו חשוד בהצנעת ידיעות מסוג זה לפנינו, כנראה, כשל מקצועי שסיבתו אינה אידיאולוגית. ואי אפשר להוציא מכלל חשבון שסיבה מעין זו יכולה להסביר גם את העדרם של ההרורים הפלסטינים מעמודו הראשון של "ידיעות אחרונות".

מעבר להרצדדיות, המתבטאת בהעדרה הברורה בדיווח על נפגעים בצד "שלנו" לעומת הצד הפלסטיני, מבקר דור את "הארץ" על כותרתו הראשית: "ברק מאיץ את ההכנות להפרדה הרצדדית מהפלסטינים", בטענה שלא היה בתוכנית כל ממש. על טענה זו יש להשיב שלעיתונאים אין בדרך-כלל ברירה אלא לדווח על הכרזותיהם של מנהיגים (ובוודאי של ראשי ממשלה), שהרי בידיהם הכוח לבצע את תוכניותיהם. ובעת מלחמה, חשיבותן של ההצהרות הללו גדולה במיוחד. דווקא מלחמה (ולו גם מלחמת התשה או מלחמת טרור), שנוטה לחשוף מחדלים, איננה תקופה אידיאלית לתקיפת המנהיגות. ולא רק אצלנו. עקיבא אלדר, במאמרו ב"הארץ" (15.10), הוא שהסב את תשומת לבנו לכך שמאז ה-11 בספטמבר כותבים כל העיתונאים האמריקאים בלשון "אנחנו". וגם אצלנו, מלחמה היא גם ההזדמנות של העיתונאים, שבימים כתיקונם חשים שהציבור עיניו אותם, לזכות באהדתו של קהל הקוראים.

נראה שכאשר דור חורץ את דינם של העיתונאים על סיקור האינתיפאדה כהרצדדי ומצונזר (ואינו מבחין בין כותרות, כתבות ופרשנויות), הוא עושה קיצור דרך. בכך הוא נוהג בדרך דומה לזו של העורכים הנדרשים לסכם בכותרת תמציתית מידע מפורט ומורכב וגם להיות רלבנטיים לקוראיהם. ■

שני מאמרי ביקורת שקראתי – של יוסי קליין ב"ספרים" ושל אביב לביא במוסף השבועי של "הארץ" – מקבלים את מסקנתו של דור על אופן סיקורה של העיתונות בישראל את אינתיפאדת אלאקצא בשלושת השבועות הראשונים לאחר פריצתה. טענתו הגורפת של דור היא ש"העיתונאים (שלושת העיתונאים הגדולים) סיפקו לקוראיהם תמונת עולם הרצדדית, חלקית, מצונזרת, לעתים קרובות מתלהמת, ובכל מקרה בלתי מאוזנת בעליל..." יתרה מזו, "מי שנסמך על סיקור המאורעות ב'ידיעות אחרונות' וב'מעריב', אבל כמוכנים המשמעותיים באמת, גם מי שקרא את 'הארץ' – פשוט אינו יודע דבר על מה שקרה כאן במהלך החודש ההוא" (עמ' 19).

דור קובע שהעיתונות היתה מאוחרת סביב הגרסה ש"ערפאת נתן אור ירוק לפיגועים", ובר כבר מספק לקוראי ספרו אינדיקי ציות רבות לכך שהתמונה מורכבת הרבה יותר: כך, רוני שקד ב"ידיעות אחרונות" מוכיח ששרון אחראי לפריצת האלימות. שקד, וכן דני רובינשטיין (ב"הארץ"), מספרים שהאירועים התחיי לו בשטח באופן ספונטני וערפאת לקח עליהם טרמפ. "מעריב" מספר שערפאת יום את האירועים אבל איבד שליטה. לפנינו אפוא סדרה של הוכחות המלמדות שהתשובה לשאלה "מי אשם" איננה הרממשמעת. ומהיכן שואב אותן דור? – מהעיתונאים שאור תם הוא מאשים ב"סיפוק תמונת עולם הרצדדית, מצונזרת, מתלהמת..." דור עצמו מסביר את הסתירה לכאורה בהבדל בינו לבין רובם המכריע של קוראי העיתונאים.

הפער (המשמעותי) בין קריאתו של דור את העיתון לבין תפיסתו את אופן קריאתם של אחרים את העיתונאים מבוסס על ההנחה ש"רובם המכריע של הקוראים נוהגים 'לעבור על הכותרות' של העמודים הראשונים כדי לקבל את 'התמונה הכללית', להציץ בתמונות (ו)לקרוא מפעם לפעם את כותרות המשנה..." ותו לא. הנחה זו מאפשרת למחבר להסתפק בניתוח הכותרות הראשיות של העיתונאים (לא ברור לי אם רק את אלו של העמוד הראשון או של "העמודים הראשונים") כדי לקבוע את התרשמותם של הקוראים. בעוד שללא ספק המסר המתקבל מכתורות ראשיות הוא פשטני ו/או דרמטי ו/או לא מדויק, צריך לשאול אם יש ממש בקביעתו של דור לגבי הדומיננטיות, כמעט האקסקלוסיביות, של קריאת הכותרות בקרב קוראי העיתונאים. וכאן יש קודם כל לציין את השינוי הרדיקלי שעברה העיתונות הכתובה בעידן הטלוויזיה (ולאחרונה גם האינטרנט).

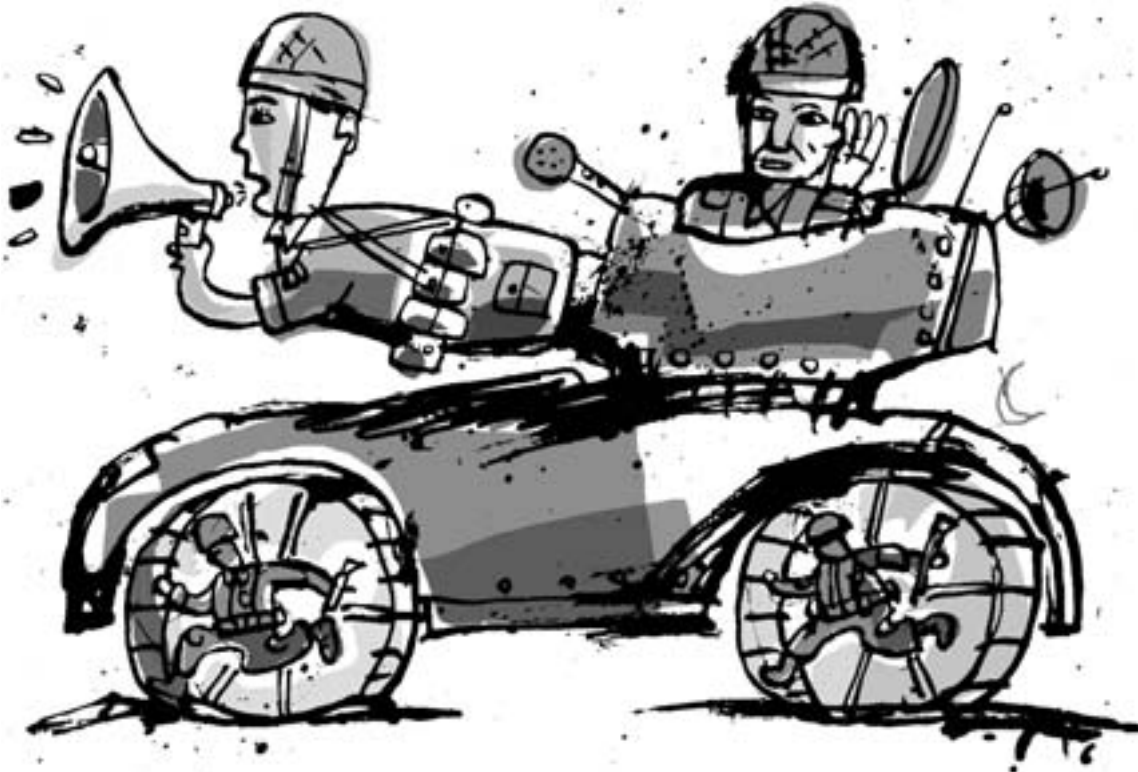
הנחת היסוד של העורכים (על אחת כמה וכמה בעת מלחמה) היא שקוראי העיתון אינם מחפשים את העדכון הכי חם של החדשות בעיתון שהודפס אמש. התמורות בטכנולוגיות התקשורת גרמו, אם כן, להגדרה מחדש של פונקציית העיתונות לכיוון של הרחבה, פרשנות והבעת דעות, מה שמקטין מאוד את חשיבותן של כותרות העמוד הראשון.

גם אם נקבל, לצורך הדיון, את כותרות העמוד הראשון כקריטריון לבהינת הדיווח העיתונאי, הבעייתיות של השיפוט על-פי הכותרות מתגלה כשבוחנים מקרוב את עמודי השער של ה-18 באוקטובר (עם סיום פסגת שארם), שדור מביא כדוגמה.

פרופ' תמר ליבס היא ראש החוג לתקשורת באוניברסיטה העברית

איור: עמוס אלנבוגו

מה ששחר אילן אינו יודע

קראתי בעיון את כתבתו של שחר אילן "דובר צה"ל אינו עונה" ("העין השביעית", ספטמבר 2001). לפני זמן קצר סיימתי את שירתי הצבאי בחטיבת דובר צה"ל ולדעתי כתבתו של שחר אילן לוקה בכמה טעויות הנובעות מאי הכרת מערכת הדוברות הצבאית.

ראשית, אילן מתייחס לדובר צה"ל כאל "לשכת הדובר". אבל למעשה מדובר בחטיבה שלמה, הפרוסה בכל החילות והאגפים של צה"ל ובכל ארבעת הפיקודים (צפון, דרום, מרכז ועורף). דובר צה"ל ממונה ומפקד על פירמידה רחבה של ענפים, מדורים, מפקדים, קצינים וחיללים. הדוברות בצה"ל היא דוברות ריכוזית, אך נוקטת גם את שיטת הביזור המאפשרת אישורים מהירים יותר שניתנים על-ידי דרגים נמוכים יותר מהדובר עצמו בנושאים שמאפשרים זאת. לכן, טענתו של שחר אילן כי הדובר מאשר בעצמו את כל התשובות אינה נכונה.

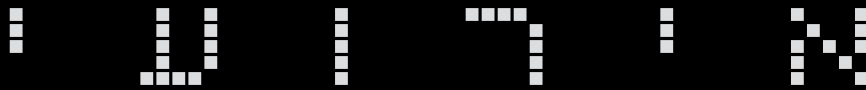
בנוסף השווה אילן בצורה תלושה ולא מובנת את דובר צה"ל לדוברות משרד החינוך. הרי כל אדם ברדעת מבין שלא ניתן לעשות הקבלה בין דוברות העוסקות במלחמה, הרוגים, פצועים, חטופים ואירועים בטחוניים ובין דוברות בנושאים כמו שביתות מורים ושכר לימוד. יתר על כן, הוא טוען כי בדוברות משרד החינוך, בניגוד לדובר צה"ל, עובדים מול "מאות מקומונים". אילן כנראה אינו יודע כי בחטיבת דובר צה"ל יש מדור שלם שעובד מול אותם מאות מקומונים. הוא גם מציע לנהוג בדוברות הצבאית "כמו בכל משרד ממשלתי": הדובר יפנה את הכתב "למספר טלפון של פקיד רלבנטי וכך ייפטר מכאב הראש". לא כך לומד המש"ק בדובר צה"ל לעבוד: התשובה שניתנת לכתב תהיה אמינה, נכונה, בדוקה. היא לא באה לפתור בעיות של "כאב ראש" ולא להפנות כתבים אל פקידים. לא

יהיה מצב שהמש"ק "יטבע בשפע של מונחים" (לפי אילן), משום שכל תשובה תעבור אישור מתאים ותסתמך על מידע מהימן שהתקבל מהשטח. עוד מציע אילן כי המש"קהחיל ייתן תשובה בשם "מקור בצה"ל", מין תשובה סתמית עם מקור עמום, אבל מיידית. האם הציבור שקורא את העיתון רוצה מידע שנתן חייל על-פי השערות אישיות, מידע מהשרוול רק כדי שצה"ל "ייצא טוב יותר", "להציל את המצב מבחינת הצבא" (לפי אילן), או שיעדיף תשובה בדוקה ואמינה שמסתמכת על עובדות, גם אם ייאלץ לקרוא אותה כמה ימים מאוחר יותר?

חטיבת דובר צה"ל נמצאת בעיצומו של ארגון מחדש. אין ספק שכמו בכל מוסד, יש מקום גם בה לשיפור ולייעול, אך מאמרו של שחר אילן לא מתבסס על היכרות עם המערכת שהוא כותב עליה. טענות רבות של הכותב אינן נכונות ומתבססות על מקרה ספציפי של מתן תשובה בנושא "שיעור דחיית הגיוס". בימים של לוהמה בלתי נפסקת ומצב בטחוני קשה, עובדת חטיבת דובר צה"ל מול כתבים צבאיים כמתן תדרוכים, מתן תשובות לאזרחים מודאגים, מתן שיחות רקע לגורמים מהתקשורת העולמית, בהכנת מסרי הסברה עדכניים. זוהי חטיבה שעוברת 24 שעות סביב השעון ובתנאי לחץ קשים. אינני מזלזלת חלילה בנושא חשוב כמו צבא ורת, שבו עוסק שחר אילן, אך חשוב בימים אלה לדעת לתעדף נושאים על-פי דחיפות ומרכזיות. ואם מתן תגובה לשאלתה בנושא כמו "שיעור דחיית הגיוס" מתעכב כמה ימים – עדיין אין בכך הצדקה לכתובת מאמר כה שלילי ורצוף שגיאות על חטיבה הנאבקת מדי יום בגורה ההסברתית של צבא ההגנה לישראל.

דנה וימן

הכתובת היא מש"קית (לשעבר) בחטיבת דובר צה"ל

ספר תורה

1 תחנות קשות - רק בלילה. תשדירי טלוויזיה למבצע הזהירות ברכים "אל תחצה חיים" ישודרו רק לאחר השעה עשר בלילה, כך הוחלט בערוץ 1 ובערוץ 2. ההחלטה התקבלה לאחר שצופים מתחו ביקורת על שידור התמונות הקשות בתשדירים, שבהן נראים ילד וקשיש שנדרסו במעבר חציה, בשעות שגם ילדים צופים בטלוויזיה.

3 נפטר עו"ד שלחה ליבליך. עורך-הדין שלמה ליבליך, אשר התמחה במשך שנים רבות בייצוג אמצעי תקשורת ובהגנה עליהם מפני תביעות משפטיות, בהן תביעות לשון הרע, נפטר בגיל 75. ליבליך ייצג, בין היתר, את העיתונים "הארץ" ו"ידיעות אחרונות", ופעל רבות בזירה המשפטית כדי למנוע פגיעה בחופש העיתונות, ולהבטיח את יכולתם של אמצעי התקשורת לפרסם מידע שיש בו עניין ציבורי.

11 גלינקא - חנכ"ל זחני לרשות השידור. תת-אלוף (מיל') רן גלינקא, לשעבר מפקד שייטת 13 וקצין חינוך ונוער ראשי בצה"ל, מונה לתפקיד מנכ"ל זחני של רשות השידור. גלינקא, שכיהן גם כמנכ"ל משרד מבקר המדינה, מונה לתפקיד למשך שלושה חודשים, על-ידי השר הממונה רענן כהן. גלינקא מונה לאחר שוועדת רביבי, לבדיקת מינויים בכירים בשירות הציבורי, פסלה בסוף אוגוסט את מועמדותו של המנכ"ל המיועד, ניר חפץ, המכהן כעורך רשת מקומוני "ידיעות אחרונות". הוועדה מצאה כי חפץ אינו כשיר לתפקיד, כיוון שאין לו נסיון ניהול של גוף בסדר-גודל דומה לרשות השידור.

13 זכו בערוץ הרוסי. קבוצת "ואש טלקנאל", בראשות איש העסקים לב לבייב, זכתה במכרו להפעלת ערוץ הטלוויזיה הייעודי בשפה הרוסית בכבלים ובלוויין. המועצה לשידורי כבלים ולוויין, בראשות עו"ד דורית ענבר, העדיפה את הקבוצה על-פני הקבוצה המתחרה, "נאש טלקנאל", שבראשה עמד יהורם גאון מטעם חברת גאון-תקשורת. הערוץ הייעודי אמור

להתחיל את שידוריו בתחילת שנת 2002.

13 בוטלה הרשעת רב-פקד טילברמן. הרשעתו של רב-פקד בדימוס אריה סילברמן בפרשת נמרו"די בוטלה, ומשפטו יידון מחדש - כך קבע בית-המשפט המחוזי בתל-אביב, אשר קיבל את ערעורו של סילברמן על הרשעתו ועל עונש של 14 חודשי מאסר שהוטל עליו. קצין המשטרה בדימוס הורשע בחודש מאי, במסגרת עסקת טיעון, במרמה והפרת אמונים ושיבוש הליכי חקירה. השופטים קיבלו את טענת סילברמן בערעור כי הסכים לעסקת הטיעון "ברגעים של חולשה ומצוקה אישית קשה". סילברמן, שהיה חוקר ביחידה הארצית לחקירת רות בינלאומיות, נאשם כי העביר מידע לגבי רודי בעת שהתנהלה חקירה נגדו.

16 נפטר גדעון לב-ארי. איש הרדיו הוותיק, גדעון לב-ארי, שהיה בעבר מנהל קול-ישראל ואחר-כך מנהל תחנת הרדיו האזורית "רדיו לב המדינה", נפטר מדום לב בגיל 66. לב-ארי היה מוכר בזכות קול הבס העמוק שלו וסגנון הניהול הריכוזי שלו בעת שניהל את קול-ישראל.

16 תוכנית ההפרטה של גל"צ נדחתה. שר האוצר, סילבן שלום, נמנע ברגע האחרון מלהציג בממשלה את התוכנית שגובשה במשרד הארץ להפריט את גל"צ. ואת גל"צ. על-פי התוכנית אמורה היתה הממשלה למכור לידיים פרטיות את התחנה הצבאית, ולהפעיל לה תחנה ארצית במסגרת הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו. אולם גורמים רבים, ובהם שר הביטחון בנימין בן-אליעזר והרמטכ"ל שאול מופז, התנגדו בתוקף. גם עמותת ידידי גל"צ, בראשות עו"ד אלי זוהר, פעלה כדי להביא לדחיית ההצעה.

23 נאסרו לשידור תשדירי פרסום להתנחלויות ולתהילים. ועדת הערר של מליאת רשות השידור הורתה להפסיק את השידור ברדיו של תשדירי פרסום להתיישבות בהתנחלויות ביהודה, שומרון ועזה. חברי הוועדה קיבלו את הטענה כי ההתנחלויות היא עניין השנוי במחלוקת אידאולוגית, ורשות השידור איננה אמורה משום כך לאפשר תשדירים בנושא. כן החליטה ועדת הערר להוריד מגלי האתר

תשדיר פרסומת הקורא לאמירת פרק תהילים מדי יום, ששודר במימון עמותה חרדית. התשדיר שודר ברדיו במשך כשבועיים, עד שוועדת הערר קיבלה את ערעורו של ח"כ יוסי פריצקי (שינוי) והחליטה שאינו ראוי לשידור.

26 הופסקו שידורי הפורנו. ערוצי הכבלים והלוויין ין הודיעו בערב יום הכיפורים על הפסקת שידורי הפורנו, בהתאם לתקנות המעורכות נים בחוק הבזק. על-פי החוק, ניתן יהיה בעתיד לצפות בשידורי הפורנו רק במסגרת שידורי "תשלום בעד צפייה", שאותם מזמינים הצופים ומשלמים בעבורם בנפרד מ"חבילות השידור" הרגילות. קודם לכן הודיע היועץ המשפטי לממשלה, אליקים רובינשטיין, כי מעיון ראשוני בחוק "מתעורר" רות שאלות לא פשוטות, המקשות על אכיפת האיסור הפלילי "בעניין שידורי המין."

28 פשיטה על תחנות פיראטיות. המשטרה ופקחי משרד הפנים פשטו על שתי תחנות רדיו פיראטיות, שפעלו בדרום תל-אביב ובאזור חולון-בת-ים, לאחר שהתקבלו תלונות על כך שהתחנות גרמו לשיבושים בקשר האלחוטי בין מטוסים למגדל הפיקוח בנתב"ג. בתחנות הוחרסו ציוד, ועוכבו לחקירה המפעילים.

30 נחרזי חובע את נגבי ואחרים. עופר נמרודי תובע עשרה מיליון שקל פיצויים על הוצאת לשון הרע מן הפרשן המשפטי משה נגבי ומכתבת ערוץ 1 לענייני משפט, רבקה נוימן. בתביעה, אשר הוגשה לבית-המשפט נוימן, המחוזי בירושלים, טוען נמרודי כי נגבי, נוימן ועוד ארבעה שדרים ומגישים, פרסמו עליו בשידור בטלוויזיה דברים "שלא היו ולא נבראו". העילה לתביעה היא שידור ידיעה ופרשנות ב-13 בספטמבר, בעניין עסקת טיעון שגובשה על-פי הריוח, בינו לבין הפרקליטות, ובמסגרתה יורה בחלק מן העבירות הנכללות בכתב-האישום נגדו. בין היתר טוען נמרודי כי נגבי מבקש להתנקם בו על פיטוריו מ"מעריב" חודשים אחדים קודם לכן. נמרודי גם הגיש תלונה למועצת העיתונות על שידור הידיעה והפרשנות, ותבע מן היועץ המשפטי לממשלה לפתוח בהליכים נגד נגבי ונוימן, בחשד שעברו על עבירות סובדיציצה. ■

נאוקטובר

3 התפטרות שחננ"ל הרשות השנייה. נעמי שחורי, סמנכ"ל הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו, התפטרה מתפקידה על רקע חילוקי דעות עם מנכ"ל הרשות, שמואל שם-טוב, באשר לאופי השידורים בטלוויזיה המסחרית ולתפקיד גופי הפיקוח הציבוריים. שחורי ביקשה להבי טיח כי הפקות מקור ישראליות יהיו חלק ממשי משידורי הטלוויזיה המסחרית, ולא רק בכחנית "מס" המוטל על הזכיינים, שיעדם העיקרי הוא מסחרי ורווחי. שחורי גם הסתייגה מנגמת משרד התקשורת לצמצם עוד יותר את הפיקוח על זכייני הערוץ המסחרי השלישי שיחדש. יו"ר הרשות השנייה, מוטי שקלאר, הביע צער על ההתפטרות.

11 עופר נמרודי הורשע בעסקת טיעון. מו"ל "מע" ריב", עופר נמרודי, הורשע בבית-המשפט המחוזי בתל-אביב בשיבוש הליכי משפט, במרמה והפרת אמונים בתאגיד, בהטרדת עד וברישום כוונ במסמכי תאגיד. ההרשעה היא במסגרת עסקת טיעון, אשר כחלק ממנה נמחד קו מכתבי-האישום המקורי מרבית הסעיפים, כולל אלה שעסקו בניסיון לקשירת קשר לרצח עד מדינה, מתן שוחד והרחה בחקירה. במסגרת הטיעונים לעונש טען פרקליטו, עו"ד רן אבייזצחק, כי בנמרודי נעשה "לינץ" תקשורתי מעורר חלחלה". זו הפעם השנייה שנמרודי מורשע בעבירות של שיבוש הליכי משפט: ביולי 1998 נדון לשמונה חודשי מאסר בפועל, לאחר שהודה בעסקת טיעון בעבירה זו וכן בהאזנות סתר. נמרודי עצמו ביקש מן השופטת שלא להטיל עליו עונש מאסר מעבר ל-15 החודשים שישב במעצר מאז הגשת כתבי-האישום (ר' עמור 21)

15 נדחתה תביעת התנועה לאיכות השלטון. בית-הדין לאתיקה של מועצת העיתונות דחה תלור נה שהגישה התנועה לאיכות השלטון נגד מודי קרייטמן וגיא לשם, כתבי "ידיעות אחרונות". התלונה עסקה בכתבה שפרסמו בנובמבר 2000, ובה נחשף בין היתר כי איל ההון מארק ריץ, שהוא עברייני המבוקש בארה"ב, תרם כספים לתנועה. לטענת התנור, הפרסום נועד להביא לכך שהתנועה

תחזור בה מתלונה שהגישה נגד הרשות לנייר רות ערך, שהעומדת בראשה, מירי כץ, היא אחותה של עורכת מוסף "7 ימים", רות יובל. בהחלטתו קובעת בית-הדין לאתיקה כי התנור עה לאיכות השלטון, העושה שימוש בתקשור רת ומוצאת בה עור רב, צריכה להבין שהיא אינה עומדת מעל לביקורת. בית-הדין לא השתכנע כי בכתבה היתה השמצה או אי-דיוק מהותי, וגם לא כי פרסומה ודרך עריכתה נועדו לרדיפה והשמצה של התנועה.

16 "לא אנפת לי מהפיגועים". תמליל שיחה שהור גש לבית-משפט השלום בתל-אביב כולל דברים שאמר יו"ר "מעריב", יעקב נמרודי, בשיחת טלפון עם עורך העיתון, יעקב ארו, בחודש דצמבר 2000, בדרישה לפנות מקום בעיתון למאמר של אמנון דנקנר בעניין משפ"טו של עופר נמרודי. בתשובה לטענה כי אין בעיתון מקום בשל צורך לדרווח בהרחבה על פיגועים, צוטט נמרודי כאומר: "לא אכפת לי מהפיגועים. מה זאת אומרת פיגועים, זה יותר חשוב מחייו של עופר? קיבינימאט, שכל המדינה הוט תשרף בשבילו. מה זה פיגועים". יעקב נמרודי, יחד עם הסופר אריה קרישק, עומד לדין באשמה של הטרדת עד ושיבוש הליכי משפט. משפטם יימשך בחודש ינואר.

16 עתירה נגד איסור שידודי חיון. נציגת חברת "פלייבוי" בישראל עתרה לבג"ץ בדרישה לבטל את התיקון לחוק הבזק, האוסר על שידוד ערוצי מין בטלוויזיה. לטענת העותרים, חברת פליי.טי.וי, הסעיף בחוק סותר את חוקי היסוד המגנים על חופש הביטוי וחופש העיסוק, והוא התקבל ב"מחטף" של הסיעות הרתיות, ללא דיון מספק ותוך פגיעה קשה בזכות האזרח לצפות בתוכניות טלוויזיה על-פי בחירתו ושיקול דעתו. החברה גם צירפה לעתירה חוות-דעת, שעל-פיה האיסור יגרום לה נזק של יותר מ-18 מיליון דולר.

16 בדיקה לחופש הביטוי. לניהול הטלוויזיה. ששת המר עמדים לתפקיד מנהל הערוץ הראשון יופנו לבדיקה שתערוך חברה לכוח-אדם כדי לבחון את כישוריהם לתפקיד, כך החליטה ועדת המכרזים ברשות-השידור. הוועדה התכנסה כדי לבחור מנהל במסגרת מכרז פנימי, אך החליטה – ביוזמת הנהלת הרשות – שלא להיפ

גש עם המועמדים בטרם תיבדק כשירותם בירי חברת כוח-אדם. נציגי אגודת העיתונאים מחו על ההחלטה, וטענו כי היא מנוגדת להסכם חתום על הדרך שבה מתנהלים מכרזים ברשות. יו"ר הרשות, נחמני שי, אמר כי מדובר בהחלטה המיועדת "להביא את האנשים הטובים ביותר למשרות ניהול ברשות-השידור".

22 נאוקטובר. לא בשידור חי. מנהל קול-ישראל, אמנון נדב, הורה לעורכי תוכניות החדשות ברדיו שלא לשרר ראיונות עם אישים פלסטיים נים בשידור חי, העלולים "להפיץ תעמולה אנטי-ישראלית". נדב הורה להקליט ראיונות כאלה מראש, כדי לאפשר השמטת קטעים בעייתיים. הוראתו של נדב ניתנה לאחר שביי שיבת הממשלה מתחו שרים ביקורת על שידור ראיון בקול-ישראל עם בכיר הפתח בגדה המערבית, חוסיין אי-שיח, אשר לטענת שרים השמיע "רעות קיצוניות ומקוממות ביר-תר". לאחר שנודע על הוראתו של נדב הפגינו כמה עשרות פעילי תנועת "שלום עכשיו" מול אולפני הרדיו, ומחו על מה שהגדירו צנזורה וסתירת פיות.

24 25 חודשי מאסר לנמרודי. עופר נמרודי נדון ל-25 חודשי מאסר בפועל, שנת מאסר על-תנאי וקנס של 350 אלף ש"ח. השופטת ברכה אופיר-תום הדגישה את חומרת העבירות שבהן הורשע נמרודי ואמרה כי "מאמציו של הסניגור למזער, לרכך ולאפס את משמעות המעשים לא שכנעוני כי מן הראוי להתייחס אליהם בבי-טול ובסלחנות. לא הבנתי, ככל שהתאמצתי, כיצד ומדוע "נגרר" אדם שכזה לעשייה פלי-לית שעה שרגליו מבוססות עדיין בתיקו הפלי-לי הקודם". לדברי השופטת, מכתבי-האישום המתוקן עולה דמות של אדם "שרדרר עצמו, מתוך מניעים שאין להבינם, לעשייה עבריינית אשר ממנה לא נחלץ". לדברי פרקליטי נמרודי, לאחר הפחתת תקופת המעצר שריצה נמרודי והפחתת שליש על התנהגות טובה, נראה שהוא לא יחזור לכלא והשלים למעשה את ריצויו עונשו. נמרודי עצמו אמר לאחר מתן גזר-הדין כי "הי יום של חשבון נפש רציני" לו עצמו, אך גם למטרה ולאמצעי התקשורת. ■

הידעות מתבססות ברובן על חידע שפורסם באמצעי התקשורת

